

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЖОВТОВОДСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ
БАЛТСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ**

ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИКУ СЬОГОДЕННЯ

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

8 жовтня 2025 року

м. Кропивницький

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО»
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА
ЖОВТОВОДСЬКИЙ ФАХОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ
БАЛТСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ОЛЕКСАНДРІЙСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ

ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ **ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО** **В ПРАКТИКУ СЬОГОДЕННЯ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

8 ЖОВТНЯ 2025 року

(електронне видання)

м. Кропивницький
2025

УДК 378.01
М 34

Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та молодих науковців (8 жовтня 2025 року, м. Кропивницький) / за ред. І. Г. Баранюк, О. С. Радул. Кропивницький: ФОП Піскова М. А., 2025. 114 с.

У збірнику вміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення», яка відбулася 8 жовтня 2025 року на факультеті освітніх наук та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. У тезах доповідей та статтях педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського розглянута в контексті теорії і практики дошкільної, початкової та вищої освіти, як джерело збагачення сучасної педагогічної науки.

Для студентів, магістрів, педагогічних та наукових працівників.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету
освітніх наук та мистецтв
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 2 від 29 жовтня 2025 року).

© Авторський колектив, 2025

© Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, 2025

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ АСПЕКТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ГРИНЬОВА Марина Вікторівна

*докт. пед. наук, проф., член-кор. НАПН України,
ректор Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ЛЮЛЬКА Ганна Андріївна

*асистент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

***Анотація.** У статті проаналізовано потенціал ідей В. О. Сухомлинського щодо формування соціальної відповідальності майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови розвитку відповідальної позиції студентів педагогічних спеціальностей у контексті гуманістичної парадигми освіти.*

***Ключові слова:** соціальна відповідальність, педагог, В. Сухомлинський, професійна підготовка, гуманізм.*

Постановка проблеми. Формування соціальної відповідальності майбутнього педагога є одним із пріоритетних завдань сучасної вищої педагогічної освіти. Це зумовлено не лише соціальним запитом на особистість педагога-громадянина, а й внутрішньою логікою професійного становлення вчителя як особистості, яка свідомо приймає відповідальність за результати своєї діяльності, життя й добробут дитини, розвиток громади та суспільства загалом. Ідеї Василя Олександровича Сухомлинського, в яких педагог виступає не лише як транслятор знань, а як духовно-моральний лідер, носій гуманістичних цінностей і співтворець освітнього простору, залишаються концептуально актуальними для розв'язання завдань формування соціальної відповідальності в системі підготовки майбутніх учителів.

У наукових дослідженнях О. Сухомлинської, Н. Побірченко, Л. Крамущенко, Л. Маленкової та інших окреслено педагогічну цінність спадщини В. О. Сухомлинського як джерела розвитку особистості педагога в моральному, духовному, ціннісному вимірах. Ряд досліджень (Г. Коваль, І. Топузов, О. Савченко) акцентують на гуманістичному потенціалі ідей Сухомлинського для модернізації освітнього середовища. У той же час недостатньо системно досліджено можливості цілеспрямованого використання його педагогічної спадщини саме для розвитку соціальної відповідальності майбутніх педагогів у контексті психолого-педагогічного супроводу професійного становлення.

Метою статті є наукове обґрунтування ролі ідей В. О. Сухомлинського у формуванні соціальної відповідальності майбутніх педагогів та виокремлення психолого-педагогічних умов реалізації цього процесу в сучасному освітньому середовищі. Дослідження спирається на міждисциплінарну методологію, поєднуючи гуманістичний, особистісно-орієнтований, компетентнісний і аксіологічний підходи. Методами дослідження виступили: аналіз психолого-педагогічної літератури, спадщини В. О. Сухомлинського, емпіричне спостереження за поведінкою студентів у педагогічних практиках, контент-аналіз рефлексивних щоденників студентів та напівструктуровані інтерв'ю з викладачами.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження виявлено, що ідеї В. О. Сухомлинського можуть бути інтегровані в різні етапи підготовки майбутнього педагога – від загально гуманітарних курсів до практичної педагогічної діяльності. Особливо ефективним є включення творів Сухомлинського в навчальні модулі з педагогіки, етики, психології та педагогічної майстерності. Через їх прочитання, обговорення, творчу інтерпретацію студенти занурюються у світ цінностей, де головним є не лише передавання знань, а турбота про особистість дитини, повага до її гідності, моральна відповідальність за результати взаємодії. Аналіз рефлексивних записів студентів засвідчив, що звернення до педагогічної спадщини Сухомлинського сприяє формуванню в них емпатії, розуміння сутності вчительського служіння, усвідомлення соціального значення професії.

У процесі педагогічного експерименту, який проводився зі студентами третього курсу педагогічного факультету ($n = 86$), було апробовано методичну модель формування соціальної відповідальності на основі цінностей, закладених у працях В. О. Сухомлинського. Вона включала: ціннісно-змістову складову (ознайомлення з ідеями Сухомлинського), рефлексивну складову (ведення етичних щоденників, обговорення життєвих ситуацій), діяльнісну складову (участь у волонтерських ініціативах, педагогічні практики з гуманістичним фокусом). За результатами вхідного та вихідного діагностичного тестування (методика «Мотивація соціального служіння»), було зафіксовано зростання рівня відповідальності та емпатійності у 71 % учасників експериментальної групи.

Висновки. Отже, звернення до спадщини В. О. Сухомлинського як до джерела морального зростання майбутніх педагогів має не лише дидактичний, а й глибоко виховний потенціал. Формування соціальної відповідальності у студентів педагогічних спеціальностей потребує цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи, в основі якої лежить аксіологічна насиченість змісту освіти, особистісна позиція викладача й створення таких умов, які активізують моральне самопізнання студента. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні індикаторів оцінювання рівня соціальної відповідальності студентів, а також у вивченні ефективності інтеграції спадщини В. О. Сухомлинського в магістерські програми педагогічної освіти.

Бібліографія

1. Баєва О. А. Гендерна культура в системі педагогічної освіти. Харків : ХНПУ, 2020. 212 с.
2. Крамущенко Л. М. Формування соціальної відповідальності студентів у контексті гуманістичної педагогіки. Педагогічні науки. 2020. № 4. С. 33–39.
3. Маленкова Л. В. Ціннісні орієнтири майбутніх учителів: спадщина Сухомлинського. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2022. № 2. С. 55–61.
4. Національна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 р. № 1194-р. Урядовий кур'єр. 2023. № 6. С. 4–7.
5. Побірченко Н. С. Педагогічна етика: теорія і практика. Київ : Педагогічна думка, 2018. 256 с.
6. Стукаленко М. В. Гендерна компетентність керівника закладу освіти: структура, критерії, умови формування. Педагогіка і психологія. 2020. № 4. С. 102–108.
7. Сухомлинська О. В. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в контексті сучасної гуманітарної освіти. Педагогіка і психологія. 2021. № 1. С. 7–13.
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1977. 304 с.
9. UN Women. Leadership and gender equality in education. New York : UN Women, 2021. 44 p.

КЛАСИЧНА Й СУЧАСНА ПЕДАГОГІКА: СПІЛЬНЕ В НУШ

БЕРКАНЬ Анастасія, МОМОТ Софія

*(студентки 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Андросова

Анотація. У статті аналізуються спостереження під час педагогічної практики в приватній початковій школі «Смарт Вулик» у контексті адаптації першокласників. Здійснено порівняльний аналіз сучасних методик, зокрема програми «Інтелект України», та гуманістичних ідей Василя Сухомлинського. Доведено, що ефективне формування колективу й успішна адаптація дітей можливі через використання ігрових технологій та індивідуального підходу, що є спільною рисою класичної та сучасної педагогіки.

Ключові слова: адаптація, В. Сухомлинський, програма «Інтелект України», ігрові технології, початкова школа.

Постановка проблеми. Перший рік навчання в школі відіграє вирішальну роль у житті дитини, адже саме в цей час вона адаптується до

нових соціальних умов і освітнього середовища. У сучасній освітній системі, де активно запроваджуються інноваційні програми, такі як «Інтелект України», стає необхідним з'ясувати їхній вплив на психологічний комфорт учнів та процес формування шкільного колективу. Значущість дослідження полягає у важливості гармонізації передових освітніх підходів з гуманістичними принципами традиційної педагогіки. Ці принципи, як засвідчено у роботах Василя Сухомлинського, зокрема його концепції «школи радості», зосереджуються на створенні позитивного середовища для розвитку і навчання кожної дитини.

Виклад основного матеріалу. Адаптація першокласників до шкільного середовища є непростим і багатогранним процесом, що вимагає уваги як з боку педагогів, так і батьків. Цій темі присвячено чимало наукових праць, які досліджують ефективні методи підтримки дітей під час переходу в нове освітнє середовище.

Український педагог Василь Сухомлинський уважав, що для успішної адаптації вчителю важливо розуміти внутрішній світ дитини, її емоційний стан і переживання. На його думку, створення атмосфери комфорту та безпеки в класі є необхідною умовою для гармонійного включення учнів у навчальний процес. Ця концепція знайшла своє продовження у сучасних дослідженнях, спрямованих на психолого-педагогічний супровід адаптаційного періоду молодшого школяра.

Одним із сучасних підходів до адаптації є освітній проєкт «Інтелект України». Ця інноваційна модель не лише полегшує дітям уходження в шкільне життя, а й сприяє їх всебічному розвитку. Проєкт базується на принципах стимулювання критичного мислення та креативності, які є ключовими елементами сучасної освіти.

Однак важливо також приділяти увагу ігровим технологіям, які давно зарекомендували себе як дієвий засіб підтримки дітей у процесі навчання. За допомогою ігор учні засвоюють новий матеріал у невимушеній формі, без зайвого психологічного навантаження. Водночас дослідники наголошують, що ефективність ігор залежить від їх правильного впровадження. Важливо, щоб ігрові періоди уроку не перетворювалися лише на розвагу, а були органічно інтегровані у навчальний процес, сприяючи розкриттю потенціалу кожного учня та роблячи навчання цікавим і захопливим.

Дослідження спрямоване на аналіз спостережень, отриманих під час проходження практики в початкової школи «Смарт Вулик». Мета полягає у порівнянні підходів до адаптації та формування колективу, які застосовуються в цій школі, з педагогічними принципами Василя Сухомлинського.

Основна увага зосереджена на тому, як сучасний освітній процес може гармонійно інтегрувати ігрові та інноваційні методики для реалізації гуманістичних ідей. Це особливо важливо, адже принципи Сухомлинського підкреслюють індивідуальний підхід до кожної дитини та створення позитивного емоційного середовища в групі.

Дослідження також має на меті визначити, як ефективно впроваджувати ігрові технології в сучасну школу, щоб вони одночасно підтримували адаптацію дітей і сприяли їхньому всебічному розвитку. Результати цього аналізу допоможуть знайти шляхи для поєднання новітніх освітніх практик із традиційними педагогічними цінностями, закладеними видатними представниками національної освітньої думки.

Під час навчальної практики в школі «Смарт Вулик» ми помітили, що процес адаптації дітей займає вагомe місце в освітній діяльності. Зокрема, використання вчителем ігрових методик як на уроках, так і на перервах позитивно впливає на зниження напруги, сприяє швидшій інтеграції дітей у колектив. Цей підхід бере за основу концепцію В. Сухомлинського, який зазначав, що гра для дитини – це спосіб жити, відчувати та діяти. Саме гра виступає ключовим інструментом при налагодженні контакту з дитиною та її адаптації до навчального середовища.

Застосування програми «Інтелект України» у навчальному процесі школи показало можливість ефективного поєднання високих академічних стандартів із емоційно-ціннісним наповненням освітнього процесу. Спостереження за уроками та позаурочною діяльністю продемонстрували, що педагоги використовують міжпредметні зв'язки й інтерактивні завдання. Такий підхід стимулює пізнавальну активність і творчість учнів, відповідно до педагогічної системи Сухомлинського, у якій акцентується не лише на засвоєнні знань, але й на їх активному використанні. Крім того, формування колективу відбувається не тільки в рамках навчальних занять, а й через спільні ігри та проєкти. Це узгоджується з поглядами Сухомлинського, який уважав колектив важливим інструментом виховання, що має створюватися дорослими. Цікавими знахідками школи «Смарт-Вулик» є обов'язкове однорічне навчання дитини у підготовчому класі, як проміжному між дошкільною та початковою ланками освіти. У школі є цілий перелік мотивуючих педагогічних знахідок: шкільна валюта, якою не лише можна розрахуватися у їдальні, а й накопичити на екскурсію, допомогти товаришеві тощо. Цінність становить освітнє середовище за межами класних кабінетів, де поруч із сходовими майданчиками є полицки з книгами та місцем для усамітнення й читання. Широка палітра позакласних активностей також створює атмосферу єдиної родини між учнями школи.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що досвід школи «Смарт Вулик» демонструє успішну інтеграцію інноваційних освітніх програм із гуманістичними принципами класичної педагогіки. Методики, що сприяють адаптації та формуванню колективу, мають багато спільного з ідеями Василя Сухомлинського, зокрема використання ігрових технологій та індивідуального підходу до дитини.

Бібліографія

1. Використання ідей В. О. Сухомлинського вчителями початкових класів в контексті Нової української школи. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya->

- idey-v-o-suhomlinskogo-vchitelyami-pochatk ovih-klasiv-v-konteksti-novo-ukra-nsko-shkoli-183526.html (дата звернення: 14.09.2025).
2. Інтелект України. URL: <https://intellect-ukraine.org/novini/39-normativna-baza-realizatsiji-zavdan-npp-intelekt-ukrajini-pochatkova-shkola-kontseptsiya-pochatkovoji-shkoli-osoblivosti-organizatsiji-osvitnogo-protsesu-v-1-4-klasakh-shcho-pratsyuyut-v-mezhakh-npp-intelekt-ukrajini> (дата звернення: 14.09.2025).
 3. Творча педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського. URL: http://berezan-school2.edukit.kiev.ua/metodichna_robota/tvorcha_pedagogichna_spadschina_v_o_suhomlinskogo/ (дата звернення: 14.09.2025).

МАНІПУЛЯЦІЯ З ПРЕДМЕТАМИ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

БОНДАРЕНКО Анастасія

(здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **О. О. Нікітіна***

***Анотація.** У статті автор розглядає маніпуляцію з предметами як ефективну стратегію розвитку математичної компетентності дітей дошкільного віку. Наголошено на актуальності формування логічного мислення та здатності до вирішення нестандартних завдань у сучасному освітньому просторі. Доведено, що сортування, групування, порівняння та конструювання предметів закладають фундамент для абстрактного мислення. Увагу приділено концепції «Школи під відкритим небом» В. Сухомлинського та інтеграції математичних завдань у повсякденній діяльності, що забезпечує активізацію різних каналів сприйняття та формування стійких знань.*

***Ключові слова:** математична компетентність, дошкільний вік, маніпуляція з предметами, Василь Сухомлинський, практична діяльність, логічне мислення, сенсорний досвід.*

Постановка проблеми. Розвиток математичної компетентності у дошкільному віці є фундаментальним завданням сучасної педагогіки, що визначає подальші успіхи дитини в опануванні точних наук та формуванні логічного мислення. Актуальність цієї проблематики посилюється динамічними змінами у суспільстві, які вимагають від людини не лише знань, а й вміння творчо мислити, вирішувати нестандартні завдання та адаптуватися до нових викликів.

У цьому контексті особливої значущості набувають педагогічні ідеї Василя Сухомлинського, який наголошував на важливості гармонійного

розвитку особистості через активну взаємодію з навколишнім світом. Отже, забезпечення цілісного розвитку дитини, її підготовка до життя у світі, насиченому інформацією та технологіями, є наріжним каменем сучасної освітньої парадигми [2].

Аналіз наукових досліджень свідчить про глибоке вивчення питань формування математичних уявлень у дошкільників. Так, праці О. Савченко висвітлюють значення практичної діяльності у розвитку логіко-математичного мислення. Дослідження Л. Кочіної підкреслюють роль ігрової діяльності у формуванні елементарних математичних понять. Водночас, роботи В. Сухомлинського акцентують увагу на емоційно-чуттєвому сприйнятті світу як основи для розвитку інтелектуальних здібностей. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського, що ґрунтується на принципах гуманізму та природовідповідності, пропонує унікальний погляд на процес навчання, де дитина є активним суб'єктом пізнання, а не пасивним об'єктом впливу. У цьому аспекті маніпуляція з предметами виступає як потужний інструмент, що дозволяє поєднати сенсорний досвід з інтелектуальним розвитком, формуючи міцну основу для математичного мислення.

Метою статті є розкриття педагогічного потенціалу маніпуляції з предметами як ефективної стратегії розвитку математичної компетентності дітей дошкільного віку, спираючись на гуманістичні засади педагогічної системи Василя Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Маніпуляція з предметами є природною для дитини дошкільного віку формою активності, через яку вона пізнає властивості об'єктів, їхні взаємозв'язки та кількісні характеристики. Василь Сухомлинський неодноразово наголошував на тому, що розумовий розвиток дитини неможливий без практичної взаємодії з навколишнім світом. Він закликав педагогів створювати такі умови, за яких дитина могла б «доторкнутися до думки руками», тобто через безпосередню дію осмислювати світ [5, с. 90].

Як наголошує Т. Піроженко, маніпуляція з предметами, що включає сортування, групування, порівняння за різними ознаками (розмір, форма, колір, кількість), конструювання та моделювання, сприяє формуванню базових математичних уявлень. Наприклад, сортування гудзиків за кольором допомагає дитині усвідомити поняття «один» і «багато», а також навчитися класифікувати об'єкти. Групування кубиків за розміром розвиває уявлення про послідовність та величину. Порівняння яблук за кількістю закладає основи для лічби та розуміння числових відносин. Ці прості, на перший погляд, дії є потужним фундаментом для формування абстрактного мислення, яке є ключовим для математики [3, с. 51].

Важливим аспектом є створення «Школи під відкритим небом», ідея якої належить В. Сухомлинському. У цьому середовищі природи дитина має безліч можливостей для маніпуляції природними матеріалами: камінцями, листочками, гілочками, шишками тощо. Під час такої взаємодії дитина не лише розвиває дрібну моторику, а й інтуїтивно опановує математичні поняття.

Наприклад, збір камінців різного розміру та їхнє подальше порівняння за величиною, або створення візерунків з листочків, що формує уявлення про симетрію та послідовність. Ці процеси, за В. Сухомлинським, мають відбуватися в атмосфері радості та зацікавленості, де навчання перетворюється на захопливу гру [5, с. 43].

Залучення математичних завдань у повсякденну діяльність також відповідає поглядам В. Сухомлинського. Наприклад, під час приготування їжі дитина може допомагати відміряти необхідну кількість інгредієнтів, що розвиває уявлення про міру та об'єм. У процесі прибирання іграшок дитина сортує їх за розміром або видом, що сприяє формуванню навичок класифікації та систематизації. Важливо, щоб ці дії не були примусовими, а виникали з природної потреби дитини діяти та пізнавати. Як слушно зауважує К. Карасьова, педагог має виступати не як суворий контролер, а як мудрий наставник, який направляє та стимулює пізнавальну активність дитини [1, с. 69].

Ефективність маніпуляції з предметами як стратегії розвитку математичної компетентності полягає у її здатності активізувати різні канали сприйняття, а саме зоровий, тактильний та кінестетичний. Це забезпечує глибше засвоєння матеріалу та формування міцних зв'язків між конкретними образами та абстрактними поняттями. Дитина не просто запам'ятовує назви геометричних фігур, вона їх бачить, відчуває, конструює, що робить знання більш осмисленими та стійкими [4].

Висновки. Отже, маніпуляція з предметами є незамінною стратегією у розвитку математичної компетентності дітей дошкільного віку. Цей підхід, глибоко вкорінений у педагогічних ідеях Василя Сухомлинського, дозволяє гармонійно поєднати практичну діяльність з інтелектуальним розвитком, формуючи у дітей не лише знання, а й вміння творчо мислити, вирішувати завдання та адаптуватися до нових умов. Застосування цієї стратегії у закладах дошкільної освіти сприятиме формуванню міцного підґрунтя для подальшого успішного навчання та розвитку особистості в цілому.

Бібліографія

1. Карасьова К. (2017). Формування математичної компетентності дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Педагогічні науки*, 2017. Вип. 3. С. 69–73.
2. Кононко О. Л. (2018). Дошкільна освіта як фундамент життєтворчості особистості. Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. 245 с.
3. Піроженко Т. О. (2016). Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 78 с.
4. Савченко О. В. (2019). Методика формування математичних уявлень у дошкільників. Київ: Літера ЛТД, 2019. 167 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1976. 267 с.

ЛЮДЯНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

ВАЩЕНКО Віталіна

(здобувачка вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультету освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **І. Г. Баранюк***

***Анотація.** У статті розглядається проблема людяності як провідного принципу педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського. Аналізуються його погляди на виховання моральності, відповідальності, любові та вдячності в дітей. Розкривається значення ідей Сухомлинського для сучасної дошкільної освіти та практичні шляхи їх реалізації.*

***Ключові слова:** людяність, педагогічна спадщина, В. Сухомлинський, дошкільна освіта, любов, обов'язок, вдячність, виховання.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство гостро потребує виховання морально зрілої особистості, яка здатна співпереживати, любити, дбати про інших і брати на себе відповідальність за свої вчинки. В умовах кризи цінностей особливої актуальності набуває педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, у якій центральне місце займає принцип людяності. Саме в дошкільному віці закладаються основи морального світогляду дитини, тому ідеї педагога мають велике значення для сучасної освітньої практики.

Аналіз наукових досліджень. Василь Олександрович Сухомлинський – один із найвідоміших українських педагогів, який глибоко розробив концепцію людяності як основи виховання. Його твори «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину», «Моральні основи виховання» і сьогодні залишаються методологічною базою гуманістичної педагогіки. Проблему гуманістичного виховання дітей досліджували Софія Русова, Костянтин Ушинський, Ян Амос Коменський, Фрідріх Фребель.

Проблема виховання моральних цінностей у педагогічній системі В. О. Сухомлинського висвітлювалося Л. Бондар, М. Сметанським, В. Ликовим та багатьма іншими.

О. Савченко та О. Сухомлинська досліджували створення такої педагогічної системи, у якій головним завданням є виховання толерантності та завбачали в цьому виховний потенціал сучасної освіти.

Кандидат педагогічних наук Т. Поніманська розглядала проблему виховання як гуманістичну взаємодію у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського.

Мета статті – проаналізувати погляди В. О. Сухомлинського на формування людяності як провідного принципу виховання та визначити шляхи реалізації його ідей у сучасній дошкільній освіті.

Виклад основного матеріалу. Василь Олександрович Сухомлинський вважав, що формування людяності є невід’ємною складовою розвитку особистості та однією з головних засад педагогічного процесу. Його педагогічна система побудована на гуманістичних засадах, що передбачають визнання дитини найвищою цінністю, турботу про її духовний світ, виховання любові до людей, почуття вдячності, обов’язку й відповідальності. Педагог підкреслював, що немає нічого небезпечнішого за порожнечу в душі дитини, адже байдужість, відсутність моральних орієнтирів або духовне зубожіння можуть стати серйозною загрозою для суспільства. «Мене непокоїть: щоб не було жодної порожньої душі: чим яскравіша краса мільйонів троянд у нашому всенародному квітнику, тим більше впадає в вічі куц дурману або чортополоху, що отруює чисте повітря нашого життя» [4, с. 179]. У цій метафорі він наголошує на потребі духовної повноти, яка має формуватися з раннього дитинства і супроводжувати людину протягом усього життя.

Одним із ключових аспектів людяності педагог вбачав у спілкуванні, яке він визначав як основу щастя й гармонії. «Людина не може жити сама. Найвище щастя і радість людська – спілкування з людьми» [4, с. 184], – писав Сухомлинський, наголошуючи, що саме через стосунки з іншими людина відчуває свою причетність до світу й відкриває для себе справжні цінності. Він звертав увагу педагогів на необхідність глибокого розуміння того, як діти сприймають одне одного: «Діти щодня зустрічаються в школі... Вихователі, не забувайте, що розуміти ці взаємини – наш перший обов’язок. Як бачить кожний вихованець людину, що відкриває в ній, що бере від неї в своє серце і що дає їй – це в сто разів важливіше...» [4, с. 184]. У цих словах відчувається переконання, що саме через живе спілкування й досвід взаємодії формується духовний світ особистості, її здатність до співпереживання і добра.

Не менш важливою складовою людяності є відповідальність і моральний обов’язок. Сухомлинський наголошував, що справжня свобода можлива лише через усвідомлене виконання обов’язку перед іншими людьми. «Ясне розуміння і суворе додержання твого обов’язку перед людьми – це твоя справжня свобода. Чим людяніше, свідоміше ти додержуєш свого обов’язку перед людьми, тим більше береш ти з невичерпного джерела справжнього людського щастя – свободи» [4, с. 185–186]. Педагог застерігав, що відмова від обов’язку або підкорення власним егоїстичним бажанням веде до духовної слабкості: «Людина повинна. Вся суть нашого життя полягає в тому, що всі ми зобов’язані, повинні... Бійся духовного поневолення своїми бажаннями – якщо не тримати їх у шорах і не підкоряти повинності, ти перетворишся в безвільну істоту» [4, с. 185]. У цьому виявляється думка Сухомлинського про те, що внутрішня дисципліна, свідоме виконання обов’язку є умовою справжнього духовного зростання.

Особливе значення педагог приділяв вихованню вдячності як основи моральної культури. Він підкреслював: «Вдячність і обов'язок – ознаки високої етичної культури і разом з тим те елементарно людське, без чого нам загрожує невігластво» [4, с. 196]. Вдячність для Сухомлинського – це не просто ввічливість чи формальність, а глибоке внутрішнє почуття, яке формує людську гідність і визначає моральну якість особистості. Він наголошував: «Людина повинна бути вдячною вже тому, що вона людина... Ми говоримо спасибі для того, щоб не стати ні вовком, ні ослом, ні безмозкою куркою» [4, с. 196]. Таким чином, вдячність постає як природна реакція людини на добро і водночас як важливий механізм збереження духовності.

У педагогічній практиці Сухомлинський широко використовував методику виховання через конкретні життєві ситуації. Він вважав, що навіть дрібні обставини здатні навчати дитину відповідальності та обов'язку. «Ми побачили в саду надломлену гілку яблуні. Це зробив вітер, немає винуватого, але ми не можемо пройти повз неї байдужими... Це вже урок повинності. І так на кожному кроці» [4, с. 186], – писав педагог, показуючи, як навіть у простих ситуаціях можна побачити можливість для морального виховання. Уточнюючи свою позицію, він зазначав: «Саме там, де, здавалося б, усе робиться само собою, особливо потрібне почуття обов'язку... Якщо уважно й пильно подорожувати по морю людських взаємовідносин, на кожному кроці побачиш можливість зробити добро» [4, с. 186]. Це ще раз підтверджує думку, що виховання не обмежується класною кімнатою, а відбувається щодня, у повсякденному житті.

Вершиною людяності Сухомлинський вважав любов, яка є моральною серцевиною особистості. «Люби людей. Любов до людей – це твоя моральна серцевина. Живи так, щоб твоя серцевина була здоровою, чистою і сильною» [4, с. 188]. Любов у його розумінні – не лише почуття, а й активна життєва позиція, яка визначає справжню гідність людини. Він підкреслював: «В любові до людей кожний з нас утверджує себе як сина свого народу... Любов – могутня вихователька. Вона робить людину чистішою, чеснішою, щирішою, вимогливішою і суворішою в додержанні моральних основ життя» [4, с. 188]. Таким чином, любов стає головним орієнтиром морального розвитку та чинником гармонійних взаємин у суспільстві.

У сучасній дошкільній освіті реалізація ідей Василя Сухомлинського щодо формування людяності набуває особливого значення, адже саме в ранньому дитинстві закладаються основи соціально-морального розвитку. Атмосфера закладу має бути пронизана доброзичливістю, довірою та взаємоповагою, бо лише за таких умов дитина зростає відкритою до світу та інших людей. Важливо, щоб вихователь не лише пояснював дітям правила поведінки, а й демонстрував їх у власних вчинках, адже приклад дорослого завжди є сильнішим за слова. Саме тому Сухомлинський наголошував, що виховання людяності є процесом «...тривалої, багаторічної підготовки маленької людини до усвідомлення істини: людина – найвища цінність» [4, с. 184].

Важливим засобом формування людяності у дошкільників є колективна діяльність – спільні ігри, творчі завдання, догляд за рослинами чи тваринами, участь у простих трудових процесах. Так діти навчаються відповідальності, здатності допомагати одне одному та відчувати значення свого внеску у спільну справу. Велике значення мають і морально-емоційні ситуації, які педагог спеціально створює або використовує з повсякденного життя: допомога другові, підтримка молодшого, турбота про довкілля. Саме такі моменти, за словами Сухомлинського, «відкривають очі дитячої душі», формуючи чуйність і готовність до добра [4, с. 186].

Не менш важливо розвивати у дітей почуття вдячності. Для цього використовуються розповіді, казки, екскурсії та реальні зустрічі з людьми праці. Як підкреслював педагог, дитина повинна розуміти, що її щастя твориться зусиллями багатьох: «Чим глибше розуміє маленька людина трудові джерела своїх благ, тим сильніше її почуття обов'язку, тим яскравіше проявляється в її вдячності ставлення до людей» [4, с. 196]. Тому в дошкільних закладах важливо організовувати ситуації подяки – дітям слід навчатися дякувати за допомогу, за працю дорослих, за доброту.

Отже, упровадження принципу людяності в дошкільній освіті передбачає єдність слова і діла, формування у дітей досвіду добрих учинків і співпереживання, розвиток у них вдячності та почуття обов'язку. Це не лише створює підґрунтя для гармонійного морального розвитку, а й допомагає виховати людину, здатну до активної громадянської позиції, взаємоповаги й любові до людей.

Висновки. Проблема формування людяності у педагогічній спадщині Василя Олександровича Сухомлинського зберігає свою актуальність і сьогодні. Педагог підкреслював, що любов до людей, почуття вдячності, усвідомлення обов'язку та відповідальності є моральними засадами гармонійного розвитку особистості. Особливу увагу він приділяв ролі вихователя, приклад якого є вирішальним чинником у становленні моральних цінностей дитини. У дошкільній освіті реалізація принципу людяності виявляється через створення атмосфери доброзичливості, організацію колективної діяльності та формування у дітей чуйності до інших. Перспективами подальших досліджень може стати вивчення практичних методик і прийомів виховання людяності в сучасних умовах, а також аналіз взаємозв'язку цього принципу з іншими аспектами морального та громадянського становлення особистості.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Моральні основи виховання. *Вибрані твори. В 5 т.* Т. 4. К. : Рад. шк., 1981. С. 45–48.
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори. В 5 т.* Т. 1. К. : Рад. шк., 1979. С. 68–72.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. С. 9–278.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 2. К. : Рад. шк., 1976. С. 149–332.

ЗАСТОСУВАННЯ ГРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ВІТЮК Марина

*(здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Н. М. Цуканова***

***Анотація.** У статті звернено увагу на проблему застосування гри в освітньому процесі початкової школи, розкрито окремі аспекти застосування гри в навчально-виховному процесі початкової школи; охарактеризовано педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського в контексті застосування гри при навчанні молодшого школяра.*

***Ключові слова:** гра, педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, освітній процес, початкова школа.*

Постановка проблеми. Одним з основних завдань нової української школи є виховання школяра як життєво і соціально компетентної особи, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати адекватні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях. Така особа має набути різних видів компетентності, серед яких важливою для всіх сфер життєдіяльності виступає комунікативна компетентність.

Формування розмовної компетентності здійснюється в усіх ланках освіти, та особливої ваги для результативності цього процесу має початкова школа. Врахування вікових особливостей молодших школярів дає змогу визначити гру як один з активних методів навчання, що забезпечує його ефективність, спрямованість освітнього процесу на формування різних компонентів компетентності. На гру як засіб розумового і мовленнєвого розвитку молодших школярів звертав увагу і видатний вітчизняний педагог В. О. Сухомлинський, ідеї якого мають цінність в умовах реалізації вимог компетентнісного підходу в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні підходи до оцінки ігрової діяльності обґрунтували Л. Виготський, Д. Ельконін, Р. Жуковська, О. Запорожець, С. Шацький, О. Савченко. Творчі ігри соціального характеру у різних педагогічних аспектах розглядали Л. Артемова, Г. Волков, А. Макаренко, М. Стельмахович. Багатий досвід В. О. Сухомлинського щодо застосування гри в педагогічному процесі, його проєкція на реалізацію вимог компетентнісного підходу в сучасній початковій школі не знайшла належного висвітлення в науковій літературі, що й зумовило вибір теми цієї статті.

Метою статті є вивчення педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського в контексті проблеми застосування гри в процесі навчання та розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Здатність до мовленнєвої взаємодії молодшого школяра В. О. Сухомлинський пов'язує з його розумовим розвитком, залежним від різних пізнавальних процесів [1]. Так, Василь Олександрович зауважує: «Чим менше слово передає образи безпосереднього сприймання, тим гірше сприймається ідея і, що особливо важливо, слабшає емоційне ставлення дитини до навколишнього світу» [4, с. 183]. Ця думка є надзвичайно важливою, адже через спостереження і слово учень отримує знання про природу, побут, суспільні явища, засвоює доступні йому факти навколишнього життя. Проте багато дітей, потрапивши до школи в нове для себе суспільне середовище, не вміють поводитися в колективі, будувати стосунки з незнайомими людьми.

Сприятливим для формування комунікативної компетентності за допомогою гри для дітей молодшого шкільного віку, як засвідчує аналіз передового педагогічного досвіду, є змістовне життя учнів у школі: цікаві заняття, екскурсії, різноманітні спостереження, години дозвілля, праця, яскраві свята та ігри. Учителю потрібно лише вміло поєднувати всі види навчально-виховної діяльності, дбати про різнобічний розвиток дітей, сприяти встановленню здорових, дружних взаємин між ними. Педагог має обговорювати з дітьми побачене та пережите ними, розвиваючи таким чином їхню здатність будувати довірливі стосунки.

Застосування гри ми вважаємо одним з дієвих засобів навчання та розвитку молодшого школяра. Дитина у грі збагачує уявлення про навколишній світ, розвиває мовлення, у рольових та інших видах ігор вдосконалює навички спілкування. Не випадково ще Я. Коменський вважав гру природною формою діяльності дитини, що відповідає її потребам.

В. О. Сухомлинський високо оцінив педагогічний потенціал гри, зазначивши, що «духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона – засушена квітка» [3, с. 158]. Ігрова діяльність має багатогранний вплив на психічний розвиток дитини, допомагає задовольнити дитячу допитливість та залучити до активного пізнання довколишнього світу.

Процес гри полягає у реалізації поставленої мети. Діти молодшого шкільного віку складають план, разом обирають засоби його здійснення. Із розвитком дітей мета стає складнішою, а план чіткішим. При цьому школяр готується до майбутньої дорослої діяльності, уявно оволодіває професією, переборює свою природну обмеженість, недосконалість. Гра молодших школярів віддзеркалює їхні переживання та ставлення до життя, стає способом пізнання реальності, розвитку комунікативних умінь та моделювання взаємин із оточенням. У зв'язку з цим на уроках в початковій школі потрібно використовувати різноманітні види ігор. Так, розмовні ігри навчають дітей

слухати та сприймати мовлення співбесідника, реагувати на нього висловлюванням, відповідним ситуації.

Особливу цінність для навчання і виховання молодших школярів мають народні ігри, які застосовував в початковій школі і В. О. Сухомлинський. Народні ігри сприяють розвитку певних здібностей і навичок, що задовольняють актуальні дитячі потреби. Так, ігри «Киця Мура», «Грицю-Грицю, до роботи!», «Зайчику, зайчику, де ти був?» реалізуються в діалогічній формі, а головними засобами формування емоційного стану в них є інтонації та мімічний компонент спілкування. Цікавими у плані формування комунікативної компетентності є також ігри, пов'язані з казками, – це так звані словесні ігри, ініціаторами яких є дорослі (!Танцювали миші по бабиній хижі!, !Був собі журавель!, !Був собі Нетяжка!) [3, с. 101–102].

На думку В. О. Сухомлинського, праця над творами й казками – це не лише розвиток мовлення, а й самовиховання почуттів, це «загальнопедагогічна проблема, від вирішення якої залежить розумовий розвиток дітей, багатство їх духовного життя» [2, с. 53–55]. У своїх працях Василь Сухомлинський наголошує на тому, що гра має посідати значне місце у навчанні та вихованні учнів початкових класів. Гра для дитини, як підкреслює педагог, є важливою і найдоступнішою формою діяльності, засобом самовираження. Ігри утворюють фундамент для розвитку естетичних почуттів дитини, її свідомості й подальшого прояву їх у творчій діяльності. Гра забезпечує пізнавальну та творчу активність дитини в процесі навчання, сприяє формуванню низки якостей особистості, важливих для життя дитини в суспільстві

Отже, В. О. Сухомлинський у своїх творах наголошував на потребі ефективного застосування гри в процесі розумового, мовленнєвого розвитку молодших школярів. Гра, як наголошував видатний педагог, є важливою і найдоступнішою формою діяльності дітей цього віку. Вона забезпечує пізнавальну та творчу активність дитини в процесі навчання, сприяє формуванню низки якостей особистості, важливих для подальшого її життя в суспільстві. Гра – це не лише розвага і забава, що заповнює дозвілля школярів, але й один з найсерйозніших засобів педагогічного впливу на них, що забезпечує формування умінь формулювати думки, точно передавати емоції, взаємодіяти з партнерами по спілкуванню тощо.

Перспективами вивчення проблеми є дослідження особливостей застосування в процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів різних видів гри.

Бібліографія

1. Мамчур Л. І. Погляди В. Сухомлинського на розвиток комунікативної здатності та зв'язного мовлення молодших школярів [Електронний ресурс]. *Початкова школа*. 2020. № 9. С. 53–55.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К.: Рад. школа, 1978. 267 с.
3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої. *Вибрані твори: у 5 т.* Т.1. К.: Рад. школа, 1976. С. 55–209.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 3. К.: Рад. школа, 1977. 670 с.

МИСТЕЦТВО БУТИ ВЧИТЕЛЕМ: ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

ГОРБУНОВА Марина, ОЛІЙНИК Анастасія

*(здобувачки освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, 5 курсу,
психолого-педагогічного факультету)*

*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»,
м. Харків*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. В. І. Одарченко

***Анотація.** У роботі висвітлено сутність гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського. Розкрито ідею вчителя як митця, здатного виховувати особистість через індивідуальний підхід, емоційну чутливість і творче бачення.*

***Ключові слова:** В. Сухомлинський, мистецтво, гуманістична педагогіка, вчитель-митець, принципи, НУШ.*

Постановка проблеми. Автором психолого-педагогічної системи, в якій усе зосереджено навколо дитини-людини є Василь Сухомлинський. Це надзвичайно потужна і напрочуд гуманістична педагогіка, побудована на утвердженні тієї філософської істини, що освіта, виховання й розвиток людини – це передусім утвердження гармонії розуму і серця, де все-таки серцю, за образним висловлюванням Василя Олександровича, належить найніжніша і найтонша мелодія [4, с. 4].

Виклад основного матеріалу. В основі гуманізму В. Сухомлинського лежить визнання самоцінності кожної дитини, розглядаючи її не просто як об'єкт для навчання, а як унікальну, неповторну особистість із вродженою гідністю. Цей підхід втілюється в концепції «відносної автономії», що означає, що педагогіка має бути спрямована на виховання самостійної людини, яка здатна робити власний вибір, ґрунтуючись на власній совісті. На противагу авторитарній моделі, де вчитель є єдиним джерелом істини, за В. Сухомлинським, роль педагога полягає у створенні умов для гармонійного розвитку, а не в нав'язуванні готових рішень.

Тож гуманістична педагогіка В. Сухомлинського зосереджена на меті – виховати вільну, гідну людину, яка усвідомлює свою самоцінність і здатна робити моральний вибір.

Одне з найважливіших і водночас найскладніших завдань вчителя полягає в тому, щоб допомогти дитині пізнати самого себе, свої сильні та слабкі сторони та розвинути у ній внутрішнього бачення (ми б сказали – «себебачення») – дивитись всередину себе та аналізувати свої вчинки чи почуття) і на цій основі робити висновки і вчитись на своїх помилках.

Визначним чинником, що зумовлює високу педагогічну культуру та ефективність системи В. Сухомлинського, є те, що він не лише глибоко розумів роль феномена рефлексії, а й мав виняткову здатність до аналізу та

осмислення людських стосунків. Це можна безпомилково відчутти, замислюючись над порадами, що їх він неодноразово адресував учасникам освітнього процесу.

У своїх роботах В. Сухомлинський наголошував на тому, що «умій відчутти поряд із собою людину, умій розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ – радість, горе, біду, нещастя. Думай і відчувай, як твої вчинки можуть відбитися на душевному стані іншої людини. Ідея служіння людям, турбота про їх благополуччя, щастя, потреба постійно оберігати їх, особливо в годину важких життєвих випробувань» [2].

Отже, педагогічна філософія В. Сухомлинського ґрунтується на глибокому емоційно-моральному співпереживанні, що є основою гуманістичного виховання. Усвідомлення духовного світу іншої людини, здатність до емпатії та відповідальності за вплив власних вчинків – це не просто етичні принципи, а фундаментальні орієнтири для формування особистості. У цьому контексті педагогіка В. Сухомлинського постає як шлях до виховання чуйної, морально зрілої людини, здатної підтримати інших у найскладніші моменти життя.

У книзі «Як виховати справжню людину» педагог, звертаючись до дітей, писав: «Не завдавай своїми вчинками, своєю поведінкою болю, кривди, турботи, тяжких переживань іншим людям. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити людину, в якій горе... Не будь байдужим» [2].

Слова В. Сухомлинського втілюють глибоку моральну настанову, що виховання справжньої людини починається з уміння співчувати, підтримувати та бути небайдужим до чужого болю. Такий підхід формує основу для розвитку етичної свідомості, де кожен вчинок розглядається крізь призму його впливу на інших. Педагогіка Сухомлинського – це заклик до людяності, щирості та відповідальності, що є незмінними цінностями у вихованні особистості.

Василь Сухомлинський вважав, що педагогічна діяльність – це мистецтво творити Людину. І саме це дає змогу порівняти «вчителя-митця» та «вчителя-ремісника». Ця ідея є основою його гуманістичної педагогіки (див. рис. 1).

Рис. 1. Дві моделі підходу вчителя: ремісник і митець.

В. Сухомлинський вважав, що вчитель є митцем, адже його діяльність не може бути шаблонною. Цей погляд підтверджується ключовими принципами його гуманістичної школи:

1. Пізнання багатогранності дитини. Кожна дитина – це унікальний світ. Вчитель-митець має відчутти цю індивідуальність і знайти до неї свій, особливий підхід. Це вимагає творчої інтуїції, чутливості та постійного пошуку нових шляхів, аби розкрити потенціал саме цієї дитини.

2. Віра в її неповторність і талановитість. Справжній вчитель вірить у неповторність кожної дитини, що є основою її розвитку. Ця віра допомагає вчителю знайти і розвинути таланти учня.

3. Формування емоційної атмосфери. Вчитель має звертатися не лише до розуму дитини, а й до її душі. Він повинен створювати атмосферу доброзичливості, взаємоповаги, краси та довіри, яка сприяє емоційному та духовному розвитку дітей. Ця здатність є частиною педагогічного мистецтва.

Отже, В. Сухомлинський зазначав, що вчитель – це не просто фахівець, який передає знання, а творець, який виховує особистість, використовуючи індивідуальний підхід, емоційну чутливість та віру в унікальність кожної дитини.

Педагогічна система В. Сухомлинського має універсальне значення, оскільки ґрунтується на закономірностях розвитку особистості та є вільною від тимчасових або ідеологічних впливів. Основні положення цієї системи, детально розкриті у численних працях педагога, включають любов до дитини, розвиток творчих ідей, формування спільних інтересів та цінностей.

Ідеї Василя Олександровича активно впроваджуються у практику Нової української школи, яка орієнтована на всебічний розвиток дитини як особистості [1].

Основою освітнього процесу в НУШ є індивідуалізований підхід до навчання та виховання, що реалізується через партнерські відносини між учнями, педагогами та батьками, засновані на взаємній повазі, довірі та співпраці. Педагогіка партнерства не відмінняє вимогливість вчителя, бо, як засвідчує практика, саме вимогливі й справедливі вчителі мають найбільшу повагу та довіру серед учнів. Головними принципами партнерства НУШ є:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення
- довіра у відносинах
- діалог-взаємодія-взаємоповага
- розподілене лідерство
- принципи соціального партнерства

Гуманістичні засади педагогіки В. Сухомлинського, подібно до принципів НУШ, ґрунтуються на визнанні самоцінності людини та її прав на свободу й гідність як неповторної індивідуальності. Дотримання цих принципів дозволяє вчителю формувати гармонійно розвинену особистість, патріота та інноватора.

Висновки. Отже, педагогічна спадщина В. Сухомлинського є потужною гуманістичною системою, яка ставить у центр виховання дитину як найвищу

цінність. Справжня освіта, за його концепцією, не зводиться до механічної передачі знань, а є мистецтвом формування гармонійної особистості. Вчитель у цьому процесі виступає не ремісником, а митцем, здатним відчувати унікальність кожної дитини та виховувати її за допомогою любові, довіри та естетичної краси. Ключові принципи педагогіки В. Сухомлинського, зокрема індивідуальний підхід та віра у талант дитини, залишаються актуальними й сьогодні, будучи основою сучасної освітньої реформи в Україні.

Бібліографія

1. Ідеї В. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі – «Університетське Слово». *«Університетське Слово» – справжня студентська газета Бердянського державного педагогічного університету*. URL: <https://us.bdpu.org.ua/ideji-v-suhomlynskoho-v-suchasnomu-osvitnomu-prostori.html> (дата звернення: 21.09.2025).
2. Ідея гуманістичного виховання в теорії і практиці В. О. Сухомлинського. *StudFiles*. URL: <https://studfile.net/preview/9989696/page:3/> (дата звернення: 23.09.2025).
3. Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Педагогіка, спрямована у майбутнє. Практико орієнтований посібник. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 145 с.
4. Педагогіка В. Сухомлинського – педагогіка серця : бібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ гуманіт. ун-т, Наук. б-ка; уклад.: С. Н. Грипич, Л. В. Ковальчук, Н. М. Гуменюк. Рівне : РДГУ, 2017. 45 с. (Серія «Електронна бібліотека»; блок «Класики педагогіки»).
5. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського. Реферат. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14433/> (дата звернення: 23.09.2025).

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДОБРОЧИННОСТІ ЯК ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО РІДНОГО КРАЮ

ГРЕЧКА Анастасія

*(здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва)
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси
Науковий керівник – канд. філос. наук, доц. Н. М. Степанова*

Анотація. Авторка статті звертає увагу на формування такої якості в учнів молодшого шкільного віку, як добротність. На основі аналізу творчої спадщини відомого учителя Василя Сухомлинського й сучасних громадянських підходів доводить, що ця якість є основоположною в

патріотичному вихованні підростаючого покоління та формує ціннісне ставлення до рідного краю.

Ключові слова: *доброчинність, В. Сухомлинський, рідний край, патріотизм, учні молодшого шкільного віку.*

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні умови висувають нові вимоги до виховання здобувачів освіти молодшого шкільного віку, зокрема щодо утвердження моральних чеснот, патріотизму, ціннісних орієнтацій та відповідального ставлення до рідного краю. Попри наявність у вітчизняній педагогіці нормативних документів та освітніх програм, питання розвитку в учнів цієї вікової категорії доброчинності, якості, яка є виявом любові до рідної землі, Батьківщини, готовності допомагати, підтримувати громаду й плекати культурну спадщину, залишається актуальною в теоретичному та методичному аспектах. Проблемою залишається пошук ефективних інструментів, методів та форм роботи, які б сприяли формуванню в учнів початкової школи доброчинності, як ціннісного ставлення до рідного краю.

Метою статті є теоретичне обґрунтування такої цінності як доброчинність та підбір методичних прийомів у роботі з учнями молодшого шкільного віку, за допомогою яких можна її формувати.

Виклад основіного матеріалу. Молодший шкільний вік – це один із найважливіших етапів у житті дитини. У цей час вона вчиться не лише читати, писати чи рахувати, а й засвоює правила спілкування, поведінки та взаємодії з іншими людьми. Виховання в цьому віці відіграє основоположну роль у освіченості дитини, адже закладаються основи характеру, утверджуються уявлення про добро й зло, учні навчаються оцінювати вчинки інших людей, розуміти приналежність до рідного краю й Батьківщини. Тому надзвичайно важливо, щоб у школярів розвивалися такі якості, як доброчинність, доброзичливість, добропорядність, відповідальність, чуйність, старанність, чесність, ввічливість тощо. В сукупності це й є «виховний кейс справжнього громадянина», який стане в пригоді не лише в навчанні, а й слугуватиме соціальним капіталом для будь-яких справ у щоденному житті: соціалізації, спілкування, вибору професії, досягнення бажаних результатів тощо.

Різні аспекти виховання учнів молодшого шкільного віку є предметом дослідження багатьох українських педагогів. Проте адептом цієї справи, Учителем багатьох учителів, назвемо Василя Олександровича Сухомлинського. Його педагогічна спадщина є невичерпним джерелом для педагогів багатьох поколінь і не втрачає актуальності в умовах становлення Нової української школи [2]. Автори Концепції національного виховання (В. Кремінь, І. Бех, К. Журба, К. Чорна та ін.) [1] продовжили творчі ідеї В. О. Сухомлинського, адаптувавши їх до сучасності.

Аналізуючи праці В. Сухомлинського, вкотре переконуємося, що кожна його порада є відправною точкою, з якої починається активна педагогічна взаємодія.

Доброчинність складне поняття, яке поєднує добро й вчинки. У Тлумачному словнику української мови доброчинність пояснюється як «зроблене добро, корисні справи» [3]. Й у Василя Олександровича знаходимо, що «справжній патріотизм виростає з глибокої людяності та прагнення творити добро» [5, с. 58]. Це почуття починається з любові до рідного краю, родини, природи, мови, культури. Діти за своєю природою не надто обізнані, в багатьох випадках у них бракує умінь та досвіду, для цього їм у допомозі мають стати батьки, педагоги. Патріотичне виховання має безліч граней, тому дорослі мають «запалити на шляху вихованця вогниці..., відкрити очі на близьке, рідне» [5, с. 64].

Спочатку учням потрібно пояснити, що добрі, навіть маленькі вчинки здатні до великих звершень. А потім пояснення має перерости в дію. Й дуже прикладно, якщо це буде колективна справа, яка об'єднає педагогів, учнів та батьків. Із цього починається патріотизм. Наприклад, посадити квіти біля школи, розчистити джерело, прибрати опале листя в сквері – це не тільки акт добрих справ, а й турбота про рідний край, захищене майбутнє.

Україна з 2014 року має військові дії на власній території, а з 2022 року – повномасштабне вторгнення від сусіда. Це важкі, переповнені сумом і біллю часи. Багато українців змушені покинути власні домівки у пошуках тимчасового прихистку. Але як не втратити зв'язок із рідним краєм, прийняти з гідністю виклики війни? У В. О. Сухомлинського є вірш «Про рідний край» [3], який, безсумнівно, може бути використаний для бесіди з сучасними учнями молодшого шкільного віку. Одним із запитань, на яке варто шукати відповідь є «Чи любиш ти свій рідний край? Чому?» Здобувачі освіти, які може й не задумувалися над таким питанням, обов'язково поміркують і знайдуть власну відповідь на поставлене запитання.

Ціннісне ставлення до рідного краю неможливе без відношення до людей. Василь Олександрович постійно зауважував на гуманності й гідній поведінці людей. Одне з тлумачень доброчинності є добрі, безкорисливі вчинки. Дітей потрібно навчати, що турбота, підтримка, співчуття можуть бути інколи набагато дієвішими, а ніж гроші чи матеріальні статки. Особливо ці якості важливо розвивати в сучасних реаліях. Добре слово, обійми, турботлива участь можуть допомогти ближньому пережити страх, уникнути стресу, знайти сили адаптуватися в складній ситуації.

Висновки. Отже, доброчинність – це не лише одна з важливих якостей, яку необхідно розвивати в молодшого шкільного віку, а й важливий елемент становлення особистості, справжнього патріота. Якості, які починаються зі слова «добро-» – доброзичливість, доброчинність, добропорядність та інші наповнюють скарбницю вихованості молодших школярів й вони не лише успішно навчаються, знаходять друзів, але й зростають у любові, справедливості, відповідальності за рідний край. Вони є фундаментальними для майбутнього життя, адже людина з такими якостями завжди здатна до співпраці, поваги, підтримки, турботи, емпатії. Саме виховання цих якостей у

молодшому шкільному віці є запорукою формування гармонійної, морально стійкої, щасливої особистості, яка зможе знайти своє місце у сучасному світі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поглибленому науковому пошуку щодо ефективних підходів, які сприятимуть становленню здобувачів освіти молодшого шкільного віку як свідомих громадян, зокрема й добродійних особистостей.

Бібліографія

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12> (дата звернення: 21.09.2025).
2. Кочубей Т. Д. Виховання патріотичних почуттів у дитинстві: Василь Сухомлинський. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/145535.pdf> (дата звернення: 23.09.2025).
3. Сухомлинський В. Про рідний край [вірш]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=21685>
4. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 21.09.2025).
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Листи до сина. Т. 3. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1977. 670 с.

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ПІДҐРУНТЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

ДЬОРІНА Ангеліна

(здобувачка фахової передвищої освіти)

Комунальний заклад «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж»

Дніпровської обласної ради

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач вищої категорії О. С. Рудчик

Анотація. У статті висвітлено гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського, що стали фундаментом розвитку сучасної інклюзивної освіти. Здійснено аналіз основних положень педагогічної спадщини мислителя: визнання унікальності кожної дитини, ідеї школи радості, виховання в атмосфері любові та доброти, формування колективу як простору толерантності й взаємодтримки. Показано їх значення для практики сучасної інклюзивної школи та окреслено перспективи інтеграції спадщини В. Сухомлинського в освітні програми.

Ключові слова: гуманізм, В. Сухомлинський, інклюзія, школа, особистість, педагогіка любові.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи освіти України особливої актуальності набуває проблема впровадження інклюзивного навчання, яке спрямоване на створення рівних можливостей для всіх дітей. Йдеться не лише про інтеграцію учнів з особливими освітніми потребами у звичайні класи, а й про формування нового типу педагогічної культури – культури прийняття, доброзичливості, співпереживання. Саме такі підходи заклад у своїй педагогічній спадщині Василь Олександрович Сухомлинський [5; 6] – український педагог-гуманіст, чиї ідеї залишаються актуальними й у XXI столітті.

Педагогічні ідеї Сухомлинського стали предметом численних наукових досліджень. І. Баранюк [1] висвітлює значення гармонійного поєднання слова, природи та краси у формуванні духовного світу дитини. Г. Бондаренко [2] розглядає педагогіку «живого слова» як чинник становлення гуманних взаємин у дитячому колективі. Н. Волкова [3] підкреслює важливість педагогічного спілкування, що узгоджується з поглядами В. Сухомлинського на довірливий діалог між учителем і учнем. Сучасні дослідники звертають увагу на розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів через вивчення його спадщини. Попри значну кількість наукових праць, і досі недостатньо розкрито питання співвідношення гуманістичних принципів В. Сухомлинського з ідеями інклюзивного навчання, яке нині визначене пріоритетом державної освітньої політики.

Метою статті є висвітлення гуманістичних поглядів В. Сухомлинського та визначення їхнього впливу на розвиток інклюзивного навчання в сучасній українській школі.

Виклад основного матеріалу. Сучасна інклюзивна освіта, спрямована на забезпечення рівного доступу до якісного навчання для кожної дитини, має глибоке коріння в українській педагогічній думці. Одним із її найяскравіших попередників безумовно можна вважати видатного педагога-гуманіста Василя Сухомлинського. Він послідовно наголошував, що «немає абстрактної дитини – є конкретна особистість» [5; 6]. Це основоположне твердження безпосередньо перегукується з одним із ключових принципів інклюзивної освіти – орієнтацією на індивідуальні освітні потреби учня.

У своїй новаторській практиці в Павлиській школі В. Сухомлинський приділяв велику увагу ретельному вивченню особливостей кожної дитини, її здібностей, темпераменту та нахилів. Розуміючи, що не всі діти можуть навчатися у звичайному темпі, педагог розробляв та пропонував індивідуальні завдання, майстерно поєднуючи академічне навчання з працею та творчістю. Таким чином, спадщина Сухомлинського є надзвичайно актуальною для осмислення сучасних підходів до персоналізації та інклюзії в українській школі.

У книзі «Серце віддаю дітям» [5; 6] В. Сухомлинський представив свою «школу радості» – навчання, яке захоплює і розвиває пізнавальну мотивацію. Для інклюзивної школи це – фундаментально: тільки позитивний емоційний

клімат дає змогу дітям із будь-якими можливостями подолати бар'єри та відчути свою спроможність.

Гуманістична педагогіка неможлива без ключової фігури – вчителя. Як стверджував В. Сухомлинський [6], «без любові до дитини – немає вчителя». У контексті сучасного інклюзивного класу роль педагога кардинально розширюється: він перестає бути лише організатором і перетворюється на наставника, фасилітатора та партнера учня. Від сучасного вчителя вимагається готовність до тісної співпраці з асистентами, психологами та батьками, щоб забезпечити індивідуальні умови для повноцінного розвитку кожної дитини.

Сьогодні, в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», інклюзивна освіта набуває стратегічного значення, адже саме вона визначає напрям розвитку сучасного гуманістичного освітнього простору. Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського пропонує цінні орієнтири для вдосконалення цієї системи за кількома ключовими напрямками: створення сприятливого середовища, що передбачає формування позитивного мікроклімату в класі та виховання толерантності; персоналізація навчання, спрямована на індивідуалізацію освітнього процесу відповідно до потреб кожної дитини; а також розвиток особистості, який полягає у підтримці творчих здібностей, емоційного інтелекту та самореалізації учнів.

Зазначені гуманістичні засади є цінними для подвійної інтеграції: вони повинні стати частиною програм підготовки нових учителів і водночас бути відображені у практичних технологіях та методичних матеріалах для педагогів, які вже працюють в інклюзії.

В Україні здійснено суттєві інституційні кроки на шляху до розбудови інклюзивної освітньої системи, що відображає прагнення суспільства до рівності та доступу. Зокрема, успішно запроваджено інститут асистента вчителя, який забезпечує індивідуальну підтримку дітям з особливими освітніми потребами безпосередньо в класі. На законодавчому та методичному рівнях активно розробляються та впроваджуються індивідуальні програми розвитку (ІПР), які є інструментом персоналізації навчання. Крім того, створена мережа інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які надають комплексну психолого-педагогічну оцінку та супровід як дітям, так і їхнім родинам.

Попри значні досягнення у впровадженні інклюзії, її практична реалізація все ще стикається з низкою серйозних труднощів, що уповільнюють перехід від формального включення до справжнього прийняття та рівноправної участі всіх учасників освітнього процесу. Зокрема, багато педагогів відчувають методичну неготовність і брак знань для ефективної роботи з дітьми, які мають різноманітні освітні потреби, що часто призводить до професійного вигорання та ускладнює реалізацію індивідуальних програм розвитку. Крім того, гостро відчувається дефіцит матеріально-технічних ресурсів, зокрема адаптованих навчальних матеріалів, спеціального обладнання та безбар'єрного середовища, що обмежує можливості учнів. Не менш суттєвою перешкодою залишаються суспільні упередження, стереотипи та стигматизація, які призводять до соціальної ізоляції дітей з особливими потребами,

перетворюючи школу радше на місце фізичного перебування, ніж на простір справжньої соціальної інтеграції.

У цьому контексті ідеї Василя Сухомлинського [6] набувають особливої актуальності та глибини, адже його педагогіка пропонує не лише ефективні методики, а й ціннісне підґрунтя для подолання основних викликів інклюзивної освіти. Центральним принципом є любов і прийняття, адже вислів В. Сухомлинського «без любові до дитини – немає вчителя» перетворюється на професійну емпатію та безумовне визнання індивідуальності кожної дитини, що стає першим кроком до подолання упереджень. Не менш важливою є толерантність і повага, оскільки наголос педагога на виховному потенціалі колективу та почутті значущості кожного створює основу для взаємної підтримки й формує сприйняття різноманітності як норми, а не відхилення. Ідея партнерства між учителем, батьками й дитиною, яку розвивав В. Сухомлинський, є сучасною моделлю співпраці, необхідною для ефективної діяльності інклюзивно-ресурсних центрів і реалізації індивідуальних програм розвитку. Отже, інтеграція гуманістичних принципів В. Сухомлинського у систему підготовки педагогів та шкільне середовище є не просто шануванням педагогічної спадщини, а необхідною умовою створення такого освітнього простору, у якому інституційні механізми справді забезпечуватимуть повноцінну інклюзію.

Висновки. Гуманістична спадщина В. Сухомлинського має невимірний потенціал для подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні. Його ідеї слугують етичним імперативом для педагогів, закликаючи їх бачити в кожній дитині унікальну особистість, створювати «школу радості» та формувати учнівський колектив на засадах взаємоповаги та любові. У сучасних умовах ці фундаментальні принципи потребують конкретизації та систематизації – вони мають бути втілені у методиках, навчальних програмах та системі професійної підготовки вчителів. Подальші перспективи досліджень полягають у розробці практичних моделей інклюзивного навчання, які б органічно інтегрували ці гуманістичні ідеї у щоденний освітній процес.

Бібліографія

1. Баранюк І. Г. Слово – природа – краса в педагогічній системі Василя Сухомлинського. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. 252 с.
2. Бондаренко Г. В. В. Сухомлинський про педагогіку живого слова (педагогічну риторіку) // *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2013. Вип. 13. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/13/visnuk_22.pdf (дата звернення: 22.08.2024).
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
4. Козир М., Бречко А. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів (на матеріалі творів В. О. Сухомлинського). *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Кропивницький : Код, 2019. Вип. 172. С. 114–117.
5. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. *Вибрані твори : у 5 т.* Київ : Рад. школа, 1976. Т. 1. С. 209–400.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1977. 382 с.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗАЛЮБОВСЬКА Ксенія

(здобувачка вищої освіти 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. Г. Баранюк

***Анотація.** У статті розглянуто проблему формування моральних почуттів у педагогічній системі Василя Сухомлинського. Показано їхню роль у становленні гуманістично орієнтованої особистості, визначено основні джерела формування моральних переживань – родина, школа, природа та праця. Проаналізовано підходи Сухомлинського до виховання емоційної культури дитини як основи духовного багатства та громадянської свідомості.*

***Ключові слова:** моральні почуття, гуманістична педагогіка, Василь Сухомлинський, духовність, виховання, емоційна культура.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних суспільних змін і моральних викликів, зумовлених глобалізацією, війсьними та економічними кризами, особливої ваги набуває проблема виховання моральних почуттів у дітей та молоді. Від рівня розвитку доброти, співчуття, любові до ближнього залежить якість міжособистісних стосунків і духовна атмосфера в суспільстві. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського у цьому контексті є цінним орієнтиром, оскільки його ідеї спрямовані на формування гармонійної, гуманістично налаштованої особистості.

Аналіз досліджень. Проблема морального виховання досліджувалася українськими науковцями (І. Бех, Г. Васянович, О. Савченко, Л. Хоружа). Значний внесок у розвиток ідей гуманістичного виховання зробив В. О. Сухомлинський. Його педагогічна концепція, розкрита у працях «Серце віддаю дітям», «Павлиська середня школа», «Народження громадянина», доводить, що моральні почуття є не лише емоційною сферою, а й основою духовності та соціальної активності. Сучасні дослідники (О. Сухомлинська, Л. Хоружа) наголошують на необхідності переосмислення його ідей у світлі сучасних викликів.

Мета статті – аналіз ролі моральних почуттів у системі гуманістичного виховання В. Сухомлинського та визначення їхнього значення для формування духовно багатого особистості.

Виклад основного матеріалу. Проблема моральних почуттів була однією з ключових у творчій спадщині Василя Сухомлинського. Він розглядав їх не просто як емоційні реакції, а як основу духовності, людяності й громадянської свідомості. На думку педагога, моральні почуття формуються у складному

поєднанні природних вражень, сімейних відносин, праці та колективного життя.

1. Природа як джерело моральних почуттів

Сухомлинський вважав, що дитина повинна змалку переживати гармонію світу, адже відчуття краси стає основою доброти й гуманності. У праці *«Серце віддаю дітям»* він зазначав: *«Уміння бачити красу в природі – це перший крок до здатності відчувати красу в людині»* [4, с. 189]. Для нього виховання моральних почуттів починалося не з моралізаторства, а з уміння дивуватися барвам неба, слухати пісню пташки, торкатися до травинки.

У Павлівській школі щоденні «уроки під блакитним небом» були важливою частиною навчального процесу. Діти вчилися не лише пізнавати явища природи, а й співпереживати живому світу, відчувати свою відповідальність за нього. Таке «емоційне пробудження» ставало ґрунтом для формування доброти та співчуття.

2. Родина як середовище любові та відповідальності

Василь Олександрович підкреслював, що родина є першою школою моральних почуттів. У праці *«Народження громадянина»* він писав: *«Перші джерела моральних почуттів дитини – в сім'ї, у материнській ласці, у батьківській турботі»* [6, с. 54]. Саме сімейне тепло, любов батьків і взаємоповага стають першим досвідом доброти й турботи.

Сухомлинський наголошував на значенні прикладу дорослих: дитина «не стільки слухає слова, скільки бачить, як батьки люблять, працюють, піклуються одне про одного». Він вважав, що атмосфера любові в родині формує здатність дитини співчувати й розуміти інших, тоді як брак тепла породжує черствість і байдужість.

3. Праця як школа відповідальності й доброти

Важливим чинником виховання моральних почуттів педагог вважав працю. Він наголошував: *«Людина пізнає справжню радість, коли вона відчуває плоди своєї праці, коли її праця приносить щастя іншим»* [4, с. 267].

У школі Сухомлинського діти доглядали сад, вирощували овочі, допомагали старшим. Це була не примусова діяльність, а форма співучасті в житті громади. Учитель підкреслював, що через корисну працю дитина відчуває значущість власних дій, усвідомлює, що здатна робити добро іншим. Уміння працювати задля людей формувало почуття відповідальності й моральної гідності.

4. Школа та колектив як простір моральних переживань

Особливу роль у формуванні моральних почуттів Сухомлинський відводив колективу. Він писав: *«Школа повинна бути школою радості, щоб кожна дитина відчувала, що світ прекрасний і людина прекрасна»* [5, с. 75]. Атмосфера доброзичливості та взаємної підтримки була для нього не менш важливою, ніж навчальний зміст уроків.

У своїй практиці він застосовував різноманітні форми колективної діяльності: спільні свята, ігри, творчі гуртки, походи. Ці заходи давали можливість дітям відчути радість співпраці, навчитися дбати про інших,

підтримувати слабших, радіти успіхам друзів. У такому середовищі розвивалися почуття дружби, співчуття, взаємоповаги.

Висновки. Аналіз педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського дозволяє зробити висновок, що виховання моральних почуттів було не периферійною, а центральною складовою його гуманістичної концепції. Педагог переконливо довів, що саме почуття доброти, любові, співчуття та відповідальності визначають духовний рівень особистості й стають основою її громадянської зрілості.

По-перше, Сухомлинський наголошував на значенні природи як першоджерела моральних переживань. Він вважав, що здатність відчувати красу світу формує тонку емоційну чутливість і стає основою гуманістичного ставлення до людини.

По-друге, педагог підкреслював провідну роль родини у формуванні моральних почуттів. Атмосфера любові, турботи та взаємної поваги в сім'ї є для дитини першою школою гуманності. Досвід показує, що саме батьківський приклад має найбільший вплив на розвиток здатності до співпереживання й відповідальності.

По-третє, у працях Сухомлинського систематично розкривається значення праці як чинника морального виховання. Через корисну працю, яка приносить користь іншим, дитина усвідомлює власну цінність і водночас відчуває радість творення добра. Це положення перегукується з сучасними ідеями виховання соціальної активності та волонтерської культури.

По-четверте, важливим середовищем для розвитку моральних почуттів педагог уважав шкільний колектив. Атмосфера радості, довіри та співробітництва допомагає дитині навчитися жити серед людей, радіти успіхам інших, підтримувати слабших. Таким чином, колективне життя виступає своєрідною лабораторією гуманістичних відносин.

Отже, можна сказати, що виховання моральних почуттів у педагогіці Сухомлинського – це цілісна система, де природа, родина, праця та школа взаємодіють між собою. Завдяки цьому дитина не лише отримує знання, а й набуває здатності співпереживати, любити, діяти на благо інших.

Бібліографія

1. Бех І. Д. Виховання особистості: *Вибр. твори: В 2 т.* Т. 2. К.: Либідь, 2003. С. 3–344.
2. Васянович Г. П. Педагогічна етика. Львів : Світ, 2008. 256 с.
3. Сухомлинська О. В. О. Сухомлинський і моральне виховання: трансформація педагогічних цінностей. *Рідна школа.* 2010. № 3. С. 3–7.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибр. твори: В 5-ти т.* Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. С. 7–279.
5. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. *Вибр. твори: В 5 т.* Т. 4. К. : Рад. школа, 1979. 637 с.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Вибр. твори: В 5 т.* Т. 3. К. : Рад. школа, 1981. 668 с.
7. Хоружа Л. Л. Моральне виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. К. : Освіта, 2010. С. 26–32.

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

ЗДОР Олександра, ЯЩЕНКО Тетяна

(здобувачки вищої освіти 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультету освітніх наук та мистецтв)

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. Г. Баранюк

***Анотація.** У статті розкривається бачення Василя Сухомлинського щодо педагогічної творчості та майстерності вчителя, аналізуються ідеї видатного педагога у контексті сучасних освітніх завдань. Автори акцентують увагу на значенні особистості вчителя, його моральних і професійних якостей для формування моральних цінностей учнів.*

***Ключові слова:** Василь Сухомлинський, педагогічна творчість, майстерність учителя, гуманізм, освіта.*

Постановка проблеми. Сучасна школа потребує вчителя, який не лише передає знання, а й формує духовний світ дитини. Однією з найважливіших проблем педагогіки є поєднання професійної майстерності з творчим підходом до освітнього процесу. Василь Сухомлинський наголошував, що справжній учитель має бути не просто носієм знань, а творцем духовного життя школярів.

Аналіз досліджень. Проблеми педагогічної творчості та майстерності досліджували К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та сучасні науковці (О. Савченко, І. Зязюн та ін.). У працях Сухомлинського «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві» закладено ідею, що особистість учителя – головний чинник виховання. Проте в умовах реформування освіти залишається актуальним питання адаптації його концепцій до сьогодення.

Мета статті полягає у розкритті значення педагогічної творчості та майстерності вчителя за В. Сухомлинським та в контексті цього визначення можливостей застосування його ідей у сучасній освітній практиці.

Виклад основного матеріалу. Василь Сухомлинський наголошував, що педагогічна творчість – це не разовий прояв, а щоденна праця, наповнена пошуками й відкриттями. Творчий учитель, за його переконанням, постійно аналізує результати своєї роботи, вчиться на власних помилках і вміє змінювати методи відповідно до потреб учнів.

Майстерність педагога, за Сухомлинським, не обмежується знанням предмета. Вона включає вміння пробудити в учнів інтерес, дати їм відчуття радості пізнання. Він писав: «Учень повинен іти на урок не зі страхом, а з очікуванням відкриття» [1]. Такий підхід формує внутрішню мотивацію до навчання й виховує справжню любов до знань.

Особливу увагу педагог приділяв слову вчителя. Він підкреслював, що

слово має бути «ніжним, добрим, але й вимогливим» [1]. Уміння вчителя говорити з дітьми просто і образно, використовуючи казку, порівняння чи метафори, Сухомлинський вважав невід'ємною рисою педагогічної майстерності. Творчість учителя, на думку Сухомлинського, проявляється також у здатності бачити у звичайних речах джерело розвитку дитини. Він радив звертатися до природи як до «живої книги знань», розвивати мислення через спостереження за явищами навколишнього світу, поєднувати навчання з життям [4].

Важливим аспектом є індивідуальний підхід. Сухомлинський наголошував, що «немає абстрактної дитини, є жива особистість із власним світом почуттів» [3, с. 27]. Учитель має вміти відкрити цей світ і підтримати кожную дитину в її особистісному розвитку. Для цього він пропонував створювати ситуації успіху, які допомагають вихованцеві відчути власні сили й поступово рухатися вперед.

Майстерність учителя полягає також у вмінні поєднувати вимогливість із гуманністю. Василь Сухомлинський переконував, що «справжня дисципліна тримається не на страху, а на довірі та повазі» [4]. Учитель, який володіє мистецтвом виховання, уміє зберегти баланс між правилами та свободою, формує в учнів почуття відповідальності перед собою і суспільством.

У сучасній школі педагогічна творчість знаходить своє продовження у впровадженні інтерактивних методів, проектної діяльності, використанні цифрових технологій. Але, як і за часів Сухомлинського, головним залишається учительська особистість, її любов до дітей і готовність творити разом із ними.

Важливо, що педагог підкреслював роль саморозвитку самого вчителя. Він закликав до постійного духовного й професійного зростання, до читання літератури, спілкування з мистецтвом, до пошуку натхнення у власному житті. Лише такий учитель здатен бути справжнім прикладом для своїх вихованців.

Таким чином, педагогічна творчість і майстерність у концепції Василя Сухомлинського – це цілісна система, яка поєднує професійні знання, моральні цінності, любов до дітей і постійний пошук нових шляхів навчання й виховання.

Висновки. Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського показує, що майстерність учителя – це синтез професійних знань, особистісних рис і здатності до творчості. Його ідеї зберігають актуальність і сьогодні, оскільки відповідають вимогам гуманістичної освіти та концепції «Нової української школи». Подальші дослідження можуть бути спрямовані на практичне впровадження його підходів у систему підготовки майбутніх педагогів.

Бібліографія

1. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: підручник. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2002. 368 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителяві. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 2. К. : Рад. шк., 1976. С. 419–654.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. С. 9–278.

СПАДЩИНА ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ІВАНЕЦЬ Оксана

*(здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Цуканова

***Анотація.** У статті проаналізовано та охарактеризовано погляди видатного педагога В. О. Сухомлинського на виховання дітей дошкільного віку. Визначено, що одним з головних компонентів педагогічної спадщини Василя Сухомлинського є виховання дітей дошкільного віку природою.*

***Ключові слова:** педагогічна спадщина, В. О. Сухомлинський, дитина дошкільного віку, моральне виховання.*

Постановка проблеми. У центрі сучасних технологій навчання і виховання дошкільників знаходиться особистісно-зорієнтована модель, основною метою якої є індивідуальний розвиток кожного вихованця освітнього закладу.

З огляду на це, особливого звучання набуває спадщина Василя Олександровича Сухомлинського – видатного українського вченого, філософа, неперевершеного педагога, який опікувався долею дітей. Наш всесвітньо відомий сучасник великого значення надавав цілісному формуванню особистості, розкриття та розвитку її розумових, фізичних, естетичних здібностей та нахилів. Всі аспекти виховання – моральний, розумовий, трудовий, естетичний, фізичний – за його переконанням, становлять нерозривну єдність духовного стану дитини.

Одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти є виховання особистості на засадах загальнолюдських, національних і патріотичних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема освіти та виховання дітей дошкільного віку, знаходили своє відбиття в працях В. О. Сухомлинського, С. Г. Мельничука, І. Г. Ткаченка, А. І. Кузмінського, В. Л. Омеляненка, О. Я. Савченко, М. Я. Антонця та інших педагогів. Під впливом їхніх прогресивних поглядів у вітчизняній педагогіці почали закладатися основи виховання підростаючого покоління.

Мета даної статті – проаналізувати педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського з питань виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В контексті ситуації сьогодення, особливої актуальності набуває концепція В. О. Сухомлинського. Неодноразово, у своїх роботах педагог стверджував, що «...в житті людини має бути щось найголовніше, що стоїть вище від усіх повсякденних турбот, тривоги,

пристрастей». І далі: «Ставлення до ідеї Батьківщини як до священного й найдорожчого облагороджує всі людські почуття, зближує, ріднить людей, очищає душі від усього, що принижує гідність» [1, с. 176].

В. О. Сухомлинський чітко визначає теоретичні засади виховання громадянських почуттів дітей дошкільного віку:

1) це, передусім, створення дитиною радості для інших людей і переживання особистого щастя й гордості у зв'язку з цим;

2) творення й збереження краси в усіх її багатогранних проявах;

3) громадянське ідеологічне багатство діяльності дитини в колективі, взаємовідносини між дітьми й іншими, позашкільними колективами;

4) культивування й розвиток співчуття, жалості (не біймося цього слова й тих благородних почуттів, які воно несе!) до всього живого й красивого, розвиток сердечної чуйності до прекрасного в природі;

5) розвиток високої інтелектуальної культури – думок, почуттів, переживань, що хвилюють душу людини, коли вона пізнає навколишній світ, минуле й сучасне людства, матеріальні й духовні багатства Вітчизни, душу свого народу, цінності мистецтва, особливо сучасної літератури [4, с. 200].

Майстерність виховання дітей дошкільного віку, на його думку, і полягає в тому, щоб громадянське, патріотичне життя починалося для людини з малих років.

У своїй праці «Народження громадянина» В. О. Сухомлинський обґрунтував і подав структуру духовного світу особистості: розум – почуття – погляди – переконання – воля, суть методологічних підходів до виховання громадянина своєї держави, дієвого патріота практичними прикладами вибудував стратегію виховних впливів на особистість дошкільника. Кожний навчальний заклад з успіхом має використовувати в своєму навчально-виховному процесі кімнату казки, кімнату думки, в яких вихованці читатимуть книги про відомих людей своєї держави як минулих часів, так і теперішніх, подорожуватимуть в минуле і сучасне Батьківщини. Адже вислів В. О. Сухомлинського: «Сила й ефективність патріотичного виховання визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини оволодіває особистістю, наскільки яскраво бачить людина світ і саму себе очима патріота» не втрачає сенсу і в наші дні [3, с. 281].

Виховання маленьких громадян повинно бути спрямоване, насамперед, на розвиток їхніх гуманістичних почуттів, формування національних та загальнолюдських цінностей, доброти, уваги, щиросердя, совісті, чесності, правдивості, гідності, любові і поваги до родини. Також значне місце у змісті громадянського виховання має відводитися формуванню культури поведінки дітей. Очевидно, що в цьому віці усі моральні якості особистості перебувають у своєму моральному становленні – адже, усі вони беруть початок саме на дошкільному етапі життя .

Дошкільне дитинство – це унікальний вік. Саме в цей період, закладаючи ґрунт майбутньої особистості, ми маємо сіяти в душі кожної дитини зерна високої духовності, які у майбутньому стануть рясним урожаєм. Дитина

прагне бути щасливою. Вона нетерпляча. Щастя їй потрібне уже сьогодні й зараз. Дитинство В. О. Сухомлинський розглядає як найважливіший період людського життя [5, с. 7].

Для того, щоб малечі було цікаво пізнавати навколишній світ з усіма його таємницями і загадками, рости вихованими і розумними дітьми, вихователі в навчально-виховній роботі широко повинні використовувати поради відомого педагога, а також його цікаві казки та оповідання. Використовуючи казки В. О. Сухомлинського, в поєднанні з новітніми, нетрадиційними методами роботи, педагоги досягнуть того, що діти старшого дошкільного віку будуть готові до навчання в школі. Але праця над творами, казками – це не лише розвиток мовлення, а й самовиховання почуттів, розумовий розвиток, багатство духовного життя дитини. Казка – це школа творчості, яка необхідна дітям.

Один з головних компонентів педагогічної спадщини Василя Сухомлинського є виховання дітей природою. Природа є основним фактором існування людини, вона й людство невіддільні одне від одного, немає сумніву в тому, що виховання любові до природи треба починати з дошкільного віку. В цей період дитина вперше знайомиться з природним довкіллям.

У системі виховання В. О. Сухомлинського природі, як об'єкту пізнання, приділяється велика увага, але природа сама собою не виховує. Виховує тільки активна взаємодія людини з природою.

Ми вважаємо, що твори В. О. Сухомлинського спонукають дітей дошкільного віку замислюватися над питанням добра і зла, над чистотою людських взаємин. Вони вчать любити і берегти красу рідного краю, поважати старість і рости чуйними, добрими і щирими людьми.

Природа забезпечує необхідні умови для вивчення властивостей предмета, оскільки надає можливість сприймати його на зір, дотик, слух. Експериментування з природним матеріалом – неодмінна умова розвитку чуттєвого досвіду, мислительної діяльності як основи творчої діяльності, конструювання. Світ природи у Василя Сухомлинського нерозривно з'єднаний із світом творчої дитячої праці. В. О. Сухомлинський звертався до батьків, вчителів, виховатлів: «...ведіть дітей в обстановку, де є і яскраві образи, і причинно-наслідкові зв'язки між явищами, де діти захоплюються, переживають почуття подиву перед красою і водночас мислять, аналізують» [5, с. 100].

Погляди В. О. Сухомлинського на естетичне виховання дітей відкривають ще одну цікаву сторінку в педагогіці. Він був глибоко переконаний, що естетичне виховання має становити основу навчального процесу в дитячому садочку. Особливу роль він відводив природі, спілкуванню з нею як фактору естетичного виховання дітей. В книзі «Серце віддаю дітям» він писав, що прагнув до того, щоб, перш ніж відкрити книгу, прочитати по складах перше слово, діти повинні прочитати сторінки найкращої в світі книги – книги природи. Кожну подорож у природу Василь Олександрович називав уроком мислення, уроком – естетичного виховання [5, с. 210].

Висновки. Отже, головне завдання дошкільної освіти в галузі виховання полягає в тому, щоб сформувати гармонійно розвинену, духовно багату, здатну на глибокі почуття і переживання особистість, творця прекрасного і доброго. Природа є могутнім засобом морального, естетичного виховання дошкільників, саме в процесі спілкування з природою створюються сприятливі можливості для здійснення ряду завдань виховання: формування естетичних вражень у дітей дошкільного віку; навчання розумінню творів мистецтва; перших спроб створити красу у навколишньому середовищі. Саме про це наголошував в педагогічній спадщині Василь Олександрович Сухомлинський.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Виховання почуттів. *Вибрані твори: в 5-ти т.* Т. 3. К.: Рад. школа, 1977. С. 176–195.
2. Сухомлинський В. О. Естетичне сприймання і естетична творчість. *Вибрані твори: в 5-ти т.* Т. 4. К.: Рад. школа, 1977. С. 377–385.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Вибрані твори: в 5-ти т.* Т. 3. К.: Радянська школа, 1977. С. 281–582.
4. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори: у 5-ти т.* Т. 1. К.: Рад. школа, 1976. С. 55–206.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5-ти т.* Т. 3. К.: Рад. школа, 1977. С. 283.

АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ: СПОСТЕРЕЖЕННЯ З ПРАКТИКИ

ІВАНОВА Анастасія

*(студентка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Андросова

Анотація. У статті досліджується проблема адаптації першокласників до умов сучасної школи у співставленні з ідеями гуманістичної педагогіки Василя Сухомлинського. Презентовано спостереженнями під час практики у першому класі. Розкрито роль ранкових зустрічей, як ефективного інструмента створення сприятливого середовища для адаптації молодших школярів.

Ключові слова: адаптація, першокласники, початкова школа, гуманістична педагогіка, В. Сухомлинський, ранкова зустріч.

Постановка проблеми. В Енциклопедії освіти термін «адаптація дитини до школи» трактується як «процес пристосування, зміни психіки дитини в

умовах переходу до систематичного організованого шкільного навчання. В цей період відбувається перебудова пізнавальної, мотиваційної і емоційно-вольової сфер молодшого школяра» [1, с. 12]. Отже, шкільна адаптація – процес пристосування орга-нізму школярів до нових умов життєдіяльності, нового виду діяльності, нових навантажень, пов'язаних із систематичним навчанням.

Дослідженням проблеми адаптації та дезадаптації учнів закладів загальної середньої освіти займалися такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як: Г. Березін, М. Битянова, М. Бірюкова, Н. Гуткіна, Л. Зелена, Є. Ізотова, М. Ільїна, Г. Крайг, В. Медведєв, О. Молокова, Л. Сельє, О. Скрипченко, Г. Хомич, А. Фурман. Більшість дослідників із галузі педагогіки, психології, соціології вважають, що від успішності процесу адаптації залежить подальша академічна успішність, становище серед однолітків, психологічне самопочуття, фізичне здоров'я й емоційний комфорт особистості. Актуальність теми адаптації підтверджено спостереженнями з практики у першому класі.

Аналізуючи наукову педагогічну спадщину, варто звернути увагу на ідеї Василя Сухомлинського. Він був переконаний, що в основі навчання має бути повага до дитини, а школа повинна стати «Школою радості». Його підхід перегукується з ідеями Яна Амоса Коменського про те, що навчання має бути приємним, а також з принципами Марії Монтесорі, яка наголошувала на важливості самостійності та індивідуального розвитку. Сучасна педагогіка продовжує розвивати ці ідеї.

Метою статті є проаналізувати, як основні ідеї В. Сухомлинського з гуманного ставлення до дитини та створення комфортного освітнього середовища співвідносяться з методами сучасної практики.

Виклад основного матеріалу. Виявили, що труднощі з адаптацією виникали у різних груп дітей залежно від їхніх індивідуальних особливостей, сімейного середовища та рівня готовності до школи. Найбільше труднощів відчували емоційно чутливі діти, які важко переносять зміну середовища. Це проявлялося у вигляді тривоги або невпевненості через новий ритм і вимоги школи. Труднощі з адаптацією виникали у здобувачів із низькою готовністю до школи. Це було помітно через труднощі з концентрацією уваги, не дотриманням правил або не виконанням завдань. Такі діти ще не готові до структурованого навчального процесу. Школярі, яким важко налагоджувати контакти з однолітками, відчували ізоляцію або труднощі в комунікації. Учні з недостатньо розвиненими навичками самообслуговування також мали ускладнення в процесі адаптації. Якщо дитина не вміє одягатися, самостійно збирати речі чи дотримуватись гігієнічних процедур, це сповільнювало її успішну адаптацію до школи. Імпульсивні діти мали труднощі з дотриманням дисципліни, сидінням на місці або завершенням завдань. Відсутність підтримки вдома, нестабільна обстановка чи проблеми в родині впливали на адаптацію дитини до навчання у школі.

Перебіг адаптаційних процесів у сучасних першокласників ускладнюється об'єктивними обставинами війни, в яких живуть і зростають українські

школярі. Військові дії значно ускладнюють процес адаптації першокласників до школи, оскільки значно підсилюють тривожність учнів. До того ж протягом навчання значно погіршується організаційний момент навчання, оскільки уроки не починаються в один і той самий час, а початок уроків визначається закінченням «Повітряної тривоги» [6].

Одним із важливих факторів, які слід враховувати в процесі адаптації першокласників до школи, є специфіка сучасного «цифрового» покоління. Особливості цього покоління включають широку поінформованість у поєднанні з безсистемністю знань, кліпове мислення, навички спілкування у віртуальному середовищі, але труднощі у реальній комунікації з однолітками та дорослими. Також діти цього покоління характеризуються більш розвиненим почуттям власного «Я», меншою схильністю визнавати авторитет дорослих, а також значними відмінностями між паспортним і фізіологічним віком, що призводить до нерівномірності контингенту учнів у класах.

Дослідниця О. Лаюк однією з умов успішної адаптації називає створення педагогом розвивального комфортного освітнього середовища. Звертається особлива увага на зміну освітнього середовища – це зміна ставлення до дитини: (повага до особистості, доброзичливість, довіра у відносинах, право вибору та відповідальність за нього, рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань тощо), застосування оптимальних форм та способів організації діяльності з метою її розвитку (ранкові зустрічі, дослідницькі методи, ігрові методи роботи, вправи на розвиток емоційно-почуттєвої сфери тощо), організація розвивального та безпечного предметного середовища [2].

Вчителі перших класів демонстрували високий рівень творчого підходу до вибору методів, гуманізм у ставленні до молодших школярів, повагу до тривожності батьків учнів. Зокрема, дуже зацікавили ранкові зустрічі. На них діти мали можливість висловити свої почуття й навчитися взаємодіяти з однокласниками. Наприклад, під час виконання одного із таких завдань, першокласники говорили один одному компліменти, що, створювало атмосферу підтримки і взаємоповаги. Така діяльність перед уроками допомагала дітям, які були сором'язливими або тривожними, відкритися й почуватися більш комфортно в класі. Ці зустрічі є яскравим прикладом втілення ідей Сухомлинського, адже вони допомагають побудувати емоційно безпечне середовище, де дитина може бути собою.

Висновки. Спостереження та аналіз педагогічних ідей видатних педагогів минулого, й В. Сухомлинського зокрема, дозволяють зробити висновок, що успішна адаптація першокласників не можлива без впровадження гуманістичного підходу в освіті. Преконані, що вчитель має бути не просто наставником, а другом і провідником у світі знань, який допомагає дитині розвивати свій потенціал.

Подальші дослідження можуть бути присвячені ролі батьків у процесі адаптації та розробці спільних програм, які допоможуть полегшити цей перехід для всіх учасників освітнього процесу.

Бібліографія

1. Гордєєва Ж. Адаптація дитини до школи. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Лаюк О., Кузьменко Н. Адаптація дітей шестирічного віку до навчання у першому класі в умовах реалізації концепції «нова українська школа». URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/91-tendentsiyi-suchasnoyi-pidhotovky-maybutnikh-uchyteliv-pochatkovoyi-shkoly/280-adaptatsiya-ditej-shestirichnogo-vidku-do-navchannya-u-pershomu-klasi-v-umovakh-realizatsiji-kontseptsiji-nova-ukrajinska-shkola> (дата доступу 29.09.2025 р.)
3. Куліш Н. В. Гуманістична педагогіка у спадщині Василя Сухомлинського. *Збірник наукових праць*. 2018. Вип. 4 (25). С. 13–19.
4. Марущак В. М. Особливості адаптації першокласників до умов навчання в Новій українській школі. *Науковий вісник УжНУ. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Вип. 2. С. 98–101.
6. Яницький М. С. Адаптаційний процес: психологічні механізми та закономірності динаміки. Київ, 2009. 184 с.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕС ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

КАЛІНІЧЕНКО Катерини

(здобувачка вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. Г. Баранюк

***Анотація.** У статті наголошується, що в основі педагогічних ідей Василя Сухомлинського лежить гуманістичний підхід до дитини. Ця ідея передбачає безумовну любов, довіру та глибоку повагу до особистості кожного вихованця. Сухомлинський категорично відкидав будь-яке насильство над душею дитини, вважаючи, що немає «поганих дітей», а є лише ті, чий внутрішній світ дорослий ще не зміг зрозуміти. Гуманістична спадина видатного педагога залишається надзвичайно актуальною для сучасної дошкільної освіти.*

***Ключові слова:** В. О. Сухомлинський, дошкільна освіта, педагогічна спадщина, розвиток дітей.*

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Значний внесок у дослідження проблеми розвитку дітей дошкільного віку зробили сучасні науковці Н. Гавриш, Т. Піроженко, А. Печерська, І. Карабаєва, Р. Чумічева та інші, вони акцентують увагу на тому, що одним із ключових механізмів

розвитку дитини є її залучення до активної пізнавальної діяльності. У працях В. Сухомлинського прослідковується важливий аспект виховання дітей дошкільного віку – це формування моральних цінностей.

Мета статті: проаналізувати актуальність ідей В. О. Сухомлинського для сучасної дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому середовищі, яке характеризується постійними реформами та оновленнями, дедалі більше уваги приділяється педагогічній спадщині, що витримала випробування часом і зберігає свою актуальність. Одним із найцінніших джерел натхнення є спадщина видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського.

Педагог завжди прагне створити гармонійні стосунки з дітьми, основою яких є довіра та любов. Він не сприймає поняття «поганих дітей», переконаний, що все залежить від здатності глибоко розуміти кожного вихованця і проникати в його внутрішній світ, засіваючи там зерна доброти. Василь Сухомлинський багато уваги у своїх творах приділяв ролі педагога, формуючи високу планку вимог до його особистості. Він настійно радив уникати насильства над душею дитини, пильно спостерігати за законами її природнього розвитку, враховуючи індивідуальні здібності й особливості кожної особистості.

У своїй педагогічній діяльності В. Сухомлинський надавав особливої уваги слову, розглядаючи його як потужний засіб впливу на людське серце. Він відзначав, що слово здатне бути ніжним та живодайним, як запашна квітка або животворна вода, яка повертає віру в добро. Водночас воно може ставати гострим ножом, розжареним залізом чи навіть перетворюватися на бруд. Сухомлинський наголошував, що мудре і доброзичливе слово дарує радість, тоді як нерозважливе, необдумане або грубе слово може спричинити глибокі неприємності та страждання. Оволодіння майстерністю слова є важливим мистецтвом, яке, на думку педагога, має бути невід'ємною складовою професійної компетентності кожного вчителя [1, с. 18].

В. О. Сухомлинський залишив глибокий слід у сфері освіти, зокрема в дошкільній. У своїй книзі «Серце віддаю дітям» він писав: «Дитячий світ – це особливий світ. Діти живуть своїми уявленнями про добро й зло, честь і безчестя, людську гідність. ...Я завжди вважав за необхідне стати деякою мірою дитиною. Тільки за цієї умови діти не будуть дивитися на вас як на людину, що випадково потрапила за ворота їхнього казкового світу і якій байдуже, що діється всередині цього світу» [2, с. 29].

Видатний педагог виявив неабияку винахідливість та креативність у використанні казки як інструменту виховання дошкільнят. Своєю педагогічною практикою він доводив, що саме через казку, фантазію, гру та невичерпну людську творчість відкривається шлях до глибокого розуміння і справжнього емоційного зв'язку з дитиною. За його переконанням, казка є універсальним засобом не лише для формування уяви, але й для розвитку дитини.

Казки, створені Василем Сухомлинським, є надзвичайно змістовними та глибокими, вони виступають неначе свіжий подих вітру, що розпалює вогник дитячої думки і творчості. На його заняттях діти мали можливість самостійно складати казки, пропускаючи крізь призму власної уяви важливі моральні істини. Такий підхід сприяв гармонійному розвитку дитячої фантазії, поєднуючи її з ідеями гуманізму та внутрішньої чесноти.

Основні питання, які розглядав у своїх працях Василь Сухомлинський, актуальні і нині у сучасних дошкільних закладах освіти. Найважливішими засобами навчання і виховання дітей дошкільного віку він вважав слово вихователя. Педагог розробив ефективну методику навчання мови, яка є актуальною і для сучасної школи та закладу дошкільної освіти.

В. Сухомлинський розробив багато оригінальних методів і прийомів, форм навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових, а також фізичних здібностей. Зокрема, впровадив у практику «уроки мислення» серед природи, які проходили в атмосфері співробітництва й творчості. Прагнення зрозуміти побачене спонукало встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, пробуджуючи дитячу думку.

Оригінально й творчо Василь Сухомлинський використовував казку у вихованні дошкільнят. «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини», – наголошував він. Глибокі за своїм змістом казки Василя Сухомлинського – як свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. На його уроках діти самі складали казки, в яких їхня буйна фантазія поєднувалася з глибоким моральним змістом [3, с. 220].

У своїх роботах педагог чимало уваги приділяв вихованню наймолодших дітей. Роки дитинства – дошкільний і молодший шкільний вік – відіграють важливу роль у формуванні особистості, як вважав він. Це не підготовка до майбутнього, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя, і від того, яким було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму і серця з навколишнього світу, від цього істотно залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк.

Ідеї Василя Сухомлинського продовжують займати вагоме місце в сучасній освітній практиці, адже його педагогічні концепції і тепер залишаються надзвичайно актуальними в контексті сучасних освітніх реформ. Запропоновані ним підходи до виховання та навчання дітей слугують фундаментом для розробки новітніх методик, орієнтованих на врахування індивідуальних особливостей учнів і спрямованих на їхній гармонійний та всебічний розвиток.

Висновки. Отже, спадщина Василя Олександровича Сухомлинського не обмежується статусом історичного явища, але залишається живим та актуальним джерелом натхнення для сучасної освітньої системи, зокрема дошкільної. Глибоке розуміння психології дитини, гуманістичний підхід до виховання та орієнтація на емоційний і творчий розвиток дитини визначають її незмінну значущість для сьогодення.

Творчість Василя Сухомлинського з кожним роком привертає більш пильну увагу світової наукової й педагогічної громадськості як у нашій країні, так і за кордоном. Розроблена ним педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, стала потужним внеском, як у теорію, так і в практику освіти і виховання, але і склала значний, революційний етап у розвитку педагогічної думки.

Бібліографія

1. Ткачова Н. Сухомлинський В. О. у творчості сучасного педагога. *Початкова школа*. 2000. № 9. С. 18–28.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: В 5 т. Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. С. 7–278.
3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: в 5 т. К. : Рад. шк., 1976. Т. 1. С. 125–370.

ЗНАЧЕННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

КОЛОСОВСЬКА Тетяна

*здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси*

Науковий керівник – докт. пед. наук, проф. Т. С. Зорочкіна

***Анотація.** У статті розглядається проблема формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи, як однієї з ключових навичок здобувачів у Новій українській школі. Значну увагу приділено педагогічній спадщині Василя Сухомлинського, який підкреслював важливість створення «емоційних ситуацій», що мають виховний потенціал для розвитку таких якостей у дітей молодшого шкільного віку, як чуйність, турбота, співпереживання та здатність до морально-ціннісної діяльності.*

***Ключові слова:** емоційний інтелект, початкова освіта, емпатія, емоційний розвиток, емоції, учні початкової школи, В. Сухомлинський.*

Постановка проблеми. Сучасна початкова школа має за мету не лише передавати знання, а й формувати в учнів важливі компетентності та наскрізні навички. До останніх відноситься така важлива навичка, як емоційний інтелект.

Метою статті є аналіз ролі емоційного інтелекту в освітньому процесі здобувачів початкової школи, розкриття його значення для гармонійного розвитку особистості молодших школярів та обґрунтування актуальності ідей

Василя Сухомлинського щодо формування емпатії, доброти та емоційної культури в контексті сучасної педагогіки.

Аналіз наукових праць свідчить, що проблемі розвитку емоційного інтелекту та емоційного виховання дітей через призму праць Василя Сухомлинського приділяли увагу такі дослідники, як А. Богуш, А. Ваколук, О. Поліщук, О. Савченко, Ж. Стельмашук, Ю. Шалівська, В. Федяєва та ін. У їхніх працях розкрито роль емоційного виховання в формуванні особистості, підкреслено значення емпатії, моральних почуттів, гуманістичних цінностей у процесі навчання й виховання молодших школярів. Проте «відкритою» залишається проблема розвитку емоційного інтелекту та його інтеграція з вихованням.

Виклад основного матеріалу. Емоційний інтелект (ЕІ) – критично важлива наскрізна навичка для успішної адаптації, навчання та соціалізації дитини. Іншими словами, це здатність людини усвідомлювати й розрізняти власні та чужі емоції, керувати ними та використовувати для мислення, прийняття рішень і розв’язання життєвих ситуацій [1, с. 1144].

Серед цінних порад Василя Сухомлинського знаходимо ідеї закріплення позитивного досвіду та важливості емоційного виховання. «Навчання молодших школярів не повинно бути нудним, адже саме позитивні емоції стимулюють розум», – підкреслює вчитель. Знання, на його думку, мають справжню цінність лише тоді, коли вони викликають у дитини емоційний відгук і пробуджують внутрішню чутливість до світу думки та істини [3, с. 113].

Емоції не є вродженими, вони змінюються протягом життя під впливом різних інститутів соціалізації. Для того, щоб керувати процесом розвитку емоційного інтелекту потрібні певні умови:

- емоційний комфорт;
- емоційна насиченість освітнього процесу
- партнерська взаємодія усіх учасників освітнього процесу
- емоційне спілкування [2, с. 62-63].

Створення атмосфери емоційного комфорту є першочерговим завданням педагога. Це означає, що дитина повинна почуватися в школі в безпеці, де вона вільно зможе виражати думки, без страхів, приниження чи засудження.

Створення «ситуацій успіху», де здобувачі відчують гордість за власні досягнення, відіграє ключову роль у цьому процесі. Це не тільки покращує засвоєння знань, а й приносить їм задоволення від самого процесу навчання, сприяючи гармонійному розвитку. Такий підхід був успішно застосований на практиці Василем Олександровичем ще в середині ХХ століття.

Завдяки емоційному спілкуванню розвиваються такі показники емоційного розвитку, як: пізнання власних емоцій та емоцій інших, саморегуляція. Саморегуляція – це вміння керувати емоціями, що є критично важливим для соціальної адаптації та взаємодії у колективі. Через діалог і

співпрацю формуються навички емпатії, які дозволяють будувати міцні та здорові взаємовідносини.

В. О. Сухомлинський вказував у своїх текстах: «Без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення у світ думок і почуттів, переживань одне одного немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної. Найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні стосунки з дітьми в єдиному, дружньому колективі, де вчитель є не тільки наставником, а й другом, товаришем» [4, с. 9-18]. Важливо зміцнювати ці зв'язки між педагогом та здобувачами освіти.

Всебічно розвинена особистість містить в собі гармонійне поєднання розуму та почуттів, це основа для виховання чуйної особистості. Якісна робота вчителя може оцінюватися через такий індикатор, як органічне та доцільне поєднання в школярів раціональності та емоційності. Педагог стверджував, що під час сильних позитивних емоцій, таких як захоплення, відбувається посилене живлення клітин кори головного мозку. Це доводить, що емоційність безпосередньо впливає на фізіологічні процеси, які необхідні для нормального розвитку дитини [5, с. 45-46].

Для продуктивного виховного процесу, що передбачає активне пізнання, емоційне переживання, спілкування та діяльність, В. Сухомлинський запроваджував так звані «емоційні ситуації». У своїх працях він не лише обґрунтував зміст цього поняття, а й показав можливості його практичного застосування. Розуміння емоцій інших людей і розвиток емпатії є основою педагогічної системи педагога. Він вважав, що без здатності відчувати радість і біль іншої людини, неможливо сформувати справжню людяність і моральну зрілість.

Ця ідея має неабияку актуальність для нашого сьогодення, адже так важливо бути готовому до різних соціальних викликів та вміти долати конфлікти. У світі, де знижується рівень живого спілкування, здатність співпереживати стає критичною умовою для формування здорового суспільства. Лише розвиваючи емпатію та культивуючи чуйність, ми можемо виховати не просто функціонального члена суспільства, а «справжню людину».

Твори В. Сухомлинського й сьогодні є прикладними для виховання емпатії. Наприклад, в оповіданні «А серце тобі нічого не наказало?», хлопчик Андрійко не виявляє жодного співчуття до заплаканої мами, хворого батька, а натомість думає лише про власні справи. Не маючи моральних наративів, у творі, як у реальній життєвій ситуації, червоною лінією проходить правило відповідальності та чуйності, турботи про близьких.

Василь Олександрович був переконаний, що емпатію можна виховати через ставлення до живого й прекрасного. Учитель стверджував, що доброта не приходить, коли сидиш; її треба вирощувати через спеціально організовані ситуації – доглядаючи за хворими птахами й тваринами, деревами, квітами,

через спільну працю та емоційне спілкування з природою. Починаючи з уміння співпереживати всьому живому, діти поступово вчаться взаємної чуйності в колективі та природно переносять емпатію в стосунки з людьми.

Педагог довів, що «проблемна» ситуація у вихованні дитини має значущу роль, оскільки перетворюється на самостійний прояв дитячої творчості з виразним емоційним наповненням. Такі ситуації, навіть попри їхню неочікуваність, залучають дітей до морально-ціннісної діяльності, у процесі якої вони можуть виявляти найкращі людські якості. Водночас вони сприяють розвитку здатності відчувати тонкі душевні порухи інших людей та відповідати на них власними внутрішніми переживаннями [4, с. 522].

Педагог зазначав, що байдужість і жорстокість дітей – це не дрібниці, а небезпечні прояви, які згодом можуть перерости в бездушність дорослої людини. Тому важливо навчити дитину відчувати біль іншого. Його уроки доброти, під час яких формувалася емоційна культура, здатність до співпереживання, глибоке відчуття краси й цінності життя, є актуальними для сучасної української школи.

Висновки. Без перебільшень, ідеї Учителя випереджали час і залишаються важливими для всіх, хто дбає про краще майбутнє покоління, а його педагогічна спадщина є надійним фундаментом для формування емоційно зрілої особистості. Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні результативності ідей В. Сухомлинського та вплив таких практик на соціально-емоційний розвиток, саморегуляцію, мотивацію до навчання та формування морально-ціннісних компетентностей молодших школярів.

Бібліографія

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Степанова Н. М. (2025). Розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти молодшого шкільного віку як складової соціальної компетентності. *Актуальні питання у сучасній науці*. (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»), 7 (37), 1142–1153. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7\(37\)-1142-1153](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-7(37)-1142-1153)
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 1. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Духовний світ школяра. Методика виховання колективу. Київ: Радянська школа, 1976. 653 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ: Радянська школа, 1977. 668 с.
5. Сухомлинський В. О. На нашій совісті – людина. Вибрані твори : в 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 5. С. 203–217.

НАРОДНІСТЬ У ВИХОВАННІ ЗА ПОГЛЯДАМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ ОСВІТИ

КРИШТОПА Оксана

*(здобувачка освіти другого магістерського рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький
Науковий керівник – докт. пед. наук, проф. О. С. Радул*

***Анотація.** У статті зазначено ключові ідеї К. Ушинського, О. Духновича, Г. Сковороди та В. Сухомлинського на принцип народності виховання. Наведено порівняльний аналіз їх поглядів та здійснено систематизацію ідей за формуванням ціннісних орієнтирів сучасної освіти в НУШ.*

***Ключові слова:** народність у вихованні, О. Духнович, Г. Сковорода, К. Ушинський, В. Сухомлинський.*

Постановка проблеми та її зв'язок із завданнями. В кожній історично сформованій території існує система поглядів, традицій, звичаїв та практик, спрямованих на формування особистості в душі національних цінностей, культури та світогляду. Виховання особистості за такими цінностями можна назвати народним. В умовах глобалізації та посилення зовнішніх впливів звернення до спадщини українських мислителів, які глибоко досліджували досвід народної педагогіки, набуває стратегічного значення для збереження національної ідентичності та формування свідомого громадянина. Отже, проблема полягає у необхідності актуалізації та імплементації історично значущих ідей українських педагогів-мислителів щодо народності у вихованні у сучасну освітню парадигму НУШ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна українська педагогічна думка активно звертається до класичної спадщини. Дослідження П. Бойчук, Н. Бобрич, та ін. [2] висвітлює можливість використання народознавчих ідей видатних українських просвітників у професійній підготовці майбутніх педагогів, В. Ковальчук [3] аналізує висвітлення ідеї народності у спадщині К. Ушинського у вимірах сучасної освіти, І. Бабій [1] провела ретроспективний аналіз народної педагогіки, виховний компонент педагогіки О. Духновича було проаналізовано М. Тимчик [4]. Всі зазначенні дослідження підкреслюють значення ідей народності, природовідповідності та гуманізму у вихованні. Однак залишається актуальною проблемою механізм комплексної імплементації різнопланових ідей вітчизняних філософів, педагогів в єдину, цілісну, інноваційну систему виховання, придатну для масової школи.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз поглядів К. Ушинського, О. Духновича, Г. Сковороди та В. Сухомлинського на народність у вихованні,

систематизувати їхні ключові ідеї та обґрунтувати можливість їх використання в формуванні ціннісних орієнтирів сучасної освіти в НУШ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Народність як основу національної системи освіти в своїх дослідженнях відзначав К. Д. Ушинський [3]. Видатний педагог стверджував, що кожна нація має свій унікальний ідеал виховання людини, втілений у її мові, звичаях, історії та культурі. Виховання, відірване від «народного ґрунту», є безплідним [1]. Він закликав до використання рідної мови, вивчення національної історії та культури як основного стрижня навчально-виховного процесу.

Виховання в дусі народної моралі та християнських цінностей є ключовою ідеєю О. Духнович [4]. Він вважав, що освіта має бути доступною народу рідною мовою. Його педагогічна діяльність була спрямована на виховання працьовитості, любові до рідного краю та боротьби проти соціальної несправедливості.

Ідеї народності, самопізнання, свободи та природовідповідності у вихованні дитини є основоположними в працях Г. Сковороди [2]. Він вважав, що виховання є процесом саморозвитку, де вчитель лише допомагає учневі пізнати себе (свою «внутрішню людину»), виявити свої природні нахили і відповідно до них обрати свій життєвий шлях (природовідповідність).

Гуманізм, виховання красою та працею є ключовою ідеєю в педагогіці Василя Олександровича Сухомлинського [2]. Він поставив дитину в центр педагогічного процесу, наголошував на емоційному вихованні (виховання красою природи та слова), повазі до особистості, формуванні любові до Батьківщини через «малу Батьківщину» (рідне село, край) та морально-етичному вихованні через колективну творчу працю. Його концепція «школи радості» є втіленням народного ідеалу доброго, працьовитого та чуйного громадянина [1].

Узагальнений порівняльний аналіз поглядів українських мислителів на народне виховання наведено в Табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз поглядів українських мислителів на народне виховання

Мислитель	Ключовий концепт	Основний зміст народного виховання
К. Ушинський	Народність	Асиміляція національних традицій, мови, історії та культури.
О. Духнович	Просвіта/ Мораль	Християнська мораль, народна етика, працьовитість, рідна мова.
Г. Сковорода	«Сродна» праця/ Самопізнання	Пізнання «внутрішньої людини», розвиток природних нахилів, індивідуальна свобода.
В. Сухомлинський	Гуманізм/ Цінності	Виховання доброти, любові до природи, патріотизму через «малу Батьківщину».

Джерело: розроблено автором на основі [1, 2, 3, 4]

Незважаючи на різні часові рамки та регіональні особливості, усіх діячів освіти і культури України об'єднує ідея пріоритету національно-культурного та морально-етичного стрижня у вихованні. К. Ушинський заклав системну основу, О. Духнович – морально-просвітницьку, Г. Сковорода – філософсько-індивідуальну, а В. Сухомлинський – практично-гуманістичну, а отже, їхні погляди не суперечать, а органічно доповнюють один одного.

Отже, погляди К. Ушинського, О. Духновича, Г. Сковороди та В. Сухомлинського на ідею народності у вихованні можуть використовуватися як комплекс взаємодоповнюючих ідей, що сприяють формуванню ціннісних орієнтирів сучасної української освіти.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. Спадщина українських мислителів є невичерпним джерелом для розвитку сучасної освітньої системи. Їхні ідеї про народність, природовідповідність, гуманізм та моральність є універсальними та повністю співзвучні з принципами НУШ, спрямованої на формування цілісної, свідомої, національно орієнтованої та успішної особистості.

Бібліографія

1. Бабій І. Народна педагогіка про виховання підростаючого покоління (історичний аспект) 2025, *Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини* URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1260/1/narodna%20pedagogika%20pro%20vuchovanja%20pidrostajuhcogo%20pokolinja.pdf> (Дата звернення: 29.09.2025 р).
2. Бойчук П. М., Бобрич Н. В., Марчук С. С., Пуш О. А., Смолюк А. І. Використання народознавчих ідей видатних українських просвітників у професійній підготовці майбутніх педагогів *Педагогічна Академія: наукові записки*, Вип. 20, Липень 2025, DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16916693> (Дата звернення: 29.09.2025 р).
3. Ковальчук В. І. Ідеї народності у спадщині К. Д. Ушинського у вимірах сучасної освіти *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 20 – 21 лютого 2014 року, м. Київ. Ідеї К. Д. Ушинського в сучасній педагогіці*. С. 210–219.
4. Тимчик М. П. Виховний компонент педагогіки О. Духновича. *Загальна педагогіка та історія педагогіки. Інноваційна педагогіка*. Вип. 15. Т. 1. 2019. С. 49–56.

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

КУЗЬМЕНКО Діана

(здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти 4-го курсу факультету психолого-педагогічного)

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **О. М. Акімова***

***Анотація.** Суть статті полягає в тому, щоб показати, як Василь Олександрович Сухомлинський бачив і розкривав підхід до дітей, які мали труднощі у навчанні. У своїх працях «Як виховати справжню людину», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Сто порад учителю», «Батьківська педагогіка» відобразив основні принципи інклюзивної освіти.*

***Ключові слова.** діти з особливими потребами, інклюзивна освіта, педагогічна спадщина Василя Сухомлинського, педагогічна підтримка.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні посилена увага приділяється проблемам виховання і розвитку дітей із особливими потребами. Розвиток інклюзивної освіти та створення альтернативних закладів для дітей з особливими освітніми потребами підвищує актуальність питання психологічної і педагогічної компетентності батьків [3].

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання дітей у закладах освіти на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей у навчально-пізнавальній діяльності [4, с. 12].

Діти з особливими потребами – це діти, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі.

В. О. Сухомлинський, як пророк нашого часу висловлював свою думку так: «В школу щороку приходять окремі діти зі зниженою здатністю до навчання, спостереження приводять до висновку, що для таких дітей потрібні особливі заходи. Але вчити і виховувати таких дітей потрібно у масовій загальноосвітній школі». Зрозуміло, що педагог говорив про особливі заходи для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Сьогодні, в умовах інклюзивних класів, де поряд зі звичайними дітьми може навчатися дитина з особливими потребами, обов'язково присутній асистент вчителя, який працює з інклюзивною дитиною. Такий вчитель допомагає виконувати завдання, надає

додаткові роз'яснення, якщо потрібно – допомагає встати (сісти), він – права рука вчителя, так само, як і кожен учень, який також може допомогти товаришеві, який потребує цієї допомоги [1].

Одним із важливих моральних приписів щодо завдань інклюзії можна вважати оповідання Василя Сухомлинського «Горбатенька дівчинка». Кінцівка цього оповідання: «Учитель був тепер спокійний: клас витримав іспит», переконує в тому, що діти з особливими потребами повинні сприйматися іншими дітьми класу не як «не такі», а просто як однолітки. Це оповідання – повчальний урок для всіх тих, хто і сьогодні упереджено чи навіть вороже ставиться до дітей особливими потребами. Також, крім ворожості, у дітей не повинно бути нездорової конкуренції. Найважливіша конкуренція, яка повинна бути у дитини – конкуренція із собою. Дитина повинна прагнути бути кращою, ніж була вчора, аніж чим сусід по парті чи інші однокласники. Василь Олександрович наголошував, що дитина повинна думати, що сама відкриває істини, а якщо це відкриття зробив учень, що прийшов до школи з обмеженими розумовими здібностями, – він у цю хвилину піднімається на сходінку не лише в розумовому, а й у моральному розвитку: відчуває себе людиною [6, с. 142].

На думку педагога-гуманіста, у дітей зі зниженими розумовими можливостями потрібно розвивати індивідуальні нахили, тільки там, де є захоплення працею, натхнення, можливе інтелектуальне зростання. Так, В. Сухомлинський розповідав у одній зі своїх праць про хлопчика Павлика, якого вважали «дитиною з уповільненим мисленням», та, розкривши свої здібності в ботаніці, хлопець почав наполегливо працювати з рослинами. Це привело до того, що «...з цієї події почалося переродження Павлика. Поступово в хлопчика зникли боязкість, скутість, нерішучість. Учителі називали цю зміну в хлопця пробудженням думки» [6, с. 143].

В. О. Сухомлинський завжди наголошував на індивідуалізації та диференціації навчання. Він підкреслює, що не можна допускати працю талановитих та обдарованих учнів нижче їхніх можливостей. Педагог радив пробуджувати в кожній дитині інтерес до пізнання, адже без нього немає радості наукового відкриття, радості у навчанні, немає нахилів, здібностей. Неодноразово у своїх працях він наголошував, що слід вірити в те, що кожна дитина розумна і талановита по-своєму, що серед дітей немає жодної нездібної, однак слід пам'ятати, що у кожній дитини думка розвивається своєрідними шляхами [5].

Найважливіше завдання у процесі роботи Сухомлинського з такими дітьми було, викликати в них інтерес до інтелектуального спілкування, бажання замислюватись над оточуючими явищами та висловлювати свої думки про них відверто, не соромлячись. Педагог дійшов до висновку, що найкраще цього можна досягти, спираючись на емоційне сприйняття дитиною дійсності, максимально стимулюючи її фантазію та образне мислення, а казка,

будучи мистецтвом безпосередньо спрямоване на індивідуальне сприйняття і почуття кожної дитини, сприяючи таким чином формуванню в дітей з особливими потребами індивідуальних осмислених образів [2].

Гуманістичні ідеї В. Сухомлинського, як і всієї його педагогічної системи, виявляються вже в самому ставленні до дитини. Найперше – це повага до особистості вихованця незалежно від його віку, визнання складності його внутрішнього світу і необхідності відповідального ставлення до його долі. У своїх працях він наголошував: «Там, де немає мудрості батьківської педагогіки, любов матері і батька калічить дітей». У книзі «Сто порад учителю» він акцентує увагу на різних стилях сімейного виховання, що впливають на формування особистості дитини. Неприйнятним для нього були атмосфера замилювання, яку він називав «курячою любов'ю», атмосфера деспотизму та нерозумної інстинктивної любові, підґрунтям якої є «суміш егоїзму та безкультурність батьків», культу матеріальних цінностей. В такій атмосфері, наголошував: «Де панує «обстановка дріб'язкових причіпок, докорів, істеричних скарг і звинувачень...» дитина «озлоблюється» [3].

Висновки. На сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти важливою є педагогічна спадщина видатного гуманіста В. Сухомлинського, у якій неоціненні скарби педагогічної мудрості сприяють формуванню нової філософії державної політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку. Василь Олександрович Сухомлинський значну увагу приділяв роботі з особливими дітьми, наголошуючи, що до таких дітей, як і до інших, потрібно мати особливий підхід. У своїх працях і практичному досвіді він розробляв такі актуальні та значущі питання для інклюзивного навчання, як: індивідуальний підхід до учнів, робота з важковиховуваними дітьми, навчання і виховання дітей зі зниженими розумовими можливостями тощо [6].

Бібліографія

1. В. О. Сухомлинський про особливості інклюзивної освіти. ЦДУ : веб-сайт. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferentsii-2016-2017-n-r/vseukrainska-studentska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-vyvchennia-i-vprovadzhennia-v-navchalno-vykhovnyi-protses-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylya-sukhomlynskoho/sektsiia-5/5233-v-o-sukhomlynskyu-pro-osoblyvosti-inklyuzyvnoyi-osvity> (дата звернення: 20.09.2025).
2. В. О. Сухомлинський про роль казки у вихованні та навчанні дітей з особливими потребами. Всеосвіта : веб-сайт. URL: <https://vseosvita.ua/library/v-o-suhomlinskij-pro-rol-kazki-u-vihovanni-ta-navcanni-ditej-z-osoblivimi-potrebami-391044.html>
3. Павлюх В. Актуальність ідей Василя Сухомлинського щодо педагогічної підтримки батьків дітей з особливими освітніми потребами в контексті освітніх змін. Інклюзивне навчання в контексті педагогічних поглядів Сухомлинського. 2015.
4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агенство Україна», 2019. 300 с.

5. Лавренко С. О. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського і Нова українська школа: у діалозі із сучасністю. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 78, т. 2. С. 14–17.
6. Серета І. В., Збишко Є. В. Інклюзивне навчання в системі педагогічних поглядів В. О. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2018. № 3(1). С. 140–144.

ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

ЛОБКО Сергій

*(асистент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту
імені І. А. Зязюна)*

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка*

Науковий керівник – докт. пед. наук, проф. М. В. Гриньова

***Анотація.** У статті розглянуто інтеграцію гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського в освітній процес професійної підготовки майбутніх журналістів в умовах трансформації вищої школи. Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до поєднання принципів гуманістичної педагогіки з сучасними вимогами медіаосвіти. Зосереджено увагу на виховному потенціалі творчої спадщини педагога у формуванні етичної відповідальності, критичного мислення та комунікативної культури майбутніх журналістів.*

***Ключові слова:** В. Сухомлинський, гуманістична педагогіка, журналістська освіта, етична відповідальність, трансформація освіти.*

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта в Україні переживає глибокі трансформаційні процеси, спричинені як глобальними викликами, так і внутрішніми потребами оновлення змісту, форм і методів підготовки фахівців. У цьому контексті зростає актуальність переосмислення педагогічної спадщини видатних українських освітніх діячів, зокрема В. О. Сухомлинського. Його гуманістична педагогіка, спрямована на всебічний розвиток особистості, емоційне виховання, формування моральних цінностей, здатна стати важливим концептуальним орієнтиром у підготовці майбутніх журналістів, які покликані не лише передавати інформацію, а й формувати громадську свідомість. Проблема інтеграції цих ідей у підготовку фахівців з журналістики ще недостатньо осмислена у сучасній науковій думці.

Аналіз наукових досліджень. У науковій літературі ідеї В. О. Сухомлинського активно досліджуються у контексті загальної педагогіки (О. Сухомлинська, Н. Кічук, С. Гончаренко), розвитку емоційного інтелекту (І. Бех), формування гуманістичних цінностей (О. Савченко), педагогіки

партнерства (І. Зязюн), але рідко застосовуються в площині професійної журналістської освіти. У працях з підготовки журналістів (І. Мусієнко, Л. Масімова, О. Коваленко) підкреслюється важливість розвитку соціально-комунікаційної компетентності, критичного мислення, етичної відповідальності, однак відсутній цілісний підхід до інтеграції педагогічної спадщини у структуру освітніх програм. Це створює наукову нішу для дослідження.

Метою статті є обґрунтування доцільності та механізмів інтеграції гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського в процес професійної підготовки майбутніх журналістів у контексті трансформації вищої школи.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах трансформації системи вищої освіти зростає актуальність звернення до педагогічної спадщини видатних українських мислителів, зокрема В. О. Сухомлинського, як джерела гуманістичних ідей, здатних впливати на формування ключових професійних компетентностей майбутніх фахівців. У контексті професійної підготовки студентів-журналістів особливої уваги заслуговує інтеграція педагогічної філософії Сухомлинського у процес виховання соціально-комунікаційної компетентності, що передбачає не лише розвиток навичок ефективної комунікації, а й формування етичної відповідальності, громадянської позиції, емпатії, толерантності та глибокого розуміння соціальних процесів. Ідеї гуманної педагогіки, сформульовані у працях Сухомлинського, можуть стати методологічним підґрунтям для створення інноваційних освітніх стратегій, що поєднують аксіологічний, когнітивно-діяльнісний та культурологічний підходи до навчання, формуючи в майбутніх журналістів здатність мислити критично, комунікувати відповідально та діяти в межах етичних стандартів суспільної взаємодії. Педагогічна система Сухомлинського, з її наголосом на особистісно зорієнтованому навчанні, моральному вихованні, діалозі й співпереживанні, резонує з сучасними вимогами до професійної освіти у сфері медіа, де журналіст стає не лише транслятором інформації, а й суб'єктом етичного вибору та медіатором соціальних смислів. Таким чином, творчий потенціал педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського має бути переосмислений у межах компетентнісної парадигми журналістської освіти, сприяючи формуванню нової генерації фахівців, здатних до відповідального, усвідомленого й морального професійного самовираження.

Педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського продовжує залишатися джерелом глибоких методологічних орієнтирів і гуманістичних принципів у підготовці майбутніх фахівців у галузі освіти. Його концепція всебічного гармонійного розвитку особистості, заснована на повазі до гідності дитини, гуманності, діалозі між учнем і педагогом, зберігає свою актуальність і набуває нового змісту в умовах трансформації освітнього процесу в університетах ХХІ століття. Сучасні виклики, зумовлені цифровізацією, глобалізацією та необхідністю формування ключових компетентностей у студентів, вимагають осмислення педагогічної спадщини класиків крізь призму інноваційних підходів та компетентнісної парадигми вищої освіти.

Формування професійної ідентичності педагога, його етичної відповідальності, емпатійності, здатності до критичного мислення та рефлексії – усе це було органічно вплетено у виховну систему Сухомлинського, яка передбачала не лише набуття знань, а й розвиток морального інтелекту, ціннісних орієнтацій та почуття соціальної відповідальності. Методика «серцевинного слова», особистісно зорієнтоване навчання, емоційне залучення до навчального процесу – це не лише педагогічні інструменти минулого, а потужні засоби, які сьогодні можуть і мають бути адаптовані до підготовки майбутніх учителів, вихователів, викладачів, з урахуванням сучасного освітнього середовища.

Розкриття потенціалу педагогічної спадщини Сухомлинського вимагає інтеграції його ідей у програми педагогічних спеціальностей на різних рівнях освіти – від бакалаврату до магістратури. Це передбачає не лише вивчення його творчого доробку як історико-педагогічного явища, а й практичне застосування через методи проблемного навчання, проектно-дослідницьку діяльність студентів, педагогічну практику, під час якої майбутні фахівці мають можливість реалізувати ідеї Сухомлинського у роботі з дітьми. Значну роль у цьому відіграє й формування особистісної позиції студента як гуманістично налаштованого носія педагогічної культури, що здатен до співпереживання, діалогу, морального судження та самовдосконалення.

Проведене нами анкетування серед студентів факультету журналістики показало, що 87 % респондентів висловили потребу у поглибленому етичному компоненті навчання, а 73 % відзначили, що ознайомлення з гуманістичними ідеями сприяє формуванню емоційної зрілості та кращому розумінню аудиторії.

Висновки. Інтеграція гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського в освітній процес підготовки журналістів дозволяє поєднати професійну компетентність з моральною відповідальністю. Такий підхід сприяє підготовці не лише технічно грамотних, а й духовно зрілих журналістів, здатних протистояти деструктивним впливам інформаційного простору. У подальших дослідженнях доцільно розробити модель гуманістично орієнтованого навчального модуля для бакалаврських програм з журналістики з використанням ідей В. О. Сухомлинського.

Бібліографія

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: теорія і технології. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. Чернівці : Рута, 2000. 360 с.
3. Масімова Л. М. Професійна підготовка журналіста: методологія і практика. Київ : Інститут журналістики, 2020. 212 с.
4. Коваленко О. І. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх журналістів. *Педагогічні науки*, 2021, № 7. С. 102–107.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1977. 300 с.
6. Сухомлинська О. В. Ідеї В. О. Сухомлинського в сучасній освіті. *Освіта і управління*, 2020, № 1. С. 23–30.

ПЕДАГОГІКА ДОВІРИ І ПАРТНЕРСТВА: СПІВСТАВЛЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

ЛЯШЕЦЬКА Богдана

*(студентка 2 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Андросова

***Анотація.** У статті проаналізовано педагогічні спостереження, здійснені під час практики, співставлено їх із ідеями Василя Сухомлинського і підходами педагогів демократичних країн. Виявлено актуальність гуманістичних принципів, дитиноцентризму та педагогіки партнерства в сучасній школі.*

***Ключові слова:** В. Сухомлинський, навчання, педагогіка, демократична освіта, практика.*

Постановка проблеми. Сучасна школа перебуває на етапі трансформації, що вимагає переосмислення ролі педагога, учня та освітнього середовища. Інтеграція освітньої системи України до європейської спільноти потребує узгодження й збалансованості у підходах до розвитку особистості на засадах демократичності, гуманізму, партнерства й взаємоповаги. У Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016) передбачено проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти з урахуванням досвіду провідних країн світу, які в умовах глобалізації спільно працюють над розв'язанням існуючих викликів. Лідерами у цьому процесі є країни Європейського Союзу (ЄС), США, Китай, які демонструють вагомий прогрес у підвищенні якості та ефективності освіти; сприянні справедливості та рівному доступу, інтенсифікації творчості, підприємливості та інновацій.

На міжнародному рівні відбувається вимірювання ефективності освітніх систем засобами міжнародних порівняльних досліджень TIMSS, PISA, PIRLS тощо. З метою досягнення високих показників, пріоритетності набувають навчальні предмети/освітні галузі, з яких тестуються учні – читання, математика, природознавство, сучасні мови. Водночас «за бортом» опиняються не менш важливі для сучасної людини дисципліни, що відповідають за формування ціннісних якостей особистості.

В умовах реформування освіти актуальним є звернення до гуманістичних ідей Василя Сухомлинського та досвіду педагогів демократичних країн,

зокрема Марії Монтесорі (Італія), Джона Дьюї (США), Януша Корчака (Польща).

Аналіз досліджень і публікацій. Співставленням ідей Василя Сухомлинського з педагогікою демократичних країн в контексті сучасної школи займаються багато українських та зарубіжних освітян та науковців, серед яких згадуються М. Антонєць, О. Богуславський, М. Гриценко, О. Коваленко, П. Вороний, С. Махелі, О. Сухомлинська, М. Галагузов, І. Зверєв та інші. Ці дослідження показують, що концепція Нової української школи значною мірою наслідує і реалізує ідеї В. Сухомлинського, особливо в частині педагогіки партнерства.

У працях Сухомлинського наголошується на духовному світі дитини, її праві на повагу, вибір і розвиток у середовищі любові та довіри [5, с. 209–400]. Подібні ідеї простежуються в концепціях М. Монтесорі – свобода в межах структури, у Д. Дьюї – навчання через діяльність, у Я. Корчака – педагогіка гідності. Усі ці підходи об'єднують дитиноцентризм і партнерська взаємодія.

Метою статті є проаналізувати спостереження з педагогічної практики та співставити їх із гуманістичними ідеями В. Сухомлинського й педагогів демократичних країн, визначити реалізацію в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. Під час практики у КЗ ліцей «Максимум» Кропивницької міської ради спостерігали такі аспекти:

- вчителі активно використовують елементи педагогіки партнерства: обговорення правил класу, рефлексивні кола, спільне планування;

- уроки часто мають емоційно забарвлену атмосферу, що відповідає принципу «Школи радості» В. Сухомлинського [2, с. 114–117];

- учні мають змогу обирати завдання, працювати в групах, що перегукується з ідеями М. Монтесорі та Д. Дьюї;

- у Ліцеї «Максимум» активно впроваджується залучення дітей різного віку до самоврядування й надання учням більшої ролі у власному навчанні. Що співзвучне з ідеями Корчака про колективне самоврядування та «Суд без покарань», які давали дітям можливість брати на себе відповідальність і вчитися самостійності.

Однак, у період військової агресії педагоги часто не можуть скорегувати чинники, що сприяють розвитку емоційного інтелекту учнів, адже Сухомлинський уважав це ключовим для становлення особистості.

У закладі складно реалізувати доступність до навчання дітям з особливими освітніми потребами через приміщення старої забудови. Хоча це єдиний заклад в місті, який навчає дітей дистанційно з різних причин, що унеможлиблюють для різних категорій учнів перебування у форматі офлайн.

Зауважимо, що педагоги окресленого закладу мають свої традиційні «фішки», що сприяють установам партнерства учасників освітнього процесу, а саме:

- навчання через діяльність і досвід. У закладі активно застосовувалися інтерактивні методи: проєктне навчання, рольові ігри, дослідницькі завдання. Це відповідає підходу Джона Дьюї, який уважав, що «освіта – це життя, а не підготовка до життя»;

- індивідуалізація навчання як прояв демократичної педагогіки. Учні мали змогу обирати і працювати в різних темпах, отримувати диференційовані завдання. Такий підхід відповідає принципам Монтессорі-педагогіки, де дитина є активним учасником власного розвитку;

- школа як простір безпеки і довіри. У закладі створено куточки емоційної підтримки. Це свідчить про прагнення до формування демократичного освітнього середовища, де дитина почувається почутою і захищеною.

Висновки і перспективи. Ідеї В. Сухомлинського та прогресивних педагогів інших країн залишаються актуальними. Їхнє впровадження в сучасну школу сприяє формуванню відповідального, емоційно зрілого учня. Перспективним є розвиток педагогіки довіри, емоційного інтелекту та партнерства в освітньому процесі.

Бібліографія

1. Дьюї Дж. Демократія і освіта. Нью-Йорк : Macmillan, 1916. 386 с.
2. Корчак Я. Право на повагу: вибрані твори / упоряд. І. Ковальчук; пер. з пол. І. Ковальчук, Б. Матіяш, Р. Свято. Вид. 2-е. Київ : Дух і літера, 2019. 328 с.
3. Монтессорі М. Метод Монтессорі. Лондон : Heinemann, 1964. 312 с.
4. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра. Вибр. твори : у 5 т. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1976. С. 209–400.
5. Сухомлинський В. О. Джерела Невмирущої Криниці. *Літературна Україна*. 1976. 28 квітня.
6. Всеукраїнська науково-практична конференція «Вивчення та впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення». URL: <https://cusu.edu.ua/ua/mizhnarodni-ta-vseukrainski-naukovi-konferentsii/15199-vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-vyvchennia-ta-vprovadzhenia-idei-vasylya-sukhomlynskoho-v-praktyku-sohodennia> (дата доступу: 19.08.2025).
7. Сучасна педагогічна риторика: теорія, практика, міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць за матеріалами наук. семінару. Львів : ПАІС, 2007. 267 с.
8. Тенденції розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї : монографія / О. І. Локшина, О.З.Глушко, А.П. Джурило, С.М. Кравченко, Н. В. Нікольська, М.М. Тименко, О.М. Шпарик ; за заг. ред. О. І. Локшиної. [Електронне видання]. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 350 с. URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/21-13.pdf> (дата доступу 29.09.2025р.)

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА М. МОНТЕССОРІ

МЕЛАНЧЕНКО Вікторія

(студентка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету освітніх наук та мистецтв)

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Андросова

***Анотація.** У статті проаналізовано власні спостереження під час педагогічної практики у початковій школі в зіставленні з ідеями Василя Сухомлинського та Марії Монтессорі. Висвітлюються проблеми адаптації першокласників, організації навчальної діяльності та створення позитивного емоційного середовища.*

***Ключові слова:** адаптація, перший клас, Василь Сухомлинський, Марія Монтессорі, початкова школа.*

Постановка проблеми. У ході проходження практики студенти мали змогу спостерігати процес адаптації дітей до шкільного середовища. Уже в перші дні стало очевидно, що частина учнів швидко інтегрується в нові умови, тоді як інші відчують труднощі: невпевненість, сором'язливість, швидко втому. Такі спостереження перегукуються з думкою В. Сухомлинського про те, що школа має бути для дитини «школою радості», де знання сприймаються не як примус, а як природна потреба.

Виклад основного матеріалу. Педагог підкреслював, що важливо «побачити дитину» – її унікальний світ почуттів, мрій і переживань. У класі, де я проходила практику, вчитель намагався дотримуватися саме такого підходу: використовував ігрові моменти на уроках, звертав увагу на емоційний стан дітей, заохочував навіть найменші успіхи. Це дозволяло більшості учнів відчути себе впевненіше та легше пристосуватися до нових умов.

Досвід українських та зарубіжних педагогів свідчить, що головною фігурою освітнього процесу є вчитель, який виступає не лише джерелом знань, а й наставником, партнером для учня. Василь Сухомлинський наголошував, що педагог має бути другом дитини, адже лише в умовах довіри можливе справжнє виховання. У школі, де я проходила практику, я побачила, наскільки важливо, щоб учитель вмів слухати, розуміти дитячі переживання та створювати атмосферу підтримки. У порівнянні з демократичними школами світу, в українських реаліях ще бракує практики тьюторського супроводу, індивідуальних траєкторій навчання, проте тенденція до змін уже відчутна.

Ще одним важливим аспектом, який підкреслював і В. Сухомлинський, є тісна співпраця між школою та родиною. У процесі практики я спостерігала ситуації, коли участь батьків у навчанні була формальною, а не активною. У демократичних країнах світу батьки є безпосередніми партнерами школи, впливають на освітню політику закладу, беруть участь у прийнятті рішень. Це суттєво підвищує ефективність виховання, адже дитина отримує узгоджені цінності як у сім'ї, так і в школі. Такий досвід поступово впроваджується і в Україні, але потребує більшої системності.

Аналізуючи спостереження під час практики, можна сказати, що сучасна українська школа знаходиться на етапі переходу від традиційної моделі до більш демократичної. Уже зараз простежується більша увага до особистісного розвитку, формування компетентностей, а не лише засвоєння знань. Водночас, щоб досягти рівня, якого дотримуються провідні демократичні країни світу, важливо розвивати інклюзивну освіту, методи індивідуального підходу, активні форми співпраці з батьками та громадою.

Марія Монтесорі у своїй педагогічній системі наголошувала на важливості розвитку самостійності учнів і організації навчального середовища так, щоб дитина мала можливість робити вибір. У сучасній українській школі такі підходи теж знаходять відображення: учням пропонують різні способи виконання завдань, використовують інтерактивні методи, створюють умови для індивідуальної роботи. На практиці побачили, що це дає змогу дітям не лише навчатися, а й відчувати задоволення від навчальної діяльності.

Водночас спостереження виявили й труднощі. Не всі діти здатні швидко налагоджувати контакт з однокласниками. Часто саме вчитель виступає посередником, допомагаючи учням подолати невпевненість і знайти друзів. У цьому контексті особливо цінною є ідея Януша Корчака про повагу до особистості дитини, її права на власну думку й вибір. В одному із класів, де проходили практику, вчитель намагався враховувати індивідуальні особливості учнів: дозволяв вільно висловлюватися, ділитися враженнями, обговорювати свої маленькі «відкриття». Це створювало атмосферу довіри й рівності.

Марія Монтесорі розглядала процес адаптації дитини до школи як природний і поступовий. На її думку, головним завданням педагога є створення середовища, у якому дитина відчувається вільною і водночас відповідальною. У таких умовах перші дні у школі не стають для учня стресовими, адже він може обирати діяльність, яка його цікавить, працювати у власному темпі, взаємодіяти з іншими дітьми у змішаних за віком групах. Це суттєво знижує рівень тривожності й полегшує входження у нове соціальне середовище.

Під час практики помітили, що окремі елементи цього підходу вже застосовуються у сучасній початковій школі: учні мають змогу працювати в парах чи малих групах, отримують право вибору завдань різного рівня

складності, вчитель заохочує самостійність і допомогу одне одному. Хоча українська система ще не повністю відповідає ідеям Монтесорі, навіть часткове їх впровадження допомагає дітям швидше адаптуватися, відчувати успіх і формувати позитивне ставлення до навчання.

Януш Корчак уважав, що процес адаптації дитини до школи має ґрунтуватися на повазі до її особистості та прав. Він наголошував, що дитина – це не «майбутня людина», а вже теперішня, зі своїми потребами, бажаннями та почуттями. Саме тому важливо, щоб перші дні у школі були для учня часом прийняття, коли дорослі не тиснуть авторитетом, а створюють атмосферу довіри та рівноправного діалогу. Корчак підкреслював, що діти легше адаптуються тоді, коли вони можуть брати участь у прийнятті рішень, мають свої обов'язки й відчувають, що їхня думка важлива.

У ході навчальної практики майбутні вчителі початкових класів переконалися, що такі ідеї частково реалізуються: учителі залучають учнів до обговорення правил поведінки, діти мають можливість висловлюватися і, навіть, пропонувати свої варіанти організації роботи на уроці. Це допомагало знизити напругу й зробити процес адаптації більш природним і демократичним.

Сучасна українська школа активно інтегрує гуманістичні традиції світової педагогіки у щоденну практику. Ідеї В. Сухомлинського про емоційний комфорт, М. Монтесорі про самостійність і Я. Корчака про повагу до дитини є актуальними й сьогодні. У спостереженнях з практики вони виявлялися у ставленні вчителя до дітей, у виборі методів роботи та в прагненні створити атмосферу радості й підтримки.

Висновки. Отже, досвід педагогів сучасної початкової школи підтвердив, що поєднання класичних педагогічних ідей із сучасними підходами сприяє гармонійному розвитку першокласників. Саме вчитель відіграє провідну роль у тому, щоб навчання стало для дитини не лише обов'язком, а й джерелом радості та впевненості.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1977.
2. Турчин І.С., Турчин С. О. Педагогіка партнерства Януша Корчака: інструмент реалізації Нової української школи. *Загальна педагогіка та історія педагогіки*. Випуск 79. Том 2. 2025. С. 17–21. URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/21-13.pdf> (дата доступу 29.09.2025р.)
3. Montessori M. *The Montessori Method*. New York: Frederick A. Stokes Company, 1912.
4. Korczak J. *How to Love a Child*. Warsaw: Central Institute for Scientific Publishing, 1929.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ В КОНЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

МИХАЙЛЮК Софія

*(студентка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Д. Ж. Завітренко

***Анотація.** Реалії життя ставлять систему освіти в такі умови, коли вона має бути готовою до адекватної відповіді викликам сучасності. А воно випробовує суспільство на міцність, витривалість і винахідливість. Сьогодні зростає кількість дітей із різними інклюзивними потребами. Відповідно, ми маємо дослідити вплив педагога на розвиток, його професійну діяльність та творчість у працях В. Сухомлинського.*

***Ключові слова:** педагогіка, інклюзія, творчість, гуманізм, майстерність, педагог, В. Сухомлинський.*

Постановка проблеми заявленої теми зумовлена необхідністю вивчення аспектів педагогічної майстерності вчителя. Пріоритет державної освітньої політики полягає сьогодні у створенні умов для здобуття учнями якісної освіти відповідно до їх здібностей та індивідуальних можливостей. Маємо на увазі всі категорії дітей, зокрема й з особливими освітніми потребами, адже вони, як ніхто інший, потребують додаткової (тимчасової чи постійної) підтримки в освітньому процесі. У вирішенні питань рівного доступу до якісної освіти, покращення умов навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами особливого значення набуває організація інклюзивної освіти. На сайті Міністерства освіти і науки України цей вид освітньої діяльності трактується як такий, коли учні або студенти з особливими освітніми потребами навчаються в загальноосвітньому середовищі за місцем свого проживання, що є альтернативою інтернатній системі, за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або домашньому чи індивідуальному навчанню.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти спадщини видатного українського педагога були предметом наукових пошуків як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких: М. Антонєць, І. Бєх, М. Библюк, Л. Бондар, В. Деркач, М. Мухін, О. Петренко, В. Риндак та ін. Спробу цілісного аналізу педагогічної системи В. Сухомлинського здійснено у публікаціях М. Богуславського, Т. Кочубей, А. Розенберга, О. Савченко, О. Сухомлинської, Т. Челпаченко. Ідеї В. Сухомлинського щодо освіти й виховання дітей з особливими освітніми потребами в останні роки проана-

лізували І. Демченко, С. Іноземцева, Н. Калініченко, Т. Філімонова, О. Хромова, Л. Штефан.

Спадщина Василя Сухомлинського надзвичайно багатогранна, та в центрі його уваги передусім – дитина, особистість, її духовний світ та моральні цінності. Він першим у вітчизняній педагогіці розпочав організацію педагогічного просвітництва батьків. Як вважав педагог, батьки мають вчитися стільки ж років (у батьківській школі), скільки й діти. Загалом у педагогічній системі В. Сухомлинського утвердилася певна система родинно-шкільного виховання, за якої батьки повинні були стати активними помічниками вчителів. Цьому сприяло не лише навчання батьків, але й спільне проведення свят, різноманітних суспільно-корисних справ.

Метою статті є визначення особливостей педагогічної думки, поглядів, ідей В. Сухомлинського щодо педагогічної майстерності вчителя, у процесі формуванні особистості учнів, а також роль гуманізму в роботі вчителя в інклюзивному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Василь Олександрович тримав фокус на педагогічну діяльність, бо вважав, що саме вчитель є Мойсеєм для дітей у світ знань. А тому вкрай важливо аби педагог умів проявляти свою творчість, майстерність, креативність. А так як логопед-дефектолог співпрацює з великою командою спеціалістів ці навички вкрай необхідні.

Василь Сухомлинський був прихильником ідей гуманізму, він вважав, що людяність проявляється під час творення добра. Цій проблемі присвячена велика кількість творів педагога. У праці «Як виховати справжню людину» подається справжній моральний ідеал, який увібрав у себе найкращі риси менталітету українського народу. В ній розкриваються конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо.

Усі праці пройняті гуманним ставленням до дитини, пошаною до її особистості, розумінням її інтересів, почуттів, позиції. У книзі «Серце віддаю дітям» він писав: «Дитячий світ – це особливий світ. Діти живуть своїми уявленнями про добро й зло, честь і безчестя, людську гідність. «...Я завжди вважав за необхідне стати деякою мірою дитиною. Тільки за цієї умови діти не будуть дивитися на вас як на людину, що випадково потрапила за ворота їхнього казкового світу і якій байдуже, що діється всередині цього світу». «Серце віддаю дітям» – твір, що характеризує автора як особистість. Ця праця – підсумок роботи В. Сухомлинського як педагога та учителя. У ній автор підкреслює роль праці, природи у вихованні школяра. Саме ці роботи вчитель-дефектолог має брати за основу, адже пріоритетом є саме гуманність та толерантність [2, с. 247].

За В. Сухомлинським, складовими педагогічної майстерності є: гуманізм, педагогічні здібності, педагогічна взаємодія.

Гуманізм вчителя – це його ставлення до дитини, визнання її особистості найвищою цінністю, прояв доброти, любові, милосердя.

Педагогічні здібності педагога проявляються як:

- комунікабельність,
- інтуїція,
- переконання,
- оптимізм,
- здатність до творчості.

Педагогічна взаємодія – це професійний такт учителя, його культура мовлення та те, як він здійснює комунікацію з учнями, враховує їх психічні та фізіологічні особливості, звертає увагу на їх особисті потреби..

Гуманність – це запораука успішного самоствердження вчителя як особистості. В. Сухомлинський визначає, що «...щоб стати справжнім вихователем, треба пройти школу сердечності – протягом тривалого часу пізнавати серцем усе, чим живе, що думає, з чого радіє й чим засмучується дитина». Тобто, перш за все, ми маємо пам'ятати про дитячі думки, мрії, бажання а тому слід згадувати і своє дитинство. Адже часто дорослі забувають, що були дітьми. Сухомлинський постійно акцентує увагу на тому, що педагог має бути терплячий і уважний, і тоді матиме гарний результат.

Важливою складовою педагогічної майстерності, за В. Сухомлинським, є саморозвиток, а саме – читання: «удосконалення педагогічної майстерності кращих учителів, – писав він, – якраз і зумовлене тим, що систематичне читання безперервно наповнює море їхніх знань» Для цього В. О. Сухомлинський рекомендував педагогам створювати власну бібліотеку, щомісяця купувати книжки. Отже, саме власний саморозвиток і збагачення знаннями можуть стати основою вдосконалення професійних вмінь та навичок вчителя. Так як інклюзивне навчання і середовище загалом поняття відносно нове у нашому суспільстві, то і дослідження, статті, література стають все новіші, і аби бути провідним дефектологом педагог має постійно поповнювати свій багаж знань, умінь та навичок.

Одним із головних завдань вчителя, на думку В. Сухомлинського, є індивідуальний підхід до учня, відповідно до його психічних, фізіологічних особливостей та здібностей: «справжнє навчання, за В. Сухомлинським, – це індивідуально-творчий розвиток кожної дитини» [3, с. 355].

Особливою складовою педагогічної майстерності, яка відрізняє справжнього майстра своєї справи, за В. Сухомлинським, є педагогічна творчість – «бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння і творення краси в наслідках своєї праці, своїх зусиль». Творчість, на думку педагога, – це «одна з ділянок педагогічної цілини», якій властиві «риси дослідження, творчого узагальнення своєї праці».

Висновки. Вивчення педагогічних ідей В. Сухомлинського щодо проблеми педагогічної майстерності дозволило окреслити її структуру, яку складають гуманізм, педагогічні здібності, педагогічна взаємодія. Педагогічні здобутки педагога є джерелом розвитку теорії і практики освіти та виховання, яке сьогодні, в першу чергу, націлене на формування особистості з національними, духовними та ціннісними маяками. Отже, спираючись на праці

В. Сухомлинського ми можемо побачити ґрунт педагогічної майстерності: Це гуманізм, постійне прагнення до розвитку, творчість та любов до свого діла. Педагогами не народжуються, а ними стають!

Бібліографія

1. Барбіна Є. С. Педагогічна майстерність у контексті гуманістичної педагогіки В. О. Сухомлинського. *Зб. наук. пр. Педагогічні науки Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2009. № 53. С. 321–326.*
2. Зотова О. Ідеї творчості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2008. № 15. С. 70–71.*
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 1. 654 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Київ : Рад. школа, 1988. 304 с.

ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ: СПОСТЕРЕЖЕННЯ З ПРАКТИКИ ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

НАДИРОВА Наталя

*(студентка 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,*

м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Андросова

***Анотація:** У тезах висвітлено результати педагогічної практики в 1 класі та проведено аналіз застосування гуманістичних підходів у сучасній українській школі. Досвід співставлено з педагогічною спадщиною В. О. Сухомлинського та освітніми практиками демократичних країн. Підкреслено необхідність системного впровадження особистісно орієнтованого навчання та виховання.*

***Ключові слова:** початкова освіта, В. Сухомлинський, гуманістична педагогіка, педагогічна практика, інноваційні методи.*

Постановка проблеми. Сучасна початкова школа в Україні перебуває в активному процесі трансформації, що передбачає не лише впровадження нових методик, а й переосмислення ролі вчителя, учня, взаємодії між ними. У центрі реформ – особистість дитини. Цей підхід повністю співзвучний з ідеями Василя Сухомлинського, який ще у ХХ столітті наголошував на гуманістичній сутності освіти: «Навчання без виховання – це меч у руках безумного» [1, с. 42].

В умовах практичної реалізації сучасної освітньої реформи, особливо у початковій ланці, постає питання: наскільки ефективно втілюються ці ідеї?

Аналіз досліджень. Гуманістичні підходи до навчання широко досліджувалися в працях В. Сухомлинського [1], І. Франка [2], а також у роботах закордонних педагогів: Я. Корчака (Польща), К. Роджерса (США), Л. Стейні (Фінляндія). Сучасні дослідження українських науковиць Н. Гавриш, К. Крутій також акцентують на важливості розвитку емоційного інтелекту та безпечного освітнього середовища [3].

Втім, актуальним залишається питання – як ці підходи застосовуються у звичайному класі загальноосвітнього закладу.

Формулювання цілей статті. Важливо окреслити, як гуманістичні принципи, започатковані В. Сухомлинським, реалізуються у сучасній початковій школі (на основі спостережень з педагогічної практики у першому класі), та порівняти ці спостереження з міжнародним досвідом демократичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо тези педагога й порівняємо із сучасною їх реалізацією.

1. Людяність і особистісно орієнтований підхід. Один із ключових принципів педагогіки Василя Сухомлинського – любов і повага до дитини як унікальної особистості. У своїй праці «Серце віддаю дітям» (1969) він наголошував, що головне завдання вчителя – не лише навчати, а й формувати гармонійну, духовно багату людину.

У школі, де ми проходили практику, простежується прагнення до особистісно орієнтованого навчання – вчителі намагаються враховувати індивідуальні потреби учнів, організовують інтерактивні види діяльності, застосовують елементи рефлексії та підтримки.

2. Співпраця, діалог і демократичний стиль спілкування. Сучасна освіта орієнтована на партнерську взаємодію вчителя й учня. Такий підхід розвивав у Павлівській школі Василь Сухомлинський, Януш Корчак у Польщі, а сьогодні його підтримують демократичні школи у Фінляндії, Канаді та Нідерландах, де дитина є повноцінним суб'єктом освітнього процесу.

Нами спостерігався відкритий діалог між учнями та вчителем, організовувалися обговорення, «кола довіри», групові проєкти. Це перегукується з ідеями Сухомлинського про «радість пізнання» та Корчака про «право дитини на повагу».

3. Виховання через діяльність і природу. В. Сухомлинський уважав, що природа є джерелом морального та естетичного виховання. Він проводив уроки просто неба, впроваджував трудове навчання в шкільне життя. Аналогічні підходи спостерігаються в школах Швеції, де велика увага приділяється екологічному вихованню, а заняття часто проводяться поза класом.

Спостереження у сучасній школі виявили, що проводилися інтегровані уроки на подвір'ї, екскурсії до парку, екологічні акції. Проте, через нестачу часу, розташування закладу у центрі міста з мінімальним подвір'ям і відносно далеко від паркової зони, а також вимоги до навчальних результатів зробили такі форми не системними, а епізодичними.

4. Роль учителя як наставника й духовного провідника. У працях українських педагогів Г. Ващенко, І. Огієнка підкреслюється роль вчителя як духовного лідера, який не просто навчає, а й також є прикладом для наслідування. Сучасна школа в Україні прагне поєднувати цю традицію з міжнародним досвідом педагогічного коучингу та тьюторства.

Учителі закладу, де ми проходили практику, підтримували учнів, демонстрували емпатію, цікавилися їхнім психологічним станом. Разом з тим не всі педагоги мають достатньо часу для постійного індивідуального супроводу учнів.

5. Особистісно орієнтований підхід. Під час практики, було помітно, що вчитель активно використовував індивідуальні форми заохочення, підтримку учнів під час помилок, що перегукується з підходом В. Сухомлинського – «дитина повинна жити у світі краси, гри, казки, музики» [1, с. 78].

6. Емоційна безпека та довіра. Як і у фінській системі освіти, де важлива роль відводиться психо-емоційному комфорту учня [4], у спостережуваному класі вчителька регулярно практикувала ранкові зустрічі, «кола емоцій», творчі паузи. Це сприяло створенню атмосфери довіри, що є необхідною умовою формування позитивної мотивації до навчання.

7. Виховання через діяльність. В. Сухомлинський наголошував: «діти вчаться не тільки слухаючи, а й діючи» [1, с. 112]. Учні брали участь у спільних творчих проєктах, виконували завдання в парах, малих групах. Це відповідає підходам, які активно використовуються в школах Канади, де кооперативне навчання є ключовим елементом шкільної програми [5].

Висновки. Досвід видатних педагогів України, зокрема В. Сухомлинського, залишається актуальним і сьогодні. Він перегукується з найкращими зразками демократичної освіти в світі. Сучасна українська школа намагається інтегрувати ці ідеї. Спостереження під час практики показали, що ідеї гуманістичної педагогіки активно впроваджуються в українській початковій школі. Проте їх ефективність залежить від багатьох факторів: підготовки педагога, рівня підтримки з боку адміністрації, атмосфери в колективі, рівня урбанізації освітнього простору навкошкільтної території тощо.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.: Рад. школа, 1977. 320 с.
2. Франко І. Вибрані педагогічні твори. Львів: Каменяр, 1991. 256 с.
3. Гавриш Н.В., Крутій К.Л. Інноваційна педагогіка для дошкільників. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС», 2020. 224 с.
4. Гладкий О. В., Килівник В. С. Гуманістична парадигма – основа формування здорової особистості. URL: <http://sci-notes.mgu.od.ua/archive/v27/18.pdf> (дата доступу 29.09.2025 р.)
5. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. Paris: OECD Publishing, 2021.
6. Ontario Ministry of Education. Cooperative Education and Other Forms of Experiential Learning. Toronto, 2018.

ГРА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ПЕРЕВЕРЗЄВА Софія

*(студентка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наукта мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Д. Ж. Завітренко

***Анотація.** У статті розкрито особливості гри як засобу особистісного розвитку молодшого школяра; узагальнено окремі погляди В. О. Сухомлинського на специфіку застосування гри у процесі формування особистісної культури дітей молодшого шкільного віку.*

***Ключові слова:** технологія розвитку, особистісна культура, гра як засіб особистісного розвитку молодших школярів, досвід В. О. Сухомлинського молодший школяр.*

Постановка проблеми. Гра посідає значне місце в житті людини та її діяльності. Дитина пізнає світ за допомогою гри. Не випадково ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, що дозволяє зробити цікавим і захоплюючим буденне вивчення предметів. Навчання через гру створює сприятливі умови для самостійного пошуку та вирішення учнями проблем, які супроводжують освітній процес. На жаль, вихователі та вчителі ще недостатньо уваги приділяють грі як засобу особистісного розвитку дітей молодшого шкільного віку, хоча саме ігрова діяльність має величезний потенціал у формуванні різних компонентів особистісної культури людини, на чому наголошував і Василь Олександрович Сухомлинський.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Гра завжди привертала до себе увагу психологів та педагогів. Питання визначення сутності гри, організації ігрової діяльності вивчали такі науковці, як Л. Артемова, А. Богуш, Д. Ельконін, Р. Жуковська, Д. Менджерницька, О. Усова та інші. Зміст поняття «особистісна культура» досліджували П. Гальперін, Ф. Гоноболіна, В. Паламарчук. Проблема формування особистісної культури молодших школярів знайшла відображення в наукових працях Л. Калужької, С. Омеляненко, О. Савченко тощо. Особливості застосування гри як засобу розумового виховання знайшла своє відображення в працях О. Газмана, Н. Короткової, Н. Михайленко, В. Сухомлинського. Специфіка поєднання навчання з грою в початковій школі, відображена в педагогічній спадщині В. Сухомлинського, не знайшла належного висвітлення в науковій літературі, що й зумовило вибір теми цієї статті.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення окремих ідей Василя Олександровича Сухомлинського щодо застосування гри в процесі особистісного розвитку молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Для дітей, які переходять із закладів дошкільної освіти, де гра виступала формою їхньої життєдіяльності, до початкової школи, важливою умовою правильного особистісного розвитку є насичення освітнього процесу грою. Гра, як стверджує І. Тарасова, – «спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок, розвитку мислення, практичних дій, збагачення життєвого досвіду».

У грі як формі навчання взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього, вчитель одночасно навчає учнів і бере участь у їхній грі, а учні, граючись, навчаються [3, 16].

В. О. Сухомлинський звертав увагу на гру як засіб особистісного розвитку молодших школярів. Він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо трудитися!»» [2, 95].

В аналізі праць видатного педагога ми керувалися сучасними уявленнями про складники особистісного розвитку. Огляд праць науковців дає змогу стверджувати, що розумова культура – це цілеспрямована діяльність педагогів з розвитку особистісних сил і мислення учнів, прищеплення їм навичок праці. Цей вид культури формується у процесі здобуття учнями знань і не виступає лише результатом їх нагромадження. Засвоєння знань і якісне їх використання на практиці суттєво впливає на формування особистісного розвитку лише тоді, коли знання стають особистісним надбанням людини, її багатством та неповторністю.

Розвиваючи думки Василя Олександровича стосовно гри, Ю. Федусенко вирізняє такі найважливіші функції гри, які виявляють, на нашу думку, багатогранні можливості застосування цього виду діяльності у процесі формування розумової культури дитини: розважальну (основна функція гри – розважити, доставити задоволення, надихнути, розбудити інтерес); комунікативну; самореалізації в грі; терапевтичну; діагностичну; корекційну; міжнаціональної комунікації (засвоєння єдиних для всіх людей соціокультурних цінностей); соціалізації [4, 27]. Цінність гри, з нашого погляду, полягає й у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі учнів початкових класів, знижує гіподинамію.

Підкреслюючи важливість застосування гри в навчанні школярів, Василь Сухомлинський писав: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна відгородити китайською стіною працю від гри. Придивимось уважно, яке місце гри в житті дитини. Для неї гра – це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ,

розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного особистісного розвитку» [2, 234]. Так як у дитячі роки гра сприяє пізнанню дітьми світу, за умови кваліфікованого її використання вона може стати неоціненним помічником вчителя в особистісному вихованні дитини.

Василь Олександрович визначав розумову культуру як надбання знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, виховання інтересу й потреби в особистісній діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями та застосуванні їх на практиці. Він підкреслював, що засвоєння перших наукових істин відбувається «не за підручником, який часто гасить чуттєві враження, засушує уяву і фантазію, притупляє емоції, не завжди запалює іскорку мислення, а з джерел природи», що найвірніше сприяє розвитку особистості [1, 258].

Кожен учитель, як наголошував педагог, повинен використовувати гру з метою розвитку психічних процесів молодших школярів, зокрема уяви, необхідної для інтелектуального розвитку учнів. З цього приводу Василь Олександрович зазначав: «Діти граються не тільки тоді, коли бігають, змагаються в швидкості й спритності. Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливе повноцінне навчання» [2, 128]. На думку Сухомлинського, гра починається там, де є краса. Причому красу в Павлівській школі діти разом із педагогом бачили в усьому: у квітці, у птахів, у дереві, в метелику, – з яких і починалася гра.

У пошуках краси діти долучалися до трудової діяльності, яку В. О. Сухомлинський теж поєднував з грою. Він писав: «Урочистий день початку збирання врожаю на шкільній ділянці – діти приходять святково вдягнені; перші зрізані колоски стоять у вазі на столі, покритому скатеркою. У цьому – гра, сповнена глибокого змісту. Та гра втрачає виховну цінність, коли вона штучно «прив'язується» до праці, і в красі не виявляється емоційна оцінка навколишнього світу й самого себе» [2, 97]. Тут важливою є майстерність педагога, який не пригнітить працею, а зможе донести учневі її багатогранність та вплинути на формування свідомого бачення світу, залучити батьків до цього процесу через освоєння прийомів домашньої материнської дидактики.

Погляди В. Сухомлинського на гру як технологія особистісного розвитку учня не втратили своєї цінності для Павлівської школи, де жив і працював видатний педагог. Вчителі початкових класів досі пам'ятають настанову педагога «Через гру дитина пізнає світ», організовуючи навчання молодших школярів й за канонами Нової української школи. Гра супроводжує павлівських школярів усюди: на уроках, на перерві, під час трудової діяльності, під час виконання домашніх завдань. Так, на уроках мислення серед природи, започаткованих Василем Олександровичем, учні через гру пізнають красу навколишнього. Завдяки ігровим моментам діти дізнаються про приліт птахів,

про початок певної пори року, про тварин, про квітку навесні, про маленький струмочок тощо.

Висновки. Отже, В. О. Сухомлинський наголошує на важливості впровадження гри у навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку. Гра, як підкреслює педагог, є формою діяльності молодших школярів, яка відповідає їх віковому розвитку та сприяє формуванню всіх пізнавальних процесів, цінних в контексті формування різних елементів розумової культури дитини, зокрема творчого мислення, уяви. Застосування гри в початковій школі передбачає тісний взаємозв'язок особистісного розвитку з естетичним та трудовим, який реалізується і в процесі взаємодії школи і сім'ї у формуванні особистості учня.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у вивченні впливу гри на формування окремих компонентів особистісного розвитку молодшого школяра.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. *Вибрані твори: у 5 т.* К.: Рад. школа, 1976. 668 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: у 5 т.* Т.3. К.: Рад. школа, 1977. 670 с.
3. Тарасова І. О. Дидактичні ігри в початковій школі. *Початкова школа.* 2018. №5. С. 13–18.
4. Федусенко Ю. К. Особливості впливу навчально-ігрової діяльності на розвиток основних психічних процесів у молодшому шкільному віці. *Рідна школа.* 2018. №4. С. 25–28.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ПЕТРИЧКА Софія

(здобувачка вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультету освітніх наук та мистецтв)

Центральноукраїнський державний університет

імені Володимира Винниченка,

м. Кропивницький

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. Г. Баранюк

Анотація. В статті проаналізовані погляди Василя Сухомлинського на виховання дітей, звертається увага на їх використання і реалізацію в межах сучасних закладах освіти. Автор статті подав короткий виклад основних поглядів В. Сухомлинського та актуальність їх використання в сьогоденні.

Ключові слова. В. О. Сухомлинський, дитиноцентризм, гуманістичне виховання, педагог, навчання та виховання.

Постановка проблеми. Сучасні заклади освіти використовують велику кількість різноманітних методик, методів, прийомів для навчання та виховання дітей. Важливою умовою завжди є їх правильний підбір та вміння використовувати на практиці. Аналізуючи дану умову, можемо зазначити, що не рідко можна зробити помилку при виборі траєкторії розвитку дитини, тому, щоб вибір був правильний, більшість при виборі системи роботи, звертаються до порад В. Сухомлинського. Саме він створив універсальний шаблон навчання та виховання дітей, яким користуються сучасні педагоги.

Аналіз досліджень. Можемо зазначити, що ідеї В. Сухомлинського ніколи не залишались без уваги. Його праці вивчали, як українські, так і закордонні дослідники. І. Зязюн та Н. Калініченко досліджували педагогічну спадину Сухомлинського в аспекті гуманістичного виховання; І. Бех поглиблював та розвивав думки Василя Олександровича про духовно-моральний розвиток; О. Сухомлинська досліджувала ідеї батька у контексті сучасної освіти. Ідеї В. Сухомлинського мають велику популярність в Китаї, де їх застосовують. Польські педагоги впроваджують його ідеї у місцевих школах, а в країнах Західної Європи активно розглядають гуманістичні підходи Василя Сухомлинського у вихованні дітей.

Загалом, спадщина українського педагога та науковця Василя Сухомлинського завжди знаходиться під постійною увагою дослідників з різних частин світу.

Мета: проаналізувати й узагальнити актуальність ідей Василя Сухомлинського в умовах сучасної системи освіти.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи праці Василя Сухомлинського можна відразу зрозуміти, що в центрі уваги завжди знаходиться дитина. Саме вона є основним об'єктом усіх праць видатного українця. Педагог надавав великої уваги періоду дитинства. В. О. Сухомлинський відзначав, що «дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя» [6, с. 511].

В основі його ідеї був дитиноцентризм, який мав на меті не навчити дитину всього і відразу, а виховати її, як гідного громадянина та розвинути, як фізично так і психологічно. При цьому обов'язково зверталась увага на індивідуальні здібності дитини та середовище в якому вона зростає. Сучасні педагоги взяли до уваги дану ідею В. Сухомлинського і активно впроваджують її під час навчання в школі. Вони зазначають, що особистісний розвиток людини є основним показником стану суспільства. Нині це також основний важіль подальшого розвитку суспільства, оскільки в умовах швидких технологічних змін та диджиталізації, з утворенням цілісного світу, коли значною мірою громадянин будь-якої країни стає громадянином світу і спілкується у віртуальному середовищі без кордонів, – у цих умовах розвиток

особистості набуває надзвичайного значення. Тому орієнтація на потреби кожної конкретної дитини має стати основною складовою ідеології сучасної школи.

Василь Сухомлинський активно розвивав ідеї гуманістичного виховання. Як справжній гуманіст, В. Сухомлинський глибоко відстоював гуманістичну позицію педагога. Основним компонентом успішної діяльності є любов до дітей. Педагог зазначав: «Навчитися любити дітей не можна ні в якому навчальному закладі, ні з жодних книжок, ця здатність розвивається у процесі участі людини в громадському житті, в її взаємовідносинах з іншими людьми» [5, с. 32]. Однією з основних ідей у системі гуманістичних поглядів В. Сухомлинського є ідея про неповторність та цінність кожної людини. Варто зазначити, що гуманізм за В. О. Сухомлинським, як філософія добротворення може успішно реалізуватися лише у трьох векторній спрямованості: педагог – дитина – середовище.

У сучасній гуманістичній концепції В. Сухомлинського ми приймаємо ідею милосердного й дбайливого ставлення до дітей та молоді. В умовах сьогодення відбувається розвиток спеціальної освіти, який спрямований на створення комфортного середовища для кожної дитини, враховуючи її індивідуальні особливості. Основним завданням педагогів постає забезпечити сприятливі умови для розвитку дитини в кожній сім'ї та відповідно в навчальному закладі.

В. Сухомлинський був першим педагогом, який зазначив важливість батьків у навчанні та вихованні дітей. У педагогічній системі В. Сухомлинського утвердилася певна система родинно-шкільного виховання, за якої батьки повинні були стати активними помічниками вчителів. Цьому сприяло не лише навчання батьків, але й спільне проведення свят, різноманітних суспільно-корисних справ. У своїх працях Василь Олександрович пропонує систему роботи з батьками:

1. Організація дружнього, цілеспрямованого батьківського колективу на основі спільних інтересів – виховання дитини.

2. Педагогічна просвіта батьків: лекції та бесіди у педагогічній школі просвітницького характеру, щоб не допустити їхньої зневіри у власних виховних можливостях.

3. Індивідуальні форми роботи з сім'єю – з батьками без дітей.

4. Систематична організація конференцій, присвячених актуальним питанням навчально-виховної роботи [4].

В. Сухомлинський високо цінував роль батька і матері, старших у сім'ї. Моральний розвиток дитини залежав від матері, а духовне начало закладає та розвиває батько.

Зараз, ідея включення батьків у навчальний та виховний процес – є дуже популярною та масово застосовується як в дошкільних закладах, так і школах. З батьками проводять різноманітні види роботи: щоденні, щотижневі, щомісячні використовуючи при цьому різні форми: консультації, конференції,

круглі столи, батьківські збори тощо. Все це для того, щоб забезпечити ефективний розвиток дітей [2].

Варто зазначити на ще одній ідеї педагога, яка активно використовується і в наші часи. Сухомлинський надавав особливого значення духовно-морального розвитку дитини. Під духовно-моральною людиною В.О. Сухомлинський розумів високоморальну, гуманістично спрямовану, фізично досконалу і естетично розвинену особистість, віддану своєму народу, своїй Батьківщині, яка не є байдужою до горя і біди інших людей, яка співчуває іншому і в разі потреби надає дієву допомогу. Вчений пов'язує духовність людини з її розумом, емоційним станом, із здатністю емоційно реагувати на свої вчинки і вчинки інших людей [7].

В сучасній Україні представлена програма і методичні рекомендації, що стосуються загальнолюдської моралі. З-поміж них – виховання ідеалів добра, правди, свободи, любові, дружби, справедливості, совісті, людської гідності; моральної свідомості і моральних переконань, моральних почуттів, що відбивають ставлення до Батьківщини, людей і самих себе; розуміння загальнолюдської моралі; виховання високоморального ставлення до людей, правдивості і скромності, сміливості і мужності, товариськості і дружби; виховання потреби у формуванні моральних якостей, готовності до морального самовиховання. Саме таку мету кінцевого результату виховання громадянина окреслив і Василь Сухомлинський.

Отже, ми впевнено можемо сьогодні стверджувати, що педагогічні ідеї В. Сухомлинського щодо виховання людської духовності українського народу вже втілюються у життя на шпальтах державних документів, що проектують результати виховання своїх громадян на майбутнє. Високодуховною людиною не народжується. Вона нею стає у результаті цілеспрямованих виховних впливів, у процесі активної діяльності. З цього приводу В. О. Сухомлинський писав: «Ефективність керівництва духовним життям за всіляких умов залежить насамперед від характеру активної діяльності, від того, як вона утверджує у свідомості школяра величні, благородні почуття, і до якої нової, серйозної діяльності вона його спонукає» [5, с. 219].

Висновки: ідеї Василя Олександровича Сухомлинського стали одним із найважливіших джерел модерної освіти та виховання. Їх активно використовують, досліджують та удосконалюють в сучасних закладах освіти.

Бібліографія

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному просторі. К. : Слово, 2008. 272 с
2. Лісіна Л. В. Ідеї Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. 2018. URL: URL:s.bdpu.org.ua/ideji-v-suhomlynskoho-v-suchasnomu-osvitnomu-prostori.html (дата звернення 15.09.2025).
3. Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів : збірник матеріалів регіональних педагогічних читань / Відп. за випуск: І. М. Лапшина, Л. В. Любчак, Н. Ю. Родюк. Вип. 14. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2018. 268 с.

4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К. : Рад. школа, 1978. 263 с.
5. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. *Вибрані твори : в 5 т.* Т. 4. К.: Рад. шк., 1977. С. 31–385.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 2. К. : Рад. шк., 1976. С. 419–654.
7. Ярославцева Л. А. Ідеї дитиноцентризму у педагогічній системі В. О. Сухомлинського. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2015, № 2. С. 182–185.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

ПРИГУЗА Аліна

*(здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 3 курсу)
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»,
м. Балта*

*Науковий керівник – викладач-методист вищої кваліфікаційної категорії
Л. С. Бондаренко*

***Анотація.** В пропонованих тезах розглянуто поєднання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського з надбаннями сучасної української педагогіки на уроках математики в початковій школі.*

***Ключові слова:** педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, математична компетентність, гуманізація навчання.*

Постановка проблеми. На етапі реформування освіти в Україні відбувається переорієнтація на виховання людини, яка не тільки володітиме певним багажем знань, умінь, та навичок, а й умітиме виконувати свої обов'язки відповідно до сучасних теоретичних надбань, світових вимог і стандартів певної галузі.

Виклад основного матеріалу. Державним стандартом початкової освіти визначено ключові компетентності Нової української школи, серед яких чітко визначена математична компетентність, реалізація якої полягає не тільки в набутті математичних знань, а й в їх застосовуванні в реальному житті [1, с. 1]. Реалізувати визначені завдання може допомогти нам педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в поєднанні з надбаннями сучасної української педагогіки, новітніми освітніми технологіями, власним досвідом та досвідом роботи педагогів попередніх поколінь.

В. О. Сухомлинський говорив: «Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів,

бажання вчитися» [3, с. 174]. За його словами, пристрасне бажання вчитися, усвідомлення мети навчання – найважливіший стимул навчальної діяльності учнів. Виховання цього бажання нерозривно пов'язане з усією системою навчально-виховної роботи школи й здійснюється воно на уроці. Тому використання ідей В. О. Сухомлинського щодо створення ситуації успіху на уроках математики є актуальною темою й нині, оскільки вчитель повинен розвивати особистість дитини, дати можливість кожному вихованцю відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили. На необхідність створення ситуації успіху в процесі навчання наголошували І. Д. Бех, Л. С. Виготський, В. О. Оніщук, О. Я. Савченко, І. Ф. Харламов та ін.

Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського має багатоаспектний характер. Видатного педагога хвилювали ідеї особистісного підходу до організації навчання, розкриття індивідуальних обдарувань і нахилів, творчої ініціативності учнів. Читаючи твори Сухомлинського, ще і ще раз переконуєшся в ефективності його системи роботи, в її співзвучності із сьогодишніми завданнями освіти. Тому вчителям початкових класів необхідно особливу увагу звертати на основні вимоги Василя Олександровича до уроку: «В основу системи навчання треба покласти яскраву думку, живе слово і творчість дитини» [3, с. 340].

Зараз ми усвідомлюємо, що Василь Олександрович бачив далеко наперед. Все те, що він говорив, писав і застосовував на практиці, відповідає сучасності. Працюючи над піднесенням ефективності уроку, вчителі математичного циклу широко використовують у своїй діяльності ідеї В. О. Сухомлинського про гуманізацію навчально-виховного процесу. За В. Сухомлинським, гуманізація навчання – це прояв у спільній діяльності вчителя і учнів взаєморозуміння, доброти, поваги і довіри. Якщо виховання не спирається на цей фундамент, то воно приречене на невдачу.

Проблему гуманізації навчання В. О. Сухомлинський розглядав багатопланово – це емоційність навчання, взаємозв'язок чуттєвого і логічного у пізнавальній діяльності учнів, формування пізнавальної активності учнів, організація навчання як процесу самовираження, розвиток учня, який передбачає можливість вищих досягнень для даного віку, для конкретної дитини за відповідних умов. Мудра порада В. О. Сухомлинського: «У сфері уваги на уроці мають бути не тільки думки про предмет викладу, а й учні, їх сприймання, мислення, увага, активність розумової праці. Більше довіри до учня, більше поваги до його особистості!» [2].

Отже, в основі діяльності вчителя має лежати любов та повага до дитини, глибоке знання її особистості, уміле проектування ситуації успіху. Тому на уроках вчителям необхідно створювати комфортні умови навчання, за яких кожен учень повинен відчувати свою успішність та інтелектуальну

спроможність. При цьому варто спрямувати процес навчання так, щоб не принижувати гідність учнів з невисоким рівнем знань. На уроках слід підтримувати хоча б найменшу їх зацікавленість у роботі, бажання брати участь у розв'язанні посильних завдань, спрямовувати роботу так, щоб більшість учнів могли виконати надані завдання. Тоді в більшості випадків діти починають вірити у свої сили і прагнуть до підвищення рівня знань.

«Обов'язково має бути на уроці самостійна робота, в процесі якої осмислюються факти і здійснюється перехід до узагальнюючої істини» – твердить В. Сухомлинський [2]. Такий вид роботи допомагає учням висловлювати і перевіряти гіпотезу, вміти робити узагальнення досліджуваних фактів, творчо застосовувати знання в нових ситуаціях. Василь Олександрович відзначав, що «Реалізація індивідуального підходу дає можливість навчати математики учнів різного рівня компетентності. Практично не «губиться» ні обдарована дитина, ні дитина, яка не має математично розвинених здібностей» [2].

Найважливішою задачею математичної освіти є озброєння учнів загальними прийомами мислення, просторової уяви, розвиток здатності розуміти зміст поставленої задачі, уміння логічно міркувати, засвоїти навички алгоритмічного мислення. Вивчаючи просторові відношення, геометричний матеріал, велику увагу варто надавати розвитку просторової уяви учнів, створювати модель об'єкта. Також обов'язковим завданням є розпізнання геометричних тіл в навколишньому середовищі.

«Творчі задачі – це вправи, що пробуджують внутрішню енергію мозку, стимулюють гру розумових сил» [3], – писав Сухомлинський. Ми, студенти коледжу, проходячи різні види педагогічної практики, намагаємося надавати належну увагу творчій роботі над задачами, а саме: розв'язування задач різними способами, розв'язування задач із зайвими даними та з даними, яких не вистачає, складання задач за кресленнями, скороченими записами, зміна запитання та інше. Це цікава робота, яка вимагає відтворення знань багатьох розділів шкільної програми з математики.

«Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії. Ми повинні вчити і виховувати так, щоб дитина почувала себе шукачем і відкривачем знань» [3], – стверджує видатний педагог. Усі діти люблять грати – і в початкових класах, і в старших. Для них це гра, а для нас – серйозний методичний прийом, який успішно можна використати при формуванні та перевірці засвоєння теоретичного матеріалу. Найпоширенішими дидактичними іграми, що використовуються студентами коледжу на уроках математики в початковій школі, є такі, як «Кращий обчислювач», «Комп'ютер», «Магічний квадрат», кругові приклади, «Забий гол», «Лабіринт», «Естафета», «Математичне лото», «Доміно» та інші.

Поряд із сучасними інтерактивними формами навчання важливе місце відводиться математичній казці, адже саме казка допомагає зробити урок цікавим, сприяє розвитку логічного мислення та уяви, розвиває математичну мову, формує інтерес до математики, виховує високі моральні якості. Казки люблять усі, а особливо – діти. Їх можна і треба включати в уроки математики при повторенні або закріпленні теми, яку вивчають, використовувати в позакласних заходах.

Існує багато різноманітних методичних підходів до використання казки на уроках математики: організація уроку-казки, створення мультимедійного проекту, застосування казкового сюжету на окремому етапі уроку, використання зображень героїв казок, розв'язування задач-казок, задач-віршів із казковим сюжетом тощо. Студентами коледжу широко використовуються сюжети українських народних казок «Рукавичка», «Колобок», «Ріпка», «Як собака собі друга знайшов», «Три ведмеді» та інші. У навколишньому світі – тисячі задач. Їх придумав народ, вони живуть у народній творчості. Метр педагогіки В. Сухомлинський є автором більше 1500 казок, оповідань і притч, які й сьогодні знаходять свого слухача.

У працях В. О. Сухомлинського прослідковується розробка елементів інтерактивного навчання. В. Сухомлинський твердить: «Передаючи знання іншим, учень багато чого усвідомлює сам» [2, с. 486]. «У багатьох розумних від природи, обдарованих дітей і підлітків інтерес до знань пробуджується лише тоді, коли їх рука, кінчики пальців включаються в творчу працю» [2, с. 486]. Отже, В. Сухомлинський пророкував і інтерактивну вправу «Навчаючи – учусь», і новітню технологію «Лего».

Висновки. Актуальність ідей В. О. Сухомлинського в наші дні очевидна, його спадщина служить та буде довго служити невичерпним джерелом педагогічної мудрості. Але найголовніший секрет великого педагога – це повага і любов учителя до своєї праці. Без цього неможлива робота з дітьми, бо тільки з любов'ю можна запалити вогонь знань.

Бібліографія

1. Державний стандарт початкової загальної освіти.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані: в 5 т. Т. 2. Сто порад учителю. Видавництво: «Радянська школа», 1976. С. 486–487.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Радянська школа, 1977. 670 с.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. К.: Радянська школа, 1984–1989. Т. 3: Педагогіка творчої діяльності учнів.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

ПРИСТУП Поліна

(здобувачка освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Комунального закладу «Балтський педагогічний фаховий коледж»,
м. Балта

Науковий керівник – викладач-методист вищої категорії **В. П. Печарська**

Анотація. У статті розглянуто актуальність педагогічних ідей Василя Олександровича Сухомлинського в сучасній початковій школі. Показано, що його підходи до виховання та навчання ґрунтуються на гуманістичних засадах, поєднують пізнавальну та емоційно-ціннісну сфери, сприяють розвитку творчого потенціалу дитини. Особливу увагу приділено реалізації ідей педагога в контексті концепції Нової української школи. Наведено приклади практичного застосування та зроблено висновки щодо перспектив подальших досліджень.

Ключові слова. В. Сухомлинський, початкова освіта, гуманістична педагогіка, виховання, НУШ.

Постановка проблеми. Сучасна початкова освіта перебуває в умовах реформування й спрямована на реалізацію принципів Нової української школи. Основними завданнями виступають розвиток компетентностей, формування моральних цінностей, виховання творчої особистості. У цих процесах надзвичайно актуальними залишаються ідеї видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, адже його спадщина є потужним методологічним та практичним підґрунтям для модернізації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Однією з провідних ідей В. Сухомлинського була «школа радості» – концепція, що ґрунтується на позитивних емоціях дитини у процесі пізнання. Він наголошував: «Дитина повинна жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості» [4, с. 15]. Цей підхід безпосередньо перегукується із сучасними принципами інтегрованого навчання у початковій школі, де велике значення мають ігрові методи, проєктна діяльність та творча самореалізація учнів.

Важливим у спадщині педагога є поєднання навчання і виховання. Він підкреслював: «Без виховання немає справжнього навчання, як і без навчання немає справжнього виховання» [5, с. 64]. У сучасній школі ця ідея знаходить втілення у формуванні наскрізних умінь і цінностей, що інтегруються у всі навчальні предмети, а також у впровадженні курсів громадянської та морально-етичної освіти.

В. Сухомлинський значну увагу приділяв духовному світу дитини. Він вважав, що завдання вчителя – виховати в дитині гуманістичні почуття, здатність до співпереживання та доброти: *«Справжня людяність починається з доброго серця, з уміння відчувати біль іншої людини»* [4, с. 203]. Сьогодні це напряду пов'язано з вихованням емоційного інтелекту, що визнано одним із ключових чинників успішної соціалізації школяра.

Окремо педагог наголошував на необхідності живого спілкування дитини з природою. Він писав: *«Природа – це колиска думки, джерело словесної творчості, школа розвитку почуттів»* [5, с. 112]. У практиці сучасної школи ця ідея реалізується через уроки на свіжому повітрі, екскурсії, екологічні проекти, що дозволяють формувати цілісний світогляд молодших школярів.

Не менш важливим є погляд Сухомлинського на розвиток здібностей і талантів кожної дитини. Він стверджував: *«У кожній дитині є творча іскра, завдання вчителя – знайти її, запалити й підтримати»* [4, с. 87]. Сучасна школа, орієнтуючись на індивідуалізацію навчання, активно використовує диференційовані завдання, гурткову діяльність, STEM-проекти та інші форми, що допомагають виявити здібності кожного учня.

Висновки. Отже, педагогічна спадщина В. Сухомлинського має безпосередній зв'язок із практичними завданнями сучасної освіти. Вона не лише відображає гуманістичну місію школи, а й дає конкретні методичні орієнтири для роботи вчителя. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на інтеграцію його ідей із новітніми цифровими освітніми технологіями, що відкриває широкі перспективи для розвитку української початкової школи.

Бібліографія

1. Бібік Н. М. Сучасні підходи до розвитку початкової освіти в Україні. Київ: Педагогічна думка, 2018.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2012.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977.
5. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. Київ: Радянська школа, 1979.
6. Тарасенко Г. С. Педагогічні ідеї В. Сухомлинського у вимірах сучасності. Харків: Основа, 2015.
7. Чепіль М. М. Педагогіка добра: актуальність ідей В. Сухомлинського. Львів: Світ, 2020.

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПЕРШОКЛАСНИКІВ: СПІВВІДНЕСЕННЯ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ

ПУРЕЙ Анастасія, СТАРОДУБ Діана

*(здобувачки освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти I курсу
психолого-педагогічного факультету)*

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
м. Харків*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц., проф. кафедри І. М. Толмачова

***Анотація.** У статті висвітлено проблематику формування навчальної мотивації у сучасних першокласників крізь призму педагогічних ідей В. О. Сухомлинського. Особливу увагу приділено аналізу праць видатного вчителя та педагогічним аспектам організації адаптаційно-ігрового циклу початкової освіти у Новій українській школі (НУШ).*

***Ключові слова:** педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, Нова українська школа, адаптаційно-ігровий цикл, першокласники, навчальна мотивація.*

Постановка проблеми. Реформа загальної середньої освіти, що відбуваються в межах реалізації Концепції «НУШ», спрямована на досягнення головної мети – «забезпечити якісну освіту кожній дитині та створити умови для її всебічного розвитку» [4]. Важливим завданням сучасної початкової освіти є формування у здобувачів стійкої внутрішньої мотивації до навчання, адже саме вона виступає рушійною силою пізнавальної активності, формування комплексу компетентностей і забезпечення готовності учнів до подальшого навчання.

Одним із шляхів розв'язання завдання формування навчальної мотивації у здобувачів початкової освіти є звернення до педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського та її переосмислення в сучасних умовах.

Мета дослідження – співвіднести погляди В. О. Сухомлинського на формування навчальної мотивації у першокласників на основі його праці «Сто порад учителеві», «Серце віддаю дітям» з сучасними рекомендаціями щодо роботи з першокласниками в адаптаційно-ігровому циклі початкової освіти [4, 5].

Завдання дослідження: проаналізувати погляди класика педагогічної думки на процес формування навчальної мотивації у першокласників; розглянути сучасні інструменти формування навчальної мотивації у першокласників, запропонованих у НУШ; виявити спільні риси в обох підходах.

Виклад основного матеріалу. У межах нашої розвідки доречно розглянути поняття «адаптаційно-ігровий цикл» та «навчальна мотивація».

В концепції НУШ зазначено: «Адаптативно-ігровий цикл у НУШ – це поєднання адаптації навчального процесу до індивідуальних потреб дитини й використання ігрових технологій як основи формування мотивації та компетентностей. НУШ пропонує короткі цикли вправ: мотивуючий етап, навчально-пізнавальний етап, рефлексивно-оцінний етап – із варіаціями для різних тем і здатностей учнів. Такий цикл забезпечує поступову адаптацію та підтримання інтересу» [4].

У концепції НУШ визначено навчальну мотивацію як «цілеспрямований внутрішній рушій, що спонукає дитину до пошуку знань і активної участі в навчанні; вона формується з першого дня навчання в школі через створення ситуацій успіху, цікавих завдань, радості від навчальної діяльності та підтримки учителя» [4].

Одним із шляхів вирішення завдання формування навчальної мотивації у здобувачів є звернення до педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, який у своїх працях («Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві» та ін.) наголошував на необхідності перетворювати навчання на «школу радості», поєднувати його з природою, казкою, творчістю та індивідуальним підходом до кожної дитини [4, с. 57; 6].

Традиційно ключовою організаційною формою залишається урок, але у урок має бути інтегрованим, діяльнісним, орієнтованим на компетентності й партнерство з дитиною; сучасний учитель повинен планувати інтеграцію предметних змістів, використовувати диференціацію, формувальне оцінювання та інструменти індивідуалізації. У «Професійному стандарті» підвищено вимоги до компетентностей учителя саме в частині організації таких уроків. За словами В. О. Сухомлинського: «Урок – це дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства» [4, с. 143].

В ході адаптаційно-ігрового циклу пропонують активно використовувати: ігрові завдання та дидактичні ігри; інтегровані проєкти і міжпредметні завдання; диференційовані вправи «за рівнями» – ближче до зони найближчого розвитку; формувальне оцінювання; короткі адаптаційні цикли: зацікавлення – дія – рефлексія (підтримує мотивацію); використання мистецьких, практико-орієнтованих і трудових завдань для розвитку почуття успіху [3]. Як наголошував В. О. Сухомлинський: «Методи виховання і навчання мають бути такими, щоб дитина відчувала радість пізнання, успіх у навчанні» [6, с. 48]. Він підкреслював, що навчання має бути не формальним засвоєнням знань, а процесом відкриття, пошуку і переживання.

В умовах інформаційного суспільства мотивація молодших школярів значно змінюється: джерела зацікавленості – не лише книги, а й цифрові медіа, інтерактивні завдання, відео, ігрові формати навчання, використання технологій – і діти часто обирають те, що надає швидкий ефект та візуальну стимуляцію. Одним із головних джерел інтересу до знань педагог вважав читання, як один із головних методів роботи на уроці, адже «в учня, який

багато читає, кожне нове поняття, явище, що вивчається на уроках, укладається в систему знань, почерпнутих з книжок» [5, с. 478-481].

Сьогодні важливого значення набуває інтегроване навчання, дослідницькі методи, проєктна діяльність. Вони допомагають дитині не просто відтворити інформацію, а застосовувати її на практиці. Педагоги підкреслюють значення дослідницької діяльності та наочності задля формування критичного мислення [2]. В. О. Сухомлинський стверджував: «Наочність – сила, а розвиває уважність, мислення, вона надає емоційного забарвлення пізнанню» [5, с. 504-507], – тобто знання, які супроводжуються емоціями, закріплюються значно глибше.

Важливим чинником формування навчальної мотивації у першокласників є створення безпечного освітнього середовища. Подібну позицію закріплює й Концепція «НУШ», у якій визначено принцип педагогіки партнерства, що ґрунтується на діалозі, довірі й повазі. Саме створення безпечного середовища забезпечує позитивний психологічний клімат і сприяє підвищенню навчальної мотивації, адже учень відчуває себе почутим і захищеним. Воно визначається не лише фізичними умовами, а й атмосферою у колективі, яку формує особистість учителя, і те як він ставиться до своїх учнів. Як зазначав В. О. Сухомлинський: «Ваша доброзичливість як могутній засіб виховання діє до тих пір, поки вихованцеві вашому хочеться бути хорошим». [5, с. 432-436.] Це свідчить про те, що атмосфера довіри, підтримки й взаємоповаги між учителем і учнем є тим ґрунтом, на якому розвивається внутрішня мотивація.

З лютого 2022 року НУШ реалізують в умовах повномасштабного вторгнення росії, що значно ускладнює реалізацію освітнього процесу, в тому числі адаптаційно-ігрового циклу. В. О. Сухомлинський у своїх працях звертав увагу на дітей із родин, що пережили військові травми й важкі побутові умови; він описував їхню «похмуру, іноді гнітючу обстановку» [6, с. 156] в сім'ях та наголошував на потребі особливої підтримки й відновлення почуття безпеки і радості для таких дітей. Сучасна ситуація має схожі виклики: травматизація, порушена освітня послідовність, зменшені можливості дошкільної підготовки й потреба психологічної підтримки – тому педагогічні підходи В. О. Сухомлинського (підтримка, радість праці, індивідуальний підхід) сьогодні актуальні як ніколи.

Один із актуальних викликів до системи освіти – забезпечення підтримки першокласників із мінімальною дошкільною підготовкою. Як зазначав В. О. Сухомлинський: «У школі дитина потрапляє в нове середовище, і якщо немає запасу елементарних знань, умінь і навичок, створюється похмура, іноді гнітюча обстановка» [6, с. 216].

У сучасній школі ідея формування самостійності та відповідальності реалізується через організацію групових і парних завдань, проєктних робіт, навчальних ситуацій вибору, які формують у дітей вміння планувати, оцінювати результати та контролювати власну діяльність [3]. Ці підходи дозволяють дітям самостійно планувати, виконувати та оцінювати результати своєї діяльності, що формує у них вміння приймати обґрунтовані рішення та

нести відповідальність за їх наслідки вже з першого класу. Це і є однією з важливих умов формування самостійності та відповідальності, про, що свідчать слова В. О. Сухомлинського: «Виховувати людину – це значить виховувати в неї вимогливість до самої себе» [5, с. 601-603]. Він підкреслював необхідність створювати ситуації, у яких дитина може діяти самостійно, приймати рішення і нести відповідальність за свої вчинки.

Отже, своєрідними точками перетину педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського та сучасних підходів виступають кілька важливих аспектів.

По-перше, перспективність його ідей, адже думки педагога про значення спостережливості, емоційності навчання, трудового виховання та створення атмосфери довіри й підтримки продовжують знаходити відображення в сучасних освітніх практиках НУШ.

По-друге, усвідомлення актуальності цих ідей у сучасному освітньому контексті, адже вони гармонійно співвідносяться з положеннями Концепції «НУШ». Особистісно орієнтоване навчання, інтегровані методи, педагогіка партнерства та формування ключових компетентностей у першокласників є прямим продовженням ідей видатного вчителя.

По-третє, аналіз підходів педагога до формування навчальної мотивації у першокласників, де центральним складником виступає особистість дитини, її природна цікавість і бажання пізнавати світ.

Висновки. Отже, педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського не лише зберігає свою цінність, а й виступає надійним орієнтиром та джерелом гуманістичних підходів в роботі з сучасними першокласниками. Його педагогічний досвід сьогодні допомагає формувати першокласника як активну, мислячу, відповідальну й творчу особистість, здатну до саморозвитку й гармонійного життя в сучасному суспільстві.

Перспективи подальших розвідок полягають у аналізі підходів до формування навчальної мотивації у здобувачів в ході основного циклу початкової освіти з врахуванням провідних ідей В. О. Сухомлинського.

Бібліографія

1. Буштрук, О. Л. Інтерактивні методи навчання на уроках «Я досліджую світ»: кваліфікаційна магістерська робота / наук. керівник А. О. Міненко. Чернігів, 2021. 106 с.
2. Гнатюк, О. В. Мотивація молодших школярів до навчання в умовах сучасного інформаційного суспільства // *Збірник наукових праць*. 2020. С. 19–24.
3. Гуцан, Л. А., Морін, О. Л., Охріменко, З. В. *Форми і методи трудового виховання учнів початкових класів*. Київ, 2019.
4. *Нова українська школа: порадник для вчителя* / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.
5. Сухомлинський В. О. *Вибрані твори* : у 5 т. Т. 2. *Сто порад учителю*. Київ : Радянська школа, 1976.
6. Сухомлинський В. О. *Серце віддаю дітям*. Київ : Радянська школа, 1977. 383 с.

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

РЯБЕЦЬ Дарина

*(здобувачка вищої освіти 4 курсу першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, факультет освітніх наук та мистецтв)*

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **І. Г. Баранюк***

***Анотація.** У статті проаналізовано гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського, що стали основою для формування сучасної педагогіки партнерства в дошкільній освіті. Обґрунтовано, що звернення до педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського є актуальним для вирішення сучасних проблем впровадження педагогіки партнерства.*

***Ключові слова:** педагогіка партнерства, гуманістичні ідеї, В. О. Сухомлинський, дошкільна освіта, дитиноцентризм, співпраця.*

Постановка проблеми. Сучасна система дошкільної освіти України перебуває на етапі активних змін, спрямованих на формування особистісно орієнтованого та гуманістичного освітнього середовища. Одним із ключових завдань є створення педагогіки партнерства – моделі взаємодії, де педагог, дитина та батьки є рівноправними учасниками, а їхня співпраця ґрунтується на взаємоповазі, довірі та відкритості.

Ідеї такої взаємодії не є новими. Видатний педагог-гуманіст Василь Олександрович Сухомлинський ще у ХХ столітті обґрунтував необхідність ставитися до дитини як до найвищої цінності. Його праці «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину» та «Сто порад учителеві» містять не лише теоретичні засади, а й практичні рекомендації, що допомагають будувати освітній процес у гуманістичному ключі.

Водночас сучасна практика показує, що партнерська взаємодія ще не завжди реалізується повною мірою. Часто педагогічний процес залишається надто формалізованим, що призводить до втрати того гуманістичного потенціалу, на якому наполягав В. О. Сухомлинський. Саме тому звернення до гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського як основи формування сучасної педагогіки партнерства є актуальним і своєчасним.

Аналіз досліджень. Питання гуманізації освіти та виховання порушували у своїх працях Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, К. Ушинський, які заклали підґрунтя для формування ідей педагогіки співпраці та поваги до особистості дитини.

На сьогодні існує значна кількість наукових праць, присвячених

педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Зокрема, її використання в сучасних умовах досліджувала І. Даценко, Н. Савінова аналізувала гуманістичні ідеї толерантності в його творчості, а О. Павлова присвятила свою роботу розвитку партнерського підходу саме в школі Сухомлинського. Окремо варто виділити дослідження А. Миколайчук, яка вивчала гуманістичні підходи в освіті як у минулому, так і в сьогоденні.

Разом із тим, дослідники акцентують на існуванні певних труднощів: недостатня підготовка педагогічних кадрів до впровадження гуманістичних підходів, обмеженість методичного забезпечення та ресурсів закладів дошкільної освіти. Це зумовлює необхідність подальших наукових пошуків, спрямованих на створення практичних моделей реалізації ідей гуманізації та партнерської взаємодії у сучасній дошкільній педагогіці.

Мета статті – аналіз гуманістичних ідей В. О. Сухомлинського та визначення їхньої ролі у формуванні сучасної педагогіки партнерства в умовах закладів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У центрі гуманістичної концепції В. О. Сухомлинського стоїть дитина як найвища цінність освітнього процесу. Педагог наголошував, що виховання не може зводитися лише до передавання знань чи формування дисципліни; воно повинно бути спрямоване на розвиток особистості, її внутрішнього світу, морально-етичних переконань і почуттів. В. О. Сухомлинський підкреслював, що любов і повага до дитини є основою довірливих стосунків, без яких неможливе справжнє виховання. Саме ці принципи лягли в основу сучасних уявлень про педагогіку партнерства, яка відкидає авторитарний стиль і орієнтується на співпрацю між вихователем, дитиною та батьками.

Відповідно до нормативних документів педагогіка партнерства – це співпраця, взаємодія та діалог між усіма учасниками освітнього процесу: учителями, учнями та їхніми батьками. Вона передбачає рівність сторін, взаємну повагу, добровільність і безкомпромісне ставлення до особистості дитини [4].

Ідеї гуманізму у спадщині В. О. Сухомлинського передбачають визнання права дитини на індивідуальність, свободу самовираження, власну думку. Педагог писав, що дитина повинна відчувати себе не об'єктом виховного впливу, а повноправним учасником освітнього процесу, здатним до прийняття рішень та відповідальності за власні вчинки. У цьому контексті партнерські стосунки між вихователем та дитиною набувають особливого значення: вони ґрунтуються на взаємній довірі, відкритості та співробітництві. Вихователь, спираючись на гуманістичні принципи, виступає не лише наставником, а й другом, порадником, готовим вислухати та підтримати [6].

Сучасні дослідження підтверджують актуальність цих ідей у дошкільній освіті. Так, О. Павлова підкреслює, що партнерська взаємодія сприяє формуванню у дітей соціальної компетентності, умінь співпраці та толерантності, тоді як авторитарний стиль виховання часто призводить до замкненості, страху перед помилкою та пасивності [3, с. 119–120]. У цьому

аспекті педагогіка партнерства не лише продовжує гуманістичні традиції В. О. Сухомлинського, а й відповідає сучасним вимогам до освітнього процесу, які передбачають розвиток особистості у безпечному та підтримувальному середовищі.

Особливе місце у спадщині В. О. Сухомлинського займає ідея морального виховання через працю, творчість та спілкування з природою. Він вважав, що саме у спільній діяльності, де вихователь і дитина діють на рівних, виникають умови для становлення партнерських стосунків. Сучасна дошкільна педагогіка активно інтегрує ці підходи, зокрема через проектну діяльність, рольові ігри, спільні творчі завдання, які об'єднують дітей, педагогів і батьків навколо спільної мети.

Крім того, у педагогіці партнерства значна увага приділяється взаємодії із сім'єю. А. Миколайчук наголошує, що без активної участі батьків неможливо забезпечити цілісність виховного процесу [2, с. 227–229]. Вони повинні бути не пасивними спостерігачами, а рівноправними учасниками, які разом з вихователями планують освітні завдання та беруть участь у спільних заходах. Це повністю відповідає поглядам В. О. Сухомлинського, який вважав сім'ю основою морального становлення дитини та наполягав на єдності виховних впливів закладу освіти і домашнього середовища.

Водночас сучасна практика показує, що впровадження гуманістичних ідей у дошкільну освіту стикається з певними труднощами. Як зазначає С. Барабаш, проблемними залишаються питання підготовки вихователів до реалізації партнерської взаємодії, розробки методичних рекомендацій та створення умов для індивідуальної роботи з дітьми [1]. Однак саме звернення до педагогічної спадщини Сухомлинського дає змогу знайти ефективні підходи до вирішення цих проблем, адже його ідеї залишаються універсальними й актуальними навіть у контексті сучасних освітніх реформ.

Висновки. Проведений аналіз показує, що гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського є важливою основою для формування сучасної педагогіки партнерства у закладах дошкільної освіти. Основні принципи його педагогіки – любов і повага до дитини, визнання її індивідуальності, створення умов для самовираження та розвитку моральних і соціальних якостей – відповідають сучасним підходам до партнерської взаємодії вихователь – дитина – батьки.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у розробці практичних моделей впровадження гуманістичних принципів у діяльність вихователів, створенні методичних матеріалів для організації партнерської взаємодії та дослідженні її впливу на розвиток дитини у різних соціокультурних контекстах.

Бібліографія

1. Барабаш С. Філософія серця, або гуманізм Василя Сухомлинського. URL:https://zn.ua/ukr/SOCIUM/filosofiya_sertsya,_abo_gumanizm_vasilya_suhomlinskogo.html (дата звернення 20.09.2025).

2. Миколайчук А. В. Гуманістичні підходи в освіті: минуле і сьогодення. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 216. С. 225–229. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-225-229>
3. Павлова О. Розвиток партнерського підходу в школі В. О. Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*. 2024. Вип. 6. С. 118–125.
4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.
5. Савінова Н. В. Гуманістичні ідеї толерантності в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 46. С. 120–124.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т. Т. 3. К.* : Рад. шк., 1977. С. 9–278.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

САФОНОВА Софія

*(здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету освітніх наук та мистецтв)
Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Н. М. Цуканова*

***Анотація.** У статті розкриваються перспективні напрями екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку на заняттях в закладах дошкільної освіти.*

***Ключові слова:** екологічне виховання, педагогічна спадщина, В. О. Сухомлинський, дитина дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Кожного року екологічне виховання набуває все більшого значення серед дітей дошкільного віку. В першу чергу це зумовлено тим, що природні ресурси, їх відтворюваність мають скінченні величини, а тиск від діяльності людини на природу зростає і став практично неконтрольованим, майже не прогнозованим. Суспільству сьогодні потрібні виховані, грамотні та культурні в екологічному відношенні люди. Саме тому так важливо розпочати екологічне виховання з раннього дитинства. В. О. Сухомлинський вибудував чітку педагогічну систему долучення дітей дошкільного віку до пізнання, збереження і збагачення природи. Письменник у своїх працях наголошував, що людина була й завжди залишається дітям природи [1, с. 283]. Великий педагог вважав, що активно впливати на природу,

але при цьому залишатися сином її, бути вінцем її творіння і водночас володарем її сил, по-синівськи бережливо ставитись до неї – ось яку позицію нам треба виховувати в дітей старшого дошкільного віку в процесі їх взаємодії з природою та на прогулянках на свіжому повітрі [2, с. 209].

Отже, екологічна освіта і виховання дітей старшого дошкільного віку покликані забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувані прагнення і вміння брати активну участь в охороні й поліпшенні навколишнього середовища. Все більше освітян схиляються до необхідності екологізації всіх занять в закладах дошкільної освіти. Вчені та методисти проводять ґрунтовні дослідження, створюють спеціальні програми. Виходячи з усього вище зазначеного можна переконатися, що тема даного дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади *екологічної компетентності* розглядаються в дослідженнях С. Бондар, С. Головіна, К. Корсак, А. Маркової, Дж. Равена, В. Стрельнікова, А. Хуторського, І. Ящук та ін. Основні підходи до формування екологічної культури, з'ясування її сутності та структури визначено у працях О. Гуренкової, Д. Єрмакова, С. Жданової, О. Колонькової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Шмалей та ін.

Мета даної статті полягає в обґрунтуванні основних аспектів, форм та методів здійснення екологічного виховання дітей дошкільного віку на заняттях в ЗДО. Дослідження проводилися у Санаторному дошкільному навчальному закладі (ясла-садок) № 65 «Лукомор'я», м. Кропивницький.

Виклад основного матеріалу. Велику увагу В. О. Сухомлинський приділяв екологічному вихованню підростаючого покоління. Педагог говорив, що екологічна освіта і виховання покликані забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства. «Світ, що оточує дитину, це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. Я бачу виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала велику таємницю життя в природі...» [3, с. 281].

Екологічне виховання за В. О. Сухомлинським – це виховання таких дітей, які бачили і розуміли свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно відносились до всього живого, що їх оточує в природі. Спілкування з природою повинно відбуватися в різних формах: через працю, споглядання, творчість, науковий пошук, спостереження, милування [3, с. 384].

В. О. Сухомлинський неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, а виховує тільки активна дія в ній.

У своїй роботі «Серце віддаю дітям» Василь Олександрович дає педагогам таку пораду: «Ідіть у поле, у парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми

і поетами». Він зазначає, що «вивести дітей на галявину, побувати з ними в лісі, в парку – справа значно складніша, ніж провести заняття» [1, с. 283]. Ставлення дітей до об'єктів природи він тісно пов'язував з тим, що природа – це наш рідний край, земля, яка нас зростила і годує, земля – перетворена нашою працею.

В. О. Сухомлинський зробив значний внесок у впровадження екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку в навчально-виховний процес закладу дошкільної освіти. Його невичерпний досвід роботи з дітьми глибоко переконує, що джерелом високорозвиненої життєтворчої особистості дитини є природа, як невичерпне джерело знань, естетичних відчуттів та практичних умінь. Розвиток і формування екологічних понять дітей старшого дошкільного віку на сьогодні є важливим і необхідним компонентом екологічного виховання дошкільнят. В умовах розбудови дошкільної освіти ця проблема потребує удосконалення і якісного методичного забезпечення. Крім того, необхідною умовою формування екологічної культури є використання активних методів навчання, проведення системи тематичних екскурсій та організація дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Під час проходження практики в Санаторному дошкільному навчальному закладі (ясла-садок) № 65 «Лукомор'я» міста Кропивницького ми проводили з дітьми старшого дошкільного віку природоохоронну діяльність, а саме вели щоденники спостереження за природою, доглядали за кімнатними рослинами, клумбами біля ЗДО, ходили на екскурсію та парку, вивчали рослини, які занесені до Червоної книги садочку, прокладали та оформлювали екологічні стежки, а також проводили польові ігри на природі. Нами також було проведено ігрові форми діяльності: конкурси з охорони навколишнього середовища, а також в ігрових формах навчались сортувати сміття.

Практика свідчить, що екологічне навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку під час проведення занять в закладі дошкільної освіти формує в дітей бережливе ставлення до природи.

Висновки. Отже, найефективнішим буде таке екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку, яке максимально наблизатиметься до їхньої життєдіяльності, коли діти зможуть користуватися здобутими екологічними знаннями в господарчій діяльності, побуті. Дуже важливо наблизити екологічне виховання до повсякденного життя – сприяти усвідомленню дошкільнят того, що розв'язання екологічних проблем залежить практично від поведінки та вчинків кожного там, де він живе, виховується, працює. При цьому дуже важливо враховувати виховання національної свідомості, етнічно-екологічні аспекти і природні особливості рідного краю, роз'яснювати ідеї системності всіх природних явищ, тісних зв'язків локальних і глобальних процесів, взаємозв'язків екосистем усіх ланок, важливої ролі законів збалансованості і гармонії в природі.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3. К.: Рад. школа, 1977. С. 283.
2. Савченко Н. С., В. О. Сухомлинський про роль естетичного виховання у процесі становлення особистості. Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки. 2003. Вип. 52, Ч. 1. С. 209–213.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 3. К.: Радянська школа, 1977. С. 281–582.
4. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: у 5 т. Т. 1. К.: Рад. школа, 1976. С. 55–206.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

СТУКАЛЮК Карина

*здобувачка освіти II курсу першого (бакалаврського) рівня
Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж»
курсивом, розміщення по центру сторінки),
м. Балта*

Науковий керівник – доктор філософії В. А. Щур

***Анотація.** У роботі розглянуто ідеї В. Сухомлинського щодо необхідності індивідуалізації та диференціації навчання. Обґрунтовано їхню актуальність у контексті реалізації концепції Нової української школи. Проаналізовано, значущість гуманістичних підходів В. Сухомлинського та їх втілення у сучасному освітньому контексті компетентісно орієнтованої освіти.*

***Ключові слова:** педагогічна спадщина В. Сухомлинський, індивідуалізація, диференціація, гуманістична педагогіка, Нова українська школа.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта вимагає переходу від уніфікованих підходів організації навчання до таких, що враховують індивідуальні можливості й потреби учня. В умовах реалізації завдань реформування української школи, проблема індивідуалізації та диференціації набуває особливої актуальності. Методологічною основою цих процесів є гуманістичні ідеї В. Сухомлинського про розвиток дитини як неповторної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського активно вивчається сучасними науковцями. Зокрема, питанням гуманістичного підходу присвячені роботи Н. Бібік, С. Гончаренка, С. Логачевська, Т. Мельничук, О. Савченко та інших. У центрі уваги дослідників – застосування ідей педагога у практиці Нової української школи,

розробка індивідуальних освітніх траєкторій, інклюзивне навчання та диференційовані методики роботи з учнями.

Таким чином, виходячи із актуальності предмету дослідження та значущості педагогічної спадщини В. Сухомлинського **ставимо за мету** проаналізувати ідеї вітчизняного педагога щодо унікальності кожної дитини та необхідності індивідуального підходу як такі, що втілюються у практиці сучасної школи через індивідуалізацію та диференціацію навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безперечно, що педагогічні праці В. Сухомлинського – це унікальне джерело гуманістичних ідей, спрямованих на розвиток дитини як неповторної особистості. Він переконував, що кожна дитина має власний шлях пізнання, темп навчання, інтереси й здібності, які вчитель повинен враховувати у процесі організації освітньої діяльності. У сучасних умовах реформування освіти, реалізації концепції «Нова українська школа», ідеї педагога набувають особливої актуальності, адже вони співзвучні з принципами дитиноцентризму, компетентнісного підходу та орієнтації на особистісний розвиток.

Наголосимо, що професійні переконання В. Сухомлинського чітко відображають сучасне розуміння індивідуального підходу у навчанні. Так, автор підкреслював, що основою педагогічної діяльності має бути повага до дитини, визнання її унікальності й неповторності. «До кожного учня треба підійти, побачити його труднощі, кожному необхідно дати тільки для нього призначене завдання» [5, с. 92] – стверджував педагог. Важливою умовою цього він вважав створення «Школи радості» [1], де навчання не є примусом, а стає природною потребою та джерелом позитивних емоцій. У центрі його уваги завжди була дитина з її інтересами, здібностями та індивідуальним темпом розвитку. Саме тому, одним із провідних завдань учителя є уважне спостереження за учнями, розуміння їхніх сильних і слабких сторін, а також створення умов для розкриття потенціалу кожного.

Диференціацію навчання В. Сухомлинський розглядав як природний шлях врахування різних здібностей і можливостей учнів [8; 6]. Він практикував як зовнішній (створення гуртків, факультативів, спеціальних груп за інтересами), так і внутрішній вид диференціації (різні рівні завдань на одному уроці). У його школі учні мали змогу виконувати завдання відповідно до власних можливостей: одні розв'язували прості приклади, інші – більш складні задачі творчого характеру. Важливо, що педагог не допускав поділу дітей на «сильних» і «слабких», а створював умови для успіху кожного [6]. У сучасній школі диференціація реалізується через варіювання завдань за рівнем складності, групову роботу, індивідуальні картки, додаткові матеріали для учнів з високим рівнем підготовки [4; 1]. Це відповідає концепції НУШ, яка орієнтується на формування ключових компетентностей і розвиток індивідуальних здібностей.

Ідея індивідуалізації була провідною в педагогічних пошуках В. Сухомлинського [7, с. 162-165]. Він прагнув, щоб кожна дитина мала власний освітній маршрут, у якому враховувалися її інтереси та здібності.

Особливої уваги педагог надавав роботі з дітьми, які потребували додаткової підтримки. У Павлівській школі він організовував заняття на природі, творчі майстерні, індивідуальні консультації, що дозволяло дітям розкривати свої таланти й водночас долати труднощі [6]. У сучасних умовах індивідуалізація навчання передбачає складання індивідуальних освітніх траєкторій, використання технологій тьюторства, застосування електронних освітніх ресурсів, портфоліо досягнень [1; 2].

Важливим аспектом є також інклюзивна освіта: створення умов для дітей з особливими освітніми потребами цілком відповідає гуманістичним ідеям В. Сухомлинського про право кожної дитини на якісну освіту. Концепція НУШ передбачає перехід від авторитарної педагогіки до дитиноцентричної [3, с. 7], де вчитель виступає наставником, партнером і провідником у світі знань. Це цілком співзвучно із твердженням педагога, що справжнє виховання можливе лише через любов і повагу до дитини. Компетентнісний підхід, що лежить в основі НУШ, передбачає диференціацію завдань, індивідуальне оцінювання прогресу кожного учня, підтримку його сильних сторін і допомогу у подоланні труднощів [4; 1]. Особливе значення мають проєктні та дослідницькі методи, навчання у співпраці, творчі завдання, які розвивають критичне мислення. Таким чином, усе вище зазначене, є сучасною формою втілення тих ідей, які В. Сухомлинський практикував ще у середині ХХ століття.

Висновки. Отже, ідеї В. Сухомлинського залишаються невичерпним джерелом для сучасної педагогіки. Його гуманістичні погляди на дитину як неповторну особистість знаходять практичне втілення через індивідуалізацію та диференціацію навчання. У сучасній школі ці підходи допомагають реалізувати ключові принципи НУШ, забезпечити рівний доступ до освіти, створити умови для саморозвитку й самореалізації кожного учня. Таким чином, педагогічна спадщина В. Сухомлинського не лише не втратила своєї актуальності, а й стала підґрунтям для сучасних освітніх реформ в Україні.

Бібліографія

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній початковій освіті. Київ: Педагогічна думка, 2020. 256 с.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні технології та інновації в освіті. Київ: Либідь, 2021. 280 с.
3. Концепція «Нова українська школа». Київ: МОН України, 2016. 40 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник. Київ: Генеза, 2019. 368 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Т. 4. Київ: Радянська школа, 1977. 640 с.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Київ: Радянська школа, 1974. 352 с. (Вибрані твори: у 5 т.; Т. 4). К.: Радянська школа, 1976. 390 с.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1976. 384 с.
8. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Київ: Радянська школа, 1981. 304 с.

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ФІЛІН Анна

(здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – докт. пед. наук, доц. Ю. С. Котелянець

***Анотація.** Проблема розвитку дрібної моторики у дошкільному віці є актуальною через психологічні та фізіологічні особливості дітей цього періоду: у ранньому й молодшому дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток структур та функцій головного мозку, що розширює їхні пізнавальні можливості. Сприйняття предметного світу не може бути повним без тактильних відчуттів, оскільки саме вони є основою чуттєвого пізнання. За допомогою дотику до предмету дитина вперше ознайомлюється з їх формою, розмірами та у просторі. Щоб навчити дитину говорити, необхідно не лише розвивати артикуляційний апарат, а й удосконалювати дрібну моторику рук.*

***Ключові слова:** дрібна моторика, дошкільний вік, художньо-трудова діяльність, В. Сухомлинський.*

Постановка проблеми. Розвиток дрібної моторики у дошкільному віці виступає важливим чинником для подальшого розвитку дитини. Тому важливо розуміти яким чином можна досягнути позитивного результату. У дошкільному віці художня праця займає особливе місце в цій системі, адже без неї розвиток та формування здібностей дитини відбувався б менш ефективно.

Мета статті полягає у дослідженні значення художньої праці для розвитку дрібної моторики.

Виклад основного матеріалу. Дубовик І. О. дає таке визначення: «Рівень розвитку дрібної моторики – один з показників інтелектуальної готовності до школи, і саме в цій області дошкільнята зазнають серйозні труднощі. Тому роботу по розвитку дрібної моторики треба починати задовго до вступу до школи, а саме з самого раннього віку» [1, с. 138]. На мою думку, це визначення підкреслює не лише важливість своєчасного розвитку дрібної моторики, а й відповідальність дорослих у створенні умов для цього процесу. Якщо почати формувати необхідні навички ще в ранньому віці, дитина легше адаптуватиметься до шкільних вимог і зможе більш успішно оволодівати письмом, малюванням та іншими видами діяльності. Крім того, регулярні вправи з розвитку дрібної моторики сприяють не тільки підготовці до навчання, але й гармонійному розвитку особистості загалом.

В. О. Сухомлинський у своїй книзі «Сто порад учителям» писав: «Розум дитини – на кінчиках її пальців. Це педагогічне переконання виникло із спостережень. Я бачив, що в дітей із золотими руками, у тих, хто любить

працю, формується ясний, допитливий розум. Йдеться не про всяку працю, а передусім про складну, творчу працю, в якій – думка, тонке вміння, майстерність» [2, с. 29]. На мою думку, його спостереження доводять, що справжній розвиток дитини відбувається саме тоді, коли вона залучена до творчої діяльності. Також, вміння працювати руками не лише формує технічні навички, а й відкриває шлях до розвитку мислення, уяви та кмітливості. Тому важливо з раннього віку надавати дітям можливість займатися різними видами художньо-трудової діяльності.

Художньо-трудова діяльність (аплікація, малювання, вирізання, моделювання, ліплення, плетіння тощо) передбачає роботу з дрібними матеріалами, що вимагає контролю пальців, координацію рук та точності. Такі вправи змушують дитину узгоджувати зір і рухи, контролювати силу натискання, диференціювати рухи окремих пальців – саме ті навички, що становлять основу розвитку дрібної моторики.

Сьогодні у дошкільних закладах питання розвитку дрібної моторики часто не отримує достатньої уваги. У багатьох групах заняття спрямовані переважно на загальний розвиток, проте спеціальні вправи для тренування пальців і кистей рук застосовуються нерегулярно. До того ж сучасні діти багато часу проводять із гаджетами, що знижує інтерес до традиційних видів художньо-трудової діяльності – аплікації, ліплення, вирізання. На мою думку, саме ця тенденція створює ризик, що діти приходять до школи менш підготовленими до навчання. Тому надзвичайно важливим є приділення достатньої кількості уваги для зацікавлення дітей до праці та проведення систематичних вправ, які сприятимуть розвитку дрібної моторики.

Сердюк Н. Л. у своїй роботі зазначає: «Вченими доведено вплив розвитку дрібної моторики рук та тактильної чутливості пальців рук на формування у дитини психічних процесів» [3, с. 19]. Отже, значення вправ для розвитку дрібної моторики складно недооцінити, адже вони безпосередньо впливають на формування пам'яті, мислення, уваги та мовлення дитини. Це підтверджує необхідність систематичної роботи з малюками у цьому напрямку як у сім'ї, так і в закладі дошкільної освіти.

Висновки. Розвиток дрібної моторики є важливою складовою підготовки дитини до школи та формування її психічних процесів. Художньо-трудова діяльність сприяє вдосконаленню рухових навичок, координації, уваги, мислення та креативності. Своєчасне та систематичне залучення дітей до вправ на розвиток дрібної моторики допомагає формувати навички письма, малювання та інших видів діяльності, необхідних для навчання. Особлива роль у цьому належить батькам і вихователям, які створюють умови для регулярних вправ і творчих занять, стимулюють цікавість дітей та підтримують їхню мотивацію до пізнання. Недостатня увага до розвитку дрібної моторики може призвести до труднощів у навчанні, зниження зацікавленості до творчої діяльності та уповільнення формування когнітивних і мовленнєвих навичок. Тому систематична робота в сім'ї та дошкільному закладі є необхідною для гармонійного розвитку особистості, формування інтелектуальних і творчих

здібностей, а також для забезпечення успішної адаптації дитини до шкільного середовища та подальшого навчання.

Бібліографія

1. Дубовик І. О. Розвиток дрібної моторики руки дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. 2019. С. 138. URL:<https://eprints.zu.edu.ua/32349/1/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8C%202019%20555.pdf#page=137>
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. 1988. С. 29. <https://karpova.in.ua/wp-content/uploads/2010/05/%D0%A1%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4-%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D1%96-%D0%92.%D0%9E.-%D0%A1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf>
3. Сердюк Н. Л. Розвиток дрібної моторики засобами тактильної чутливості у дітей з порушеннями зору. *Корекційна педагогіка*. 2023. С. 19. file:///C:/Users/star/Downloads/63-Chapter%20Manuscript-2081-1-10-20231027.pdf

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ХИТРА Єлизавета

(здобувачка вищої освіти 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. Г. Баранюк

Анотація. У статті розкрито погляди В. О. Сухомлинського на музичне виховання як ключовий засіб формування особистості дитини. Проаналізовано його ідеї щодо взаємозв'язку музики та природи, роль музичних вражень у розвитку емоційної чутливості, творчого мислення та мовленнєвої активності дітей. Окреслено практичні аспекти впровадження педагогічної системи Сухомлинського в освітній процес.

Ключові слова: музичне виховання, естетичне виховання, педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського, музика природи, розвиток творчості, емоційна чутливість.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли дитина з раннього віку зазнає масивного впливу потоку розважальної, часто неякісної аудіовізуальної

інформації, особливої актуальності набуває питання цілеспрямованого естетичного виховання. Стихійне сприйняття музики через медіа може не розвивати, а, навпаки, притупляти емоційну чутливість дитини. У цьому контексті педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського, який розглядав музику як «могутній засіб морального і розумового виховання», є надзвичайно цінною. Його досвід створення цілісної системи музичного виховання в «Школі радості» потребує глибшого вивчення та впровадження.

Аналіз досліджень. Основним джерелом для аналізу в даній статті стали праці самого В. О. Сухомлинського, що дозволило зосередитися на першоджерельному вивченні його ідей. Хоча питання музичного виховання досліджували багато видатних педагогів та композиторів, серед яких засновник системи ритмічного виховання Еміль Жак-Далькроз, автор концепції елементарного музикування Карл Орф, а також українські діячі – Микола Леонтович, Микола Лисенко, Костянтин Стеценко та Дмитро Кабалевський.

Мета статті – проаналізувати окремі аспекти музичного виховання в педагогічній системі В. О. Сухомлинського, зокрема його підхід до сполучення слухання музичних творів із сприйняттям звуків природи для розвитку емоційної сфери, мовлення та творчого мислення дитини.

Виклад основного матеріалу. Основою педагогічної концепції В. О. Сухомлинського було переконання, що музика є не допоміжним, а одним з ключових засобів формування цілісної, моральної особистості. Він розглядав її як потужний інструмент впливу на внутрішній світ дитини, що знаходить своє обґрунтування в таких його словах: «Музика, мелодія, краса музикальних звуків – важливий засіб морального і розумового виховання людини, джерело благородства серця й чистоти душі. Музика відкриває людям очі на красу природи, моральних стосунків, праці. Завдяки музиці в людині пробуджується уявлення про високе, величне, прекрасне не тільки в навколишньому світі, а й у самому собі. Музика – могутній засіб самовиховання» [2, 62].

Він категорично заперечував проти стихійного, неорганізованого впливу музики, зазначаючи, що це шкодить правильному естетичному вихованню. Педагог наголошував: «При цьому я оберігав дітей від надміру вражень, бо, повторюю, велика кількість музичних образів шкідлива для дітей; вона може викликати сум'яття, а потім і зовсім притупити емоційну чутливість. Я використовував не більше від двох мелодій на місяць, але в зв'язку з кожною мелодією проводив велику виховну роботу, мета якої – розбудити в дітей бажання ще й ще послухати музику, досягти того, щоб кожного разу діти відкривали в творі нову красу» [2, 64].

Ключовою ідеєю В. Сухомлинського було поєднання сприйняття музичного твору з сприйняттям «музики природи». Він вважав, що краса музичної мелодії бере свій початок у красі навколишнього світу. Наприклад, слухання «Полоту джмеля» М. Римського-Корсакова поєднувалося з спостереженням за комахами на квітучому лузі. Такий підхід дозволяв дітям

зрозуміти, що композитор «підслухав» мелодію в природі і втілює її у своєму творі, що робило сприйняття музики глибшим і осмисленим.

Василь Олександрович детально описує, як під впливом музики у дітей пробуджувалося творче мислення і активізувалося мовлення. Музика ставала каталізатором емоцій і фантазії. Яскравим прикладом є розповідь зазвичай мовчазної дівчинки Зіни: «Ми з батьком везли гарбу сіна. Я лежав на сіні, а в небі мерехтіли зірки, В полі співала перепілка, І зірки стали такими близькими, що, здавалось, підніми руку і бери зірочку, як ліхтарик». Це спогади Зіни. Я слухав дівчинку і дивувався. Адже Зіна завжди мовчала, слова з неї не витягнеш. А ось музика примусила заговорити [2, 65]. Цей випадок підтверджує думку педагога про те, що «музика загострює емоційну чутливість, пробуджує уявлення, навіяні красою музичних образів».

В. Сухомлинський робив важливий висновок про зв'язок музики з розумовим розвитком: «Музика – могутнє джерело думки. Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини» [2, 66]. Він стверджував, що музичний образ зосереджує увагу дитини на явищах дійсності, а її думка, під впливом емоцій, малює яскраві картини, які потім втілюються в слові. Таким чином, формувалася творча ланка: «Музика – уява – фантазія – казка – творчість – така доріжка, йдучи якою, дитина розвиває свої духовні сили» [2, 66]. Слухаючи музику Е. Гріга, діти малювали уявні казкові світи, а їхні руки несвідомо тягнулися до олівця, щоб втілити образи на папері. Музика будила енергію мислення навіть у найінертніших дітей.

Висновки. Отже, система музичного виховання В. О. Сухомлинського ґрунтується на кількох ключових аспектах. По-перше, це цілеспрямованість і дозованість музичних вражень, що запобігає емоційному перенавантаженню. По-друге, це органічний зв'язок музичного мистецтва з красою природи, що робить сприйняття музики глибоким і осмисленим. По-третє, музика розглядається не як окремий предмет, а як потужний інструмент розвитку емоційної сфери, творчого мислення, мовленнєвої активності та формування внутрішнього світу дитини. Сьогодні ці ідеї є надзвичайно актуальними для побудови сучасної освітньої моделі, орієнтованої на розвиток цілісної, творчої і емоційно багатой особистості.

Перспективи вивчення проблеми можуть полягати у детальному аналізі конкретних методик В. О. Сухомлинського для різних вікових груп дітей, а також у дослідженні можливостей інтеграції його підходу до музичного виховання в сучасні навчальні програми початкової школи та дошкільних закладів.

Бібліографія

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 2. К. : Рад. шк., 1976. С. 419–654.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т.* Т. 3. К. : Рад. шк., 1977. С. 9–278.

3. Музика – засіб естетичного виховання дитини. *Vseosvita.ua : освітній портал*. URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-muzika-zasib-esteticnogo-vihovanna-ditini-107601.html> (дата звернення: 27.09.2024).

ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ ТА ПОВАГИ: ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ДИТЯЧИМ КОНФЛІКТАМ У СПАДЩИНІ СУХОМЛИНСЬКОГО

ХУТОРНЮК Олеся

(здобувачка вищої освіти 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти, факультет освітніх наук та мистецтв)

*Центральноукраїнський державний
університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. І. Г. Баранюк

***Анотація.** У статті проаналізовано педагогічні погляди В. О. Сухомлинського щодо виховання милосердя та поваги як ключових чинників запобігання дитячим конфліктам. Розглянуто сучасні дослідження, які підтверджують актуальність гуманістичних підходів педагога, та визначено практичні методи формування дружніх взаємин у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.*

***Ключові слова:** милосердя, повага, дитячі конфлікти, педагогічна спадщина, В. О. Сухомлинський.*

Постановка проблеми. Сучасна освіта стикається з проблемою дитячих конфліктів, які виникають у процесі соціалізації та можуть негативно впливати на формування гармонійної особистості. Конфлікти між дітьми часто є результатом недостатнього рівня соціально-емоційних навичок, браку емпатії та поваги до інших. У педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського особлива увага приділяється вихованню моральних якостей, таких як милосердя та повага, які є основою для створення дружнього середовища та запобігання конфліктам. Актуальність проблеми зумовлена зростанням агресивних проявів у дитячих колективах, що потребує пошуку ефективних педагогічних стратегій для формування толерантності, взаєморозуміння та мирного співіснування.

Аналіз досліджень. Проблема виховання моральних якостей і запобігання дитячим конфліктам є предметом уваги багатьох педагогів і психологів. Ідеї Сухомлинського про виховання гуманності та поваги знаходять відображення у працях сучасних дослідників. Зокрема, Кононко О. Л. акцентує на важливості соціально-емоційного розвитку дітей для формування дружніх взаємин [1]. Савінова Н. В. досліджує гуманістичні ідеї толерантності в педагогічній спадщині Сухомлинського, які сприяють

вихованню поваги до інших [3]. Шевчук А. С. наголошує на ролі ігрової діяльності у формуванні дружніх стосунків, що узгоджується з ідеями Сухомлинського [6]. Водночас залишаються недостатньо розробленими практичні методики адаптації педагогічних ідей Сухомлинського до сучасних умов, зокрема до цифрового середовища та змін у соціальній взаємодії дітей. Це зумовлює потребу в подальшому аналізі та практичному впровадженні його підходів.

Мета статті – дослідити ідеї Василя Сухомлинського щодо виховання милосердя та поваги як засобів запобігання дитячим конфліктам і запропонувати практичні шляхи їх реалізації в сучасній дошкільній та початковій освіті.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна система В. О. Сухомлинського ґрунтується на гуманістичних принципах, де виховання милосердя та поваги є ключовим для формування гармонійної особистості. У своїй праці «Як виховати справжню людину» педагог підкреслював, що моральне виховання починається з розвитку чутливості до краси людських взаємин і природи. Він пропонував використовувати літературні твори, зокрема казки та оповідання, щоб допомогти дітям усвідомити цінність добрих учинків і поважного ставлення до інших. Обговорення вчинків героїв цих творів сприяє розвитку емпатії, що зменшує ймовірність конфліктів у дитячому колективі [5, с. 150].

Емоційна сфера дитини є важливим елементом виховання моральних якостей, і Сухомлинський приділяв їй особливу увагу. Він зазначав, що здатність співпереживати формується через емоційний відгук на ситуації, пов'язані з турботою чи допомогою. Педагог радив створювати умови, у яких діти можуть проявляти милосердя, як-от через спільну діяльність, зокрема догляд за рослинами чи тваринами, або через організацію благодійних акцій у школі, таких як допомога однокласникам чи старшим людям. Такі заняття виховують відповідальність і чуйність, що є основою для гармонійних взаємин. Сучасні дослідження підтверджують цю ідею: дослідниця Низковська О. В. підкреслює, що емоційна компетентність дошкільників є запорукою дружніх стосунків, адже вона допомагає дітям розпізнавати емоції інших і реагувати на них із розумінням, що зменшує конфліктні ситуації [2, с. 45].

Сім'я відіграє визначальну роль у формуванні моральних якостей дитини, і Сухомлинський наголошував на її значенні у своїй праці «Батьківська педагогіка». Він зазначав, що перші уроки милосердя та поваги дитина отримує в сімейному колі, де батьки, які демонструють взаєморозуміння й турботу, стають зразком для наслідування. Педагог рекомендував залучати дітей до спільних сімейних справ, таких як допомога сусідам, турбота про молодших членів сім'ї чи спільне виконання побутових обов'язків. Ці дії сприяють розвитку відповідальності та розуміння потреб інших, що допомагає дітям уникати конфліктів у спілкуванні з однолітками. Сухомлинський також радив батькам проводити бесіди з дітьми про цінність доброти,

використовуючи життєві ситуації, як-от турбота про слабших, для формування гуманістичного світогляду. Такий підхід допомагає дітям цінувати гармонію в стосунках і уникати агресивної поведінки [4, с. 89].

Ігрова діяльність є природним і ефективним способом розвитку соціальних навичок, що відповідає ідеям Сухомлинського про виховання через активну взаємодію. Він вважав, що гра дозволяє дітям моделювати соціальні ситуації, вчитися співпраці та вирішувати суперечки мирним шляхом. Рольові ігри, у яких діти відтворюють ситуації, що вимагають доброти чи поваги, сприяють розвитку емпатії та вмінню знаходити компроміси. Шевчук А. С. у своїх дослідженнях зазначає, що ігрова діяльність, як-от організація театралізованих постановок за творами Сухомлинського, є потужним інструментом для формування дружніх взаємин у дошкільників [6, с. 15].

Гуманістичний підхід Сухомлинського передбачає створення атмосфери довіри та взаємоповаги в дитячому колективі, що є основою для профілактики конфліктів. Педагог радив уникати авторитарних методів виховання, які можуть провокувати напруження, і натомість створювати умови для діалогу. Зокрема, організація спільних заходів, таких як свята, екскурсії чи трудові акції (наприклад, прибирання шкільного двору), сприяє згуртуванню дітей і вихованню поваги до інших. Савінова Н. В. підкреслює, що толерантність, як ключова ідея Сухомлинського, формує гармонійні взаємини в колективі, адже діти вчаться приймати індивідуальні особливості одне одного та уникати конфліктів через взаєморозуміння [3, с. 120].

Сучасні психолого-педагогічні методики можуть доповнити ідеї Сухомлинського, враховуючи особливості розвитку дітей у цифрову епоху. Використання інтерактивних платформ для моделювання ситуацій, що вимагають співпраці та поваги, є перспективним напрямом. Наприклад, створення віртуальних ігор, у яких діти вирішують завдання, пов'язані з допомогою одне одному, сприяє розвитку емпатії. Залучення батьків до освітнього процесу через семінари чи спільні заходи, як-от сімейні читання творів Сухомлинського, сприяє створенню єдиного виховного середовища, яке підтримує принципи милосердя та поваги. Кононко О. Л. зазначає, що соціально-емоційний розвиток дітей є ключовим для формування гармонійної особистості, що підтверджує актуальність підходів Сухомлинського в сучасних умовах [1, с. 30].

Висновки. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського пропонує цілісний підхід до виховання милосердя та поваги, які є ключовими для запобігання дитячим конфліктам. Його ідеї, засновані на гуманізмі, емпатії та співпраці, залишаються актуальними для сучасної освіти. Використання казок, ігрової діяльності, бесід та залучення сім'ї до виховного процесу є ефективними методами формування моральних якостей. Сучасні педагоги можуть адаптувати ці ідеї до нових умов, використовуючи інтерактивні методи та цифрові технології.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з адаптацією ідей Сухомлинського до умов дистанційного навчання та цифрового середовища, а

також із розробкою методик протидії негативним впливам соціальних мереж на формування моральних якостей дітей.

Бібліографія

1. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток дошкільників : навч. посіб. Київ : Освіта, 2016. 256 с.
2. Низковська О. В. Емоційна компетентність дошкільників як основа дружніх відносин. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки.* 2019. № 2. С. 45–50.
3. Савінова Н. В. Гуманістичні ідеї толерантності в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки.* 2014. Вип. 1.46. С. 120–124.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 263 с.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Вибрані твори : у 5 т. Т. 2. Київ : Рад. школа, 1976. 670 с.
6. Шевчук А. С. Формування дружніх взаємин у дошкільників через ігрову діяльність. *Дошкільна освіта.* 2017. № 4. С. 15–20.

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО: КІРОВОГРАДСЬКИЙ КОНТЕКСТ

ШВЕЦЬ Анастасія, ЗОЗУЛЯ Крістіна

*(здобувачки вищої освіти 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет освітніх наук та мистецтв)
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **І. Г. Баранюк***

***Анотація.** У статті розкрито значення сімейного виховання в педагогічній системі В. О. Сухомлинського. Проаналізовано особливості родинного виховання у зв'язку з традиціями Кіровоградщини, де сформувалися життєві й педагогічні погляди видатного педагога. Висвітлено роль родини у формуванні особистості дитини, єдність школи і сім'ї у вихованні та актуальність ідей Сухомлинського в сучасному освітньому процесі.*

***Ключові слова:** сімейне виховання, педагогічна система В. О. Сухомлинського, Кіровоградщина, родинні традиції, Павлівська школа.*

Постановка проблеми. Сім'я є першоосовою розвитку особистості, у якій дитина отримує перші уявлення про добро, працю, любов і відповідальність. У сучасному суспільстві криза родинних цінностей та зниження педагогічної культури батьків часто негативно впливають на

формування дітей. Це актуалізує звернення до педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, який значну увагу приділяв проблемам сімейного виховання. Особливу цінність має аналіз його поглядів у зв'язку з культурно-історичним контекстом Кіровоградщини, де він народився і працював.

Аналіз досліджень. Проблеми сімейного виховання досліджували А. С. Макаренко, К. Д. Ушинський, М. Г. Стельмахович, Ш. О. Амонашвілі та інші. Вивченню педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського присвячені праці А. М. Богуш, О. Я. Савченко, С. І. Тарасової, О. О. Хомишак. Проте питання зв'язку його педагогічних ідей із культурним середовищем Кіровоградщини ще недостатньо висвітлене.

Мета статті – розкрити значення сімейного виховання у педагогічній системі В. О. Сухомлинського та проаналізувати вплив культурно-історичних традицій Кіровоградщини на формування його поглядів.

Виклад основного матеріалу. Сім'я є тим середовищем, де дитина отримує перші життєві уроки, формує моральні орієнтири, світогляд і характер. «Сімейне виховання – одна з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків з повсякденним впливом сімейного побуту» [1, с. 306].

Василь Сухомлинський розглядав сім'ю як головний фактор у вихованні особистості. Він також дивовижна особистість, педагог-новатор, наш співвітчизник. Складно переоцінити внесок видатного педагога не лише в розвиток освіти, а й у формування суспільства. Відомий педагог невтомно працював на благо людей і в цьому вбачав радість і мету життя. Справжньою школою виховання щедрості, душевності і чуйності є сім'я: ставлення до матері, батька, дідуся, бабусі, братів, сестер є випробуванням людяності. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка.

Педагог наголошував, що саме вдома дитина отримує перші знання про добро, красу, справедливість, повагу до інших людей. Майбутній педагог народився в селі Васиївка Онуфріївського району Кіровоградської області в селянській родині, де панували праця, взаємоповага та щира любов до дітей. Цей досвід став фундаментом його педагогічного світогляду. Уже в зрілому віці він підкреслював, що у вихованні дитини особливо важливим є моральний клімат у сім'ї, адже дитина немов дзеркало відображає внутрішній світ своїх батьків. Головне – навчити дітей берегти сімейні звичаї і традиції, адже пам'ять поколінь – це жива історія народу [3, с. 464–466].

Кіровоградщина завжди славилася як край із міцними селянськими традиціями, що передавалися від покоління до покоління. У родинях культивувалися любов до праці, повага до старших, турбота про молодших, шанування народних звичаїв і пісні. Ці моральні орієнтири стали невід'ємною частиною педагогічної концепції Сухомлинського. Він вважав, що саме через працю дитина вчиться відповідальності та наполегливості, а через народні звичаї – духовному багатству й любові до рідного краю. У своїх працях він

неодноразово наголошував, що без збереження родинних традицій виховання буде неповним і відірваним від коріння народу.

Понад два десятиліття В. О. Сухомлинський очолював Павлиську середню школу на Кіровоградщині. Його педагогічна практика довела: школа не може бути ізольованою від сім'ї. Педагог послідовно будував тісну співпрацю з батьками учнів, організовував зустрічі, свята, спільні заходи. Він прагнув, щоб батьки були активними учасниками виховного процесу, адже тільки єдність школи й сім'ї забезпечує повноцінний розвиток дитини. У книзі «Батьківська педагогіка» він дає конкретні поради батькам щодо формування у дітей почуття відповідальності, любові та працелюбності. «Дитина – дзеркало родини; як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері і батька» [4, с. 29].

У «Листах до сина» й «Листах до дочки» В. Сухомлинський підтверджує своє переконання і дає конкретні поради щодо підготовки молоді до родинного життя. «Можливо, прочитавши цього листа, – писав педагог, – ти [син] захочеш покласти його якомога далі, щоб він менше нагадував про нескінченні повчання батька й матері. Ну що ж, поклади, та добре запам'ятай, куди, бо прийде такий день, коли ти згадаєш ці повчання і скажеш собі: а все-таки батько був правий... Я теж зберіг перший батьківський лист» [2, с. 585].

У сучасному світі сім'я переживає кризу, пов'язану зі зменшенням часу для спілкування між батьками та дітьми, впливом цифрових технологій і соціальних викликів. У цих умовах педагогічна спадщина Сухомлинського набуває особливої цінності. Його наголоси на любові, доброті, взаємоповазі, спільній праці та культурному збагаченні залишаються надзвичайно актуальними. Вони допомагають долати відчуження між поколіннями, формувати відповідальну та духовно багату молодь. На Кіровоградщині ці ідеї не лише зберігаються, а й поширюються через діяльність музею В. О. Сухомлинського у Павлиші, проведення щорічних педагогічних читань, роботу сучасних освітніх закладів, які спираються на його спадщину. Це свідчить про те, що Кіровоградський контекст життя і діяльності педагога є невід'ємним елементом сучасної української педагогіки.

Висновки. Саме в родині закладаються перші моральні й духовні цінності, що визначають майбутнє дитини. Досвід дитинства педагога на Кіровоградщині, у селянській родині, сприяв формуванню його світогляду та став основою концепції виховання, побудованої на любові, довірі, спільній праці та культурних традиціях.

У Павлиській школі він створив унікальну модель співпраці сім'ї та школи, яка демонструвала, що гармонійне виховання можливе лише за умови єдності зусиль педагогів і батьків.

Сьогодні, в умовах трансформаційних процесів у суспільстві, ідеї Сухомлинського залишаються надзвичайно актуальними. Вони дають орієнтири для подолання кризи родинних цінностей, сприяють відновленню духовного та культурного потенціалу сучасної сім'ї й збагачують педагогічну практику українських шкіл.

Бібліографія

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
2. Сухомлинський В. О. Листи до сина. *Вибрані твори: в 5 т. Т. 3.* Київ : Рад. школа, 1977. С. 585–657.
3. Консультація для батьків: «В. Сухомлинський – про сімейне виховання» URL: <https://zs.zp.ua/wp-content/uploads/2020/02/Sukhomlyns-kyu-pro-simeyne-vykhovannia-sayt.pdf> (дата звернення: 25.09.2025)
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5 т. Т. 3.* Київ : Рад. школа, 1977. С. 9–278.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ: ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЗМІСТІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

ШЕВЧЕНКО Вікторія

(здобувачка фахової передвищої освіти)

Комунальний заклад «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж»

Дніпровської обласної ради,

м. Жовті Води

Науковий керівник – канд. пед. наук, викладач вищої категорії **О. С. Рудчик**

Анотація. У статті проаналізовано погляди видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського на проблему патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку, особливості системи методів і засобів патріотичного виховання у початковій школі.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, Батьківщина, В. Сухомлинський.

Постановка проблеми. В умовах великих суспільних трансформацій в Україні, коли головною метою держави є консолідація та формування єдиної нації, проблема патріотичного виховання набуває стратегічної ваги. Любов до Батьківщини є наріжним каменем усебічно розвиненої особистості. Наше завдання полягає у створенні освітнього середовища, де діти не лише пізнають свій рідний край, а й формують глибоку гордість, усвідомлюють міжпоколінний зв'язок і виявляють діяльне прагнення до розвитку держави.

Видатний педагог Василь Сухомлинський наголошував, що патріотичне виховання – це не окремий предмет, а «сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується».

Патріотизм (від грец. *patriotes* – батьківщина) розуміється як діяльна любов, відданість народу та прагнення захистити його духовні й матеріальні

надбання. В. Сухомлинський розглядав патріотизм як складний інтегративний феномен, діалектично пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною та емоційною культурою, світоглядною стійкістю та творчою працею. Тобто, виховання патріотичної свідомості є невід'ємним від цілісного процесу становлення особистості.

Науковий доробок В. Сухомлинського, зокрема питання патріотичного виховання молодших школярів, став предметом глибокого вивчення у працях багатьох дослідників (М. Библюк, Т. Будняк, М. Базилевич, О. Сухомлинська та ін.), що підтверджує його незмінну актуальність [4, 5]. Патріотичне виховання, яке є основою всієї системи навчально-виховної роботи, свідчить про найвищий ступінь громадянського розвитку особистості.

Метою цієї статті є вивчення ключових шляхів удосконалення патріотичного виховання засобами природи на основі досвіду В. О. Сухомлинського та їх інтеграція у зміст сучасного освітнього компоненту «Я досліджую світ» в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. В. Сухомлинський гостро критикував традиційну школу за її відірваність від живого світу: «...школа має один дуже серйозний недолік, а саме: з тієї хвилини, як дитина сіла за парту, ми класними стінами, дошкою, книгою, зошитом відгороджуємо її від того середовища, в якому відкрилось їй перше джерело живої думки і живого слова, – від природи...» [4, 25].

Його педагогічна відповідь – «Школа радості» – була побудована на принципі максимального наближення до природи («під блакитним небом, на зеленій травичці...»). Педагог прагнув навчити дітей «жити в світі прекрасного, щоб краса світу творила красу в них самих». Він підкреслював, що формування характеру, мислення і мови у молодшому шкільному віці неможливе без безпосереднього контакту з навколишнім світом [4, 15-16].

Для забезпечення наступності між дошкільною освітою та початковою школою В. О. Сухомлинський започаткував Уроки мислення серед природи. Вони не були ані «відхиленням від уроку», ані «втечею» від підручників. Навпаки, ці заняття були школою живої думки [4, 25], де здійснювалося:

1. Живе безпосереднє сприймання об'єктів і явищ навколишнього світу.
2. Логічний аналіз та виявлення причинно-наслідкових зв'язків – навичок, критично важливих для ефективної розумової праці.
3. Морально-естетична діяльність через споглядання та милування красою, що є одним із найдоцільніших шляхів патріотичного виховання [5, 410].

Важливою методичною настановою вченого був принцип «недомовлення»: *«Умійте відкрити перед дитиною в навколишньому світі щось одне, але відкрити так, щоб шматочок життя заграв усіма кольорами веселки. Залишайте завжди щось недомовлене, щоб дитині захотілося ще й ще раз повернутися...»* [4, 41]. Це стимулює допитливість, дослідницьку активність і формує внутрішню мотивацію до пізнання.

В. Сухомлинський бачив прямий зв'язок між любов'ю до природи та любов'ю до Батьківщини: від любові і бережливого ставлення до всього живого – до любові до кожної людини, до своєї Батьківщини. Це є основою екологічного патріотизму.

Педагог застерігав: «... природа – це наш дім, і якщо ми будемо безтурботними марнотратцями, ми зруйнуємо його; природа – частинка нас самих, а байдужість до природи – це байдужість до власної долі» [3, 555]. Таким чином, патріотичне виховання засобами природи в контексті «Я досліджую світ» формує не лише знання про рідний край, але й відповідальність за довкілля та свою державу.

Виховання громадянських якостей, як стверджував В. Сухомлинський, починається з родини – «дитина – дзеркало морального життя батьків» [1, 250]. Проте школа залишається головним вихователем, будучи «вогнищем виховання, як сила морального, ідейного впливу..., як центр багатогранного духовного життя...» [2, 604].

Для ефективного патріотичного виховання критично важлива єдність вимог усього педагогічного колективу. Школа стає великою виховуючою силою, коли колектив зберігає духовні цінності (в переконаннях, традиціях) та живі відносини між учителями і учнями [2, 605]. Гуманне виховання, за В. Сухомлинським, можливе лише там, де колектив «надихається певним прагненням, бажанням...»: *«Там, де є колективне прагнення до чогось високого і благородного, з'являється та велика, нездоланна сила виховного впливу колективу на особистість»* [2, 594].

Висновки. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського про любов до Батьківщини та її виховання через спілкування з природою є безцінним надбанням для сучасної початкової школи, особливо в контексті освітньої галузі «Я досліджую світ». Патріотичне виховання неможливе без тісного зв'язку з природою. Уроки мислення, екскурсії та спостереження сприяють гармонійному поєднанню пізнавального, морального та громадянського розвитку.

Для становлення справжнього патріота України необхідне активне впровадження досвіду В. Сухомлинського, що формує у молодших школярів любов до рідного краю, почуття відповідальності за довкілля і готовність працювати на благо Батьківщини.

Бібліографія

1. Білодід І. К., Бурячок А. А. Словник української мови : у 11 т. Т. 6. Київ : Наук. думка, 1975.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 1. Київ : Рад. школа, 1976. С. 403–637.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 4. – Київ : Рад. школа, 1976.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 5. Київ : Рад. школа, 1977. С. 551–562.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. школа, 1974.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Київ : Рад. школа, 1988.

7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори* : у 5 т. – Київ : Рад. школа, 1976. Т. 3. С. 7–279.
8. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. *Вибрані твори* : у 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 149–416.
9. Патріотичне виховання (В. Сухомлинський) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-patrioticne-vihovanna-vsuhomlinskij-492151.html>(дата звернення: 06.10.2025).

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

ШЕВЧЕНКО Марія

(студентка 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету комп'ютерних наук, математики, фізики та економіки)

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава*

*Науковий керівник – докт. пед. наук, проф. **О. Ю. Ільченко***

***Анотація.** Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського багатогранна, яка зазнавала певних змін, збагачувалася поглядами інших вчених та науковців. У даній статті розглянуто різні аспекти педагогічної праці видатного педагога, розкрито педагогічні ідеї та погляди В. О. Сухомлинського щодо виховних впливів, які впливають на світогляд учня.*

***Ключові слова:** особистість, виховання, навчальний процес, В.О. Сухомлинський.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Безліч років поспіль, відомі науковці постають з питанням мотивації особистості до навчання та її розвитком. Важливим є розгляд проблеми врахування індивідуального підходу до учнів, врахування психологічних та вікових особливостей учнів, якими особливо цікавився В. О. Сухомлинський. Ідеї відомих педагогів, якими цікавляться не тільки освітяни, а й будь-який громадянин, безперечно актуальні в сьогоденні, а педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського збагачена цінним досвідом, цікавими ідеями та поглядами, які можна активно впроваджувати в практиці освітнього процесу. Дана стаття присвячена розгляду педагогічної спадщини відомого педагога, розкриттю його основних ідей та поглядів щодо навчання. Також важливим є розгляд його поглядів і врахування основних концепцій НУШ, яка активно розвивається і існує в сучасній школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення педагогічного та наукового досвіду педагога, було проведено аналіз публікацій деяких вчених та дослідників наукової спадщини педагога. Наприклад, Євтух М. Б. розглядав

проблему особистості вчителя у творчій спадщині В. О. Сухомлинського, розглядав вчителя як найголовнішої людини в інтелектуальному житті школяра. Кравчук В. виокремлювала в спадщині Василя Сухомлинського саме інтерес до рідної мови, де пояснювалося те, що урокам мови видатний педагог виділяв особливе місце в своїй педагогічній праці. Кіслінська Д досліджувала творчу спадщину з метою визначення основних ідей щодо заохочення учнів до навчання. Колупаєва Т. обґрунтовувала методику вивчення педагогічної спадщини у процесі вчителя нової української школи. Саме тому досліджувати творчу спадщину педагога дуже важливо в різних аспектах його діяльності, що і зробили вищеперераховані вчені.

Мета статті: обґрунтувати різні аспекти педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, розглянути розвиток особистості учня через застосування ідей і концепцій відомого педагога.

Виклад основного матеріалу. Василь Сухомлинський – відомий український педагог, який зробив великий внесок в розвиток педагогічної науки. Він є автором низки відомих педагогічних праць, як «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителеві», «Батьківська педагогіка» та ін. Він стверджував, що вчитель – найголовніший помічник і радник учня в його навчальній діяльності.

Безперечно, виховання дитини – складний, багатогранний процес, який включає в себе підтримку емоційного, фізичного, соціального та розумового розвитку дитини. Питання мотивації є важливим у навчанні учнів, оскільки вона є рушійною силою до успішного навчання та здобуття позитивних результатів. Наведемо основні фактори, які впливають на особистість учня:

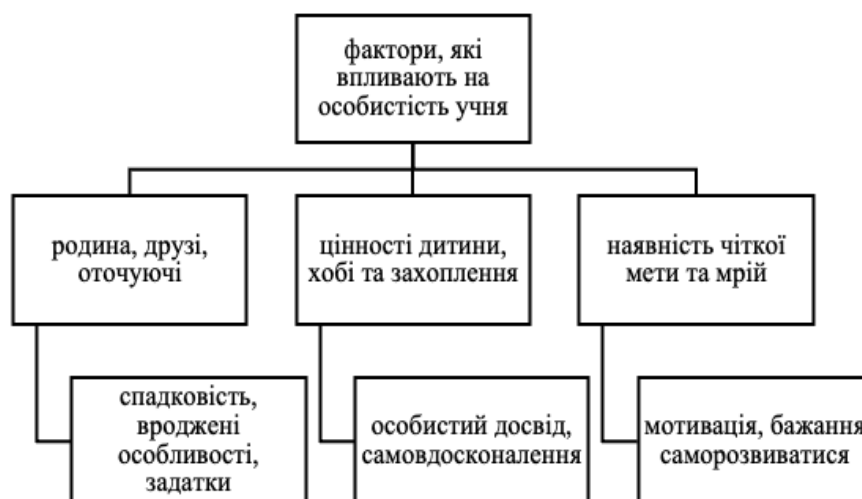

Рис. 1. Фактори, які впливають на особистість учня.

Задача вчителя – підтримувати природній інтерес дитини до знань та пізнання природи, любов до читання. Тому фахові знання, всебічне оволодіння своїм предметом – найголовніший об’єктивний зміст педагогічного мистецтва вчителя. Такий важливий засіб навчання, як слово вчителя несе в собі не

тільки важливу інформацію про конкретний навчальний предмет, а й виховує, несе в собі почуття, емоції, заохочення, які діти побачать лише тоді, коли вчитель живе своєю справою. За таких умов, учні будуть вмотивованими і розвиватимуться в різних напрямках [1, с. 303].

Розглянемо один з аспектів педагогічної спадщини Василя Сухомлинського, як виховання гуманізму, людяності і доброзичливості. Це є одним із головних завдань сучасної школи та вчителя, що здійснюється через творення добра. Всім відомо, що мета виховання – всебічний і гармонійний розвиток особистості, що є ще однією складовою його педагогічної спадщини. Педагог у своїй діяльності наполягав на єдності всіх головних сторін виховання: розумового, фізичного, морального та трудового. Він наголошував на тому, що без трудового виховання процес розвитку неможливий, і з самого малечку треба привчати дітей, хоч і до нескладної роботи задля привчання їх до майбутнього дорослого життя та отримання задоволення за свою пророблену роботу. Він стверджував, що якщо упущена хоч одна складова виховання, то тоді неможливе вирішення будь-якого завдання.

Праця – один із шляхів розкриття потенціалу дитини, застосування природних задатків і схильностей дитини. Розглянемо один із розділів праці «Серце віддаю дітям» під назвою «Наші подорожі в світ праці». Василь Сухомлинський і його вихованці вбачали важливе виховне завдання в тому, щоб людину оточувала не тільки природа, а й праця, творчість, будівництво. Розповідається про подорож «школи радості» у зерносовище, тваринну ферму, до умільців – майстрів слюсарів, токарів. При кожній подорожі, учні бачили, як з'являється хліб, як виготовляють деталі для сільськогосподарської техніки. Даними екскурсіями, педагог хотів донести дітям те, що сутність людини в суспільстві – служити Батьківщині, людям та суспільству.

Ще в одній своїй праці під назвою «Сто порад учителю» педагог надавав поради вчителям, які тільки починають працювати в школі. Наголошував на тому, що в кожного педагога має бути власна бібліотека, яка складається з книг про проблеми науки, про життя і боротьбу людей, які є прикладом для молодого покоління, а також мати психологічну літературу. Вчитель має знати всі індивідуальні особливості сприймання інформації того чи іншого віку, Вчитель – це вихователь, він має справу з емоціями дітей, тому виховання неможливе без зацікавленості та вміння бачити красу навіть в простих речах. Ідеї спілкування з дітьми, володіння методикою викладання свого предмету відображені в концепції «Нової української школи» [2]. Також педагог вважав, що жоден урок неможливий без використання мови, а саме пізнання нових слів та їх сутності [4, с. 72].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, підсумуючи сказане вище, можна зробити висновок про те, що педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського багатогранна і пізнавальна сфера для досліджень. Сутністю гармонійного розвитку особистості педагог вбачає у зв'язку праці з іншими сторонами виховання. Завдяки його багаторічному досвіду роботи, «школа радості» мала успіх через велику любов до дітей Василя

Сухомлинського. Безумовно, дана стаття є лише частиною досліджуваної проблеми. Тому в подальшій діяльності вважаю необхідним розглянути детальніше педагогічну діяльність та сімейне виховання В. О. Сухомлинського.

Бібліографія

1. Євтух М. Б. Проблема особистості вчителя у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. *Грааль науки*. Вінниця, 2021. Вип. 5. С. 302–304.
2. Кіслінська Д. Використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського під час заохочення дітей до освітнього процесу. *Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення* (Кропивницький, 29 вересня 2020 р.). Кропивницький, 2020.
3. Кравчук В. Розвиток інтересу до рідної мови в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів: збірник матеріалів регіональних педагогічних читань*. Вінниця, 2018. Вип. 15. С. 72–73.

ЗМІСТ

<i>Гриньова Марина Вікторівна, Люлька Ганна Андріївна</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОМУ АСПЕКТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	3
<i>Беркань Анастасія, Момот Софія</i> КЛАСИЧНА Й СУЧАСНА ПЕДАГОГІКА: СПІЛЬНЕ В НУШ	5
<i>Бондаренко Анастасія</i> МАНІПУЛЯЦІЯ З ПРЕДМЕТАМИ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	8
<i>Ващенко Віталіна</i> ЛЮДЯНІСТЬ ЯК ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	11
<i>Вітюк Марина</i> ЗАСТОСУВАННЯ ГРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	15
<i>Горбунова Марина, Олійник Анастасія</i> МИСТЕЦТВО БУТИ ВЧИТЕЛЕМ: ГУМАНІСТИЧНА ПЕДАГОГІКА ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	18
<i>Гречка Анастасія</i> ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДОБРОЧИННОСТІ ЯК ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО РІДНОГО КРАЮ.....	21
<i>Дьоріна Ангеліна</i> ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ПІДґРУНТЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	24
<i>Залюбовська Ксенія</i> ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	28
<i>Здор Олександра, Яценко Тетяна</i> ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ У КОНЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	31
<i>Іванець Оксана</i> СПАДЩИНА ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	33
<i>Іванова Анастасія</i> АДАПТАЦІЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ: СПОСТЕРЕЖЕННЯ З ПРАКТИКИ.....	36
<i>Калініченко Катерини</i> ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕС ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	39

<i>Колосовська Тетяна</i> ЗНАЧЕННЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	42
<i>Криштопа Оксана</i> НАРОДНІСТЬ У ВИХОВАННІ ЗА ПОГЛЯДАМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ ОСВІТИ	46
<i>Кузьменко Діана</i> ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	49
<i>Лобко Сергій</i> ІНТЕГРАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ	52
<i>Ляшецька Богдана</i> ПЕДАГОГІКА ДОВІРИ І ПАРТНЕРСТВА: СПІВСТАВЛЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ПЕДАГОГІВ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ.....	55
<i>Меланченко Вікторія</i> ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА М. МОНТЕССОРІ	58
<i>Михайлюк Софія</i> ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ В КОНЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	61
<i>Надирова Наталя</i> ГУМАНІСТИЧНА ПАРАДИГМА У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ: СПОСТЕРЕЖЕННЯ З ПРАКТИКИ ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	64
<i>Переверзєва Софія</i> ГРА ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	67
<i>Петричка Софія</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	70
<i>Пригуза Аліна</i> ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	74
<i>Пристап Поліна</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	78
<i>Пурей Анастасія, Стародуб Діана</i> ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ У ПЕРШОКЛАСНИКІВ: СПІВВІДНЕСЕННЯ ПОГЛЯДІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ.....	80

<i>Рябець Дарина</i> ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА	84
<i>Сафонова Софія</i> ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	87
<i>Стукалюк Карина</i> ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	90
<i>Філін Анна</i> РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	93
<i>Хитра Єлизавета</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	95
<i>Хуторнюк Олеся</i> ВИХОВАННЯ МИЛОСЕРДЯ ТА ПОВАГИ: ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ДИТЯЧИМ КОНФЛІКТАМ У СПАДЩИНІ СУХОМЛИНСЬКОГО.....	98
<i>Швець Анастасія, Зозуля Крістіна</i> СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО: КІРОВОГРАДСЬКИЙ КОНТЕКСТ	101
<i>Шевченко Вікторія</i> ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЛЮБОВ ДО БАТЬКІВЩИНИ: ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЗМІСТІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	104
<i>Шевченко Марія</i> ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ.....	107

Папір офсетний. Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 11.

*ВІДДРУКОВАНО: ФОП Піскова М.А.
м. Кропивницький, вул. Тараса Карпи, 17-11.
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
№ 2444000000027816 від 18.08.2016.*